

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Burcu Songül SARPİYAR

AUGUSTINUS'TA TANRI VE ZAMAN İTİRAFI

Felsefe Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Burcu Songül SARPYAR

AUGUSTINUS'TA TANRI VE ZAMAN İTİRAFI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR

Felsefe Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Burcu Songül Sarpyar'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Şahin FİLİZ (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Ertan TAĞMAN (İmza)

Tez Başlığı: Augustinus'ta Tanrı ve Zaman İtirafı

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :06/07/2021

Mezuniyet Tarihi : .../.../20...

(İmza)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Augustinus’ta Tanrı ve Zaman İtirafı” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Burcu Songül SARPYAR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Burcu Songül SARPYAR
Öğrenci Numarası	20195231011
Enstitü Ana Bilim Dalı	Felsefe
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR
Tez Başlığı	Augustinus'ta Tanrı ve Zaman İtirafı
Turnitin Ödev Numarası	1625750333

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 78 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 30/07/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç %2

alıntılar dahil %5 'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

30/07/2021

(imzası)

Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	ii
ÖZET.....	iii
SUMMARY.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI VE ESERLERİ

1.1 Augustinus'un Hayatı, Annesi ve Arkadaşları	3
1.2 Augustinus'un Eserleri	8

İKİNCİ BÖLÜM

AUGUSTINUS'UN TANRI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

2.1. Augustinus'ta Platon ve Yeni Platonculuğun Hristiyanlık Karşısındaki Yeri	13
2.2. Platon'un Tanrı Anlayışı	15
2.3. Plotinus ve Yeni Platonculuk'ta Tanrı Anlayışı	17
2.4. Augustinus'un Tanrı Anlayışı.....	19
2.4.1. Teslis Anlayışı.....	26
2.4.2. Tanrı'nın İtirafı: Tanrı Her Şeyi Yaratandır	28
2.5. Tanrı ve Zaman	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AUGUSTINUS'UN ZAMAN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

3.1. Platon'un Zaman Anlayışı	40
3.2. Augustinus'un Zaman Anlayışı	44
3.2.1. İnsan Zihnine Bağımlı Zaman.....	50
3.2.2 Zamanın İtirafı: Geçmiş, Şimdiki ve Gelecek Zaman.....	54
SONUÇ.....	59
KAYNAKÇA.....	62
ÖZGEÇMİŞ	66

KISALTMALAR LİSTESİ

Çev.: Çeviren.

Dr.: Doktor.

Ms.: Milattan Sonra.

Öğr.: Öğretim.

Vb.: Ve benzeri.

ÖZET

Felsefe tarihinde, Tanrı ve zaman konularına Antik Çağ ve Orta Çağ düşünürleri farklı açılardan bakmışlardır. Zamana ilişkin sistemli bir inceleme Platon'a gelinceye kadar yapılamamıştır. Platon bu incelemeyi mitoloji temelinde yapmışken Augustinus, teoloji ile zamanın Tanrı yaratımı olduğunu öne sürmüştür. Bu savı ise *İtiraflar* adlı eserinde bulunmaktadır ve bu eserde Tanrı'nın ezeli ve ebedi özellikler taşıdığı için herhangi bir zamana bağlı olmadığını ifade ederek Tanrı'yı zamanın üstünde konumlandırmıştır. Birçok düşünür eserlerinde döneminde öne çıkan sorunlardan söz etmişlerdir. Augustinus da dönemini yansıtan diğer düşünürler gibi Orta Çağ felsefesine hâkim olan Tanrı'nın evrendeki şeyleri yoktan var ettiği düşüncesinden hareketle zamanı da yoktan var etmiş olduğu düşüncesine ulaşmıştır, bu sayede Augustinus'un öncelikle Tanrı daha sonra da zaman düşüncesi şekillenmeye başlamıştır.

Bu çalışmada Orta Çağ'ın önemli isimlerinden biri olan Augustinus'un *İtiraflar* adlı eserinden yola çıkılarak Tanrı ve zaman anlayışını nasıl oluşturduğunun ve bu kavramların birbirleriyle olan ilişkisinin ne olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Daha sonra Augustinus'un birçok konuda yolundan gittiği Platon'un Tanrı ve zaman anlayışlarından söz ederek Augustinus ve Platon'un karşılaştırılması yapılarak, Augustinus'un Tanrı ve zaman hakkındaki düşünceleri irdelenecektir.

Anahtar kavramlar: Augustinus, Tanrı, Zaman, *İtiraflar*, Platon.

SUMMARY

THE CONFESSION OF GOD AND TIME IN AUGUSTINUS

In the history of philosophy, ancient and medieval thinkers had different perspectives about the concepts of God and time. A systematic examination of time could not be made until Plato. While Plato made this examination on the basis of mythology, Augustine aimed to explain the theology and the idea that time was the creation of God. In his work titled *Confessions* he positioned God above time by expressing that God was not bound to any time, because he had eternal and everlasting characteristics. Many thinkers have mentioned the prominent problems of their period in their works. Augustine, too, reflecting his period reached to the idea that God, on which the philosophical discussions dominated the Middle Ages, created time from nothing, as God created the things in the universe from nothing, too.

In this study, it is intended to determine how Augustine, one of the important names of the Middle Ages, formed the understanding of the concepts of God and time, and what the nature of the relationship between them was, based on his work called *Confessions*. Then, by mentioning Plato's understanding of God and time, which Augustine followed in many issues, Augustine's and Plato's views will be compared, and Augustine's views about God and time will be investigated.

Keywords: Augustine, God, Time, *Confessions*, Plato.

ÖNSÖZ

Augustinus, Hristiyanlığın ilk dönemlerinin öne çıkan düşünürlerinden biridir ve Batı felsefesi tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda Augustinus tanrıbilimci kimliğiyle de dikkat çekmiştir. Kendi döneminden önce gelen Antik Yunan düşüncesiyle Hristiyanlık düşüncelerini birleştirmek için uğraşmıştır, amacı Antik Yunan düşüncesinin ilk sistemli filozofu olan Platon'un düşünceleriyle, dönemindeki Hristiyanlık düşüncesini birleştirerek ortak noktalara değindiklerini göstermektir. Augustinus kendisinden önceki bazı düşünürlerden etkilendiği gibi felsefe ve dini birleştirmiş olduğu sistemiyle kendisinden sonra gelen birçok düşünürü de etkilemiştir. Augustinus'un sisteminin uyum içinde olması modern düşüncede dahi canlılığını yitirmemiştir. Onun öne çıkan eserlerinden biri olan *İtiraflar* adlı eseri ve bu eserin 1-13 bölümleri arasında bulunan hayat hikayesinden yola çıkarak hayatının tüm yanlışlarını ve doğrularını anlatmış olması etkileyicidir.

Augustinus'un bütün sistemi Tanrı görüşünde toplanmıştır; ona göre Tanrı gerçek bilgeliktir. Augustinus'un yaşamı ve eserleri incelendiğinde onun ne kadar bilgiye ve bilgelige önem verdiği açıkça görülmektedir. Hiçbir düşünürü fikirlerini, hayatından ve eserlerinden ayrı bir yerde konumlandırmak mümkün olmadığı için çalışmanın birinci bölümünde Augustinus'un hayatına ve eserlerine yer verilmiştir. Bu bölümde annesi ve babasına değinilmiştir. Özellikle annesi Monica, Augustinus'un hayatındaki en önemli dönüm noktasını yaşamasını sağlamıştır ve Augustinus, annesinin yönlendirmesiyle Hristiyanlık düşüncesine yaklaşmıştır. Augustinus'un annesi gibi arkadaşları da Hristiyanlığı kabul etmesi için uğraşmış olmalarından dolayı arkadaşları da çok önemlidir; bu nedenle birinci bölümde annesi ve arkadaşlarının onun için ne kadar önemli olduğuna yer verilmiştir.

Augustinus'un Tanrı anlayışı ve zaman anlayışı arasında sıkı bir ilişki vardır. Tanrı zamanı yaratandır, bu nedenle Tanrı yaratmadan önce zaman diye bir şeyden bahsetmek söz konusu değildir. Tanrı, zamanın çok ötesindedir. Bu düşüncelerden yola çıkarak ikinci bölümde Augustinus'un Tanrı anlayışına yer verilmiştir, onun Tanrı anlayışının açıkça anlaşılabilmesi için Platon'un bu konudaki görüşleri alıntılarla ele alınmıştır. Bu bölüm içerisinde Augustinus'ta Tanrı'nın niteliklerinden bahsedilmiştir, aynı zamanda Augustinus'un *İtiraflar* adlı eserinin içerisinde yer alan Tanrı hakkındaki görüşleri Tanrı'nın itirafı olarak verilmiştir.

Augustinus'un Tanrı hakkındaki görüşlerinin anlaşılabilmesi için zaman hakkındaki görüşlerini incelemek, zaman hakkındaki görüşlerini daha iyi anlamak için de Platon'un zaman hakkındaki düşüncelerini araştırmak gereklidir. Platon her ne kadar zaman konusuna Augustinus kadar eğilmemiş olsa da çalışmada Platon ve Augustinus arasındaki bağlantı

kurulduktan sonra, Augustinus'un zaman hakkındaki görüşleri ele alınmış ve zaman hakkındaki görüşlerinin içerisinde insan zihnine bağımlı zaman ile *İtiraflar* adlı eserinde zamanla alakalı olan bölümleri incelenmiştir. Augustinus, zamanın algılarımızın yanılgısından öteye geçemeyeceğini belirtmiştir; işte bu da geçmiş, şimdi ve gelecek diye tanımlanan zaman aralıklarının aslında olmadığı gibi bir düşünceyi ortaya çıkartır. Bugüne kadar var oldukları düşünülen ve günlük yaşamda sıkça kullanılan geçmiş, şimdi ve gelecek terimlerinin aslında gerçek zamanı karşılamıyor olması oldukça dikkat çekicidir. Bu düşünce zamanın yanılgıdan oluştuğu düşüncesini doğurmuştur; insanın bu yanılgıyı fark etmesi şimdiye kadar zaman hakkındaki düşüncelerini de bir kenara bırakması anlamına gelmektedir. Şu ana kadarki ölçmüş olduğu zamanın aslında hiçbir şekilde var olmamış olması düşüncesi, insanın zamanın ne olduğunu sorgulamasına yol açmaktadır. Bu çalışmada da zamanın soyutluğu ile yanıltıcı doğası ele alınacaktır.

Augustinus'un yazmış olduğu eserler onun felsefesi hakkında derin bilgiler içermektedir. Bu nedenle özellikle *İtiraflar* adlı eseri çalışmada ana kaynak olarak kullanılmıştır. Çünkü bu eser hem yaşamına ilişkin izler taşımakta hem de başta zaman ve Tanrı olmak üzere farklı konular hakkındaki görüşlerini içermektedir. Eserde Tanrı ve zaman ile ilgili kısımlarda itiraflarda bulunmuş olması dikkat çekmektedir; çünkü Augustinus, zaman hakkında ve özellikle Tanrı hakkında kendine dahi söyleyemediği birçok şeyi bu eserinde dile getirmiştir. Bu itiraf etme durumu da çalışmanın başlığını oluşturmuştur. *İtiraflar* adlı eserinde zaman ve Tanrı hakkındaki düşüncelerini kendi yaşam öyküsüyle oluşturmuş olması bu eserin önemini daha da artırmaktadır. Tanrı ve zaman arasında kurmuş olduğu bağlantı onun felsefesinin içeriğini belirlemiştir. Tüm bunlardan hareketle Augustinus'un birçok konuda izinden gitmiş olduğu Platon'un Tanrı ve zaman hakkındaki düşüncelerinden yola çıkıp Augustinus'un zaman ve Tanrı hakkındaki görüşleri irdelenerek özgün ve farklı bakış açıları sunan bir çalışma oluşturulmak istenmiştir.

Bu çalışmada ve hayatımda benden hiçbir zaman desteğini esirgememiş olan, bütün sorularıma sabırla cevap verip beni her zaman destekleyen, pes etmeme izin vermeyen, öğrencilerine karakteri ve bilgi birikimiyle her zaman yol gösteren ve örnek olan kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR'a bana inandığı ve yanımda olduğu için sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Çalışmamı oluştururken yanımda duran, tüm hayatım boyunca bana her zaman destek olan canım aileme, başaracağıma inanıp bana iyi bir insan olmayı öğreten annem Fadime BEKTAŞ'a, ne iş yaparsam yapayım en iyisini yapmam gerektiğini bana benimseten babam Ekrem BEKTAŞ'a, çalışmam boyunca beni motive edip destek veren abim Ali Paşa

BEKTAŞ'A ve ablam Birgöl BEKTAŞ'a, ayrıca çalışmamda bana farklı bakış açıları sunan, yanımda olup bana güvenen, hayatımın her döneminde bana destek sağlayan, çalışmamın başarılı olması için sabır ve anlayış gösteren eşim Furkan SARPYAR'a ve desteklerini esirgemeyen kıymetli dostlarıma çok teşekkür ederim.

Burcu Songöl SARPYAR

Antalya, 2021

GİRİŞ

Augustinus Orta Çağ'ın en önemli isimlerinden biridir; onu Orta Çağ'ın en önemli isimlerinden biri yapan şey felsefenin içinde dini, dinin içinde ise felsefeyi bulmuş olmasıdır. Çünkü Augustinus, Hristiyanlığın ancak felsefe aracılığıyla anlaşılabilir kılınacağını ifade etmiştir.¹ O, Orta Çağ düşüncesini temellendiren filozoflardan biri olduğu için özellikle Tanrı konusunda Augustinus'un düşünceleri ön plana çıkmaktadır. Zaman konusunda ise farklı düşünceleri olan bir düşünür olduğu için felsefe tarihi boyunca onun düşünceleri referans olarak alınmıştır. Özellikle *İtiraflar* adlı eserinde Tanrı ve zamanla ilgili ne düşündüğünü dile getirmiştir. Hayatının ilk dönemlerinde Hristiyan inancına bağlı olmasa da daha sonra Hristiyanlığa yönelmiştir. Hristiyanlık ve felsefeyi uzlaştırmaya çalışmasını ise Platon'un görüşlerinden yararlanarak gerçekleştirmiştir.

Augustinus Erken Orta Çağ'da yaşamış olan filozoflardan biridir, onunla birlikte Patristik dönem felsefesi olgunluk dönemine erişmiş ve onun ardından bitmiştir. Augustinus, gençliğinde Epikürcü bir hayatı yaşadığından bahsetmiştir. Bu dönemlerdeki amacı hazza ulaşabilmektir. Hayatının ilk zamanlarında Epikürcü bir yaşam sürüşünden onu alıkoyan şey ise tesadüftür. Augustinus tesadüfi bir şekilde Cicero'nun bir eserini okumuştur; bu eser sayesinde Epikür düşüncesinden uzaklaşmıştır. Augustinus, Cicero'nun eseriyle felsefe ve bilime yönelmiş; bu sayede hitabetle de ilgilenmeye başlamış ve hitabet öğretmeni olmuştur. Bununla beraber felsefeyle ilgilenmek ona yetmemiş ve bir dine bağlı olması gerektiğini düşünmüş, Maniheizm inancına bağlanmıştır. Augustinus'un başlarda kabul ettiği Maniheizm'e göre "kötü" vardır. Augustinus'a göre ise insan iyiyi bilmesine karşın yine de iyiye dönük davranmakta yeterince güçlü değildir; bununla beraber kötü denilen şey, insanın içinde var olan bir şeydir. Maniheizm inancından ayrıldıktan sonra kuşkucu olmuştur. Bir süre kuşkucu kaldıktan sonra kuşkularını bir kenara bırakıp Yeni Platonculuğa yönelmiştir. Geriye kalan bütün ömrünü ise Yeni Platonculuğun etkisinde kalarak devam ettirmiştir ve sonunda ise Hristiyanlığı kabul etmiştir. Hristiyanlığı kabul ettikten sonra daha fazla eser yazmaya başlamıştır.² Onun Hristiyanlığa bağlanma fikri çeşitli alanlarda eserler ortaya çıkarmasının da yolunu açmıştır. Augustinus'un kendisine göre doğru ve yanlışlarla dolu olan hayatı kendisini daha fazla geliştirmesine olanak sağlamış; birbirinden farklı fikir ve oluşumların içerisine dahil olduğu için çok yönlü bakış açısını kazanması da kolaylaşmıştır, bu sayede olaylara ve olgulara

¹ Keklik, 1982:58.

² Aster, 2005:361-367.

değişik açılardan bakabilmiştir. Bu da en başta kendisini sonra da etrafındaki diğer olup biten olay ve olguları farklı açılardan değerlendirme imkânı sağlamıştır.

Augustinus, kuşkucuların görüşlerine de karşıdır. Kuşkucular hiçbir şeyin olmadığını; buna bağlı olarak kesin, yani kuşku duyulamayacak herhangi bir bilginin de olamayacağını ifade etmişlerdir. Augustinus, kuşkucuları bu bakımdan eleştirmiştir.³ Çünkü bu hayatta kuşku duyulmaması gereken şeyler de vardır. Bu durumu kendine itiraf etmesi yıllarını almış olsa da ona göre Tanrı'nın varlığından kuşku duymak mümkün değildir, çünkü Tanrı vardır ve bu kuşku götürmez bir gerçektir. Yani Augustinus'a göre kuşkucular her şeyden kuşku duyulabileceğini söylerken hata etmişlerdir ve bu düşünce insanları yanlış yola götürebilir. İnsanların kuşkudan kurtulup doğru olan yola doğru gitmeleri, Tanrı'yı arayıp bulmaya çalışmaları gereklidir.

Augustinus, kitaplarının yanı sıra çok sayıda mektup yazmıştır. Bu mektuplarında hemen hemen herkese öğretiler ve kilise hakkında bilgiler vermiştir. Bunun yanı sıra her zaman salt felsefeyle ilgilenmemiştir, fakat ilgilendiği zamanlarda da konuyu ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Augustinus'un yaratılış ile ilgili fikirleri onun zaman konusunda söylediklerini de beraberinde getirmektedir. Augustinus yaratılış olayının kafa karıştırıcı bir durum olmadığından söz etmiştir. Augustinus'a göre zaman ve dünya birbirlerinin arasında öncelik sonralık ilişkisi olmadan yaratılmıştır. Tanrı'nın zamanı yoktur, bu bakımdan Tanrı ezeli olandır ve Tanrı için öncelik sonralık ilişkisi de söz konusu değildir. Tanrı için var olma durumu da ezeli olarak ortaya çıkmaktadır, Tanrı'nın ezeli olma durumu ve zaman arasında herhangi bir bağlantı yoktur. Tanrı zamanın içinde olmayandır.⁴ Tanrı, zamanı bizzat kendisi yaratmıştır fakat zamanı da aşmıştır, bu nedenle Tanrı ve zamanı bir tutmak doğru değildir, çünkü zamanla kıyaslanamayacak kadar zamanın ötesindedir, dolayısıyla Tanrı zamanı aşmıştır. Bu nedenle Tanrı ve zamandan aynı şeylermiş gibi bahsetmek insanları yanlışla götürebileceği için insanların yapmış oldukları yanlışları fark ederek bu yanlışlardan uzaklaşması gereklidir. Bu olgunluğa ulaşabilen insan ise Tanrı yolundan gitmeyi hak etmiştir; çünkü Tanrı'nın yolu en güzel, en mükemmel olan yoldur ve insanların bu yoldan gitmek için çaba sarf etmeleri gerekmektedir.

³ Ural, 2011:109-110.

⁴ Russell, 1972:177.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI VE ESERLERİ

1.1 Augustinus'un Hayatı, Annesi ve Arkadaşları

Augustinus MS. 354 yılında Thagaste'de doğmuştur. Hayatıyla alakalı birçok konuya *İtiraflar* adlı eserinde yer vermiştir. Augustinus MS. 430 yılında Hippo'da ölmüştür. Ölene kadar otuz dört yıl boyunca piskoposluk yapmıştır. Hayata gözlerini yumduktan sonra bile eserleri, düşünceleri toplumda fazlasıyla yer almış; görüşleri Augustinusçuluk olarak hayat bulmuş, bununla beraber düşünce tarihi boyunca çok sayıda düşünür ve filozofu etkilemiştir. Yazmış olduğu kitaplar, yapmış olduğu ruhsal betimlemeler de kendisinden sonra gelenlerin yolunu çizmiştir. Augustinus sadece kendi çağında ön plana çıkmakla kalmamış, 21. Yüzyılda dahi isminden sıkça söz ettirmeyi başarmıştır. Ayrıca Augustinus, Cicero ve Vergilius'un eserlerini okuyup kendisini geliştirme imkânı bulmuştur. Bu dönemlerde onun ilgisini felsefeden çok edebiyat çekmiştir. Aslında bir süre Yunancayı öğrenmeye çalışmış, fakat bu konuda başarılı olamamıştır. Öner'e göre Augustinus'un almış olduğu eğitimin işi iyi yapma anlayışına dayandırıldığı düşüncesi vardır, bunun sayesinde Augustinus yapmış olduğu bütün işlerde en iyisini yapma arzusunu taşımıştır.⁵ Felsefe yaparken de bu arzusunu açığa çıkarmıştır.

Augustinus'un babasının adı Patricus, annesinin adı Monica'dır. Augustinus'un annesi Hristiyan, babası Pagan'dır. Babası Pagan olsa da karısının ve çocuklarının hangi dine bağlı olacaklarına herhangi bir etkide bulunmamıştır. Annesi ve babası Augustinus ile alakalı fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir; babası, onun iyi derecede eğitilmiş bir birey olmasını için söz sanatları konusunda eğitim almasını istemiş, annesi ise onu dinine bağlı bir birey olarak büyütmek istemiştir. Augustinus ne tam olarak babasının istediğine ne de annesinin isteğine yönelmiştir, çünkü küçükken çok fazla okula gitmek istememiştir. Kendini oyun ve tiyatro alanlarında geliştirmeyi hedeflemiş olduğu için okula çok fazla ilgisi olmamıştır.⁶

Hayat hikayesinde en çok başta annesi, daha sonra da babası ön plana çıkmaktadır. Maher'e göre Augustinus'un diğer aile üyeleri hakkında kesin bilgiler yoktur, fakat bir erkek kardeşi ve kayıp olan kız kardeşi olduğu bazı kaynaklarda geçmektedir. Monica pek çok konuda Augustinus için yaşam belirleyicisi olmuştur, bu nedenle onun hayatındaki en önemli kadın olma vasfına sahiptir. En büyük dönüm noktası ise Hristiyanlığı kabul etmesiyle başlamıştır.

⁵ Öner, 2008:16-17.

⁶ Özdal, 2018:27.

Monica, her zaman oğlunun Hz. İsa'yı benimsemesi için Tanrı'ya dua etmiş olmasına rağmen oğlunun hitabetle ilgilendiğini öğrenmesi onun için ağır bir yıkım olmuştur. Annesi, çevresinde sabır sahibi, aklını kullanabilen, ince düşünceli, insan ilişkileri sağlam olan bir kadın olarak tanınmıştır. Monica'nın ailesi de tıpkı Monica gibi Hristiyan inancına sahiptir. Kocasını Patricus Hristiyan inancını kabul etmemiştir, fakat buna rağmen birbirlerine karşı olan saygıyı hiçbir zaman bırakmamışlardır. Monica'yı kocasının Hristiyan olmasını istese de bu konu hakkında konuşmamayı tercih etmiştir.⁷

Augustinus'un annesi Monica her zaman oğlunun dinine bağlı bir Hristiyan olmasını istemiş, Augustinus'u sıkça Hristiyanlık yoluna yönlendirmeye çalışmıştır, çünkü Monica dinine bağlı bir kadındır. Oğlunu çok sevdiği için onun herhangi bir zarar görmesini istememiş, kendi düşüncesine göre doğru yoldan gitmesine yardımcı olmaya çalışmıştır. Monica, Augustinus'un hiçbir zaman hitabet öğretmenliği yapmasını istememiş ve oğlunun hitabet öğretmenliği yapmaması gerektiğini yeri geldikçe söylemiş olmasına rağmen Augustinus gizliden gizliye hitabet öğretmenliği yapmaya devam etmiştir. Bunu öğrenen Monica çok üzülmüş ve kiliseye giderek Tanrı'dan oğlunu affetmesi için ve kendi yoluna götürmesi için istekte bulunmuştur.⁸

Augustinus, bir süre babasının isteği üzerine hitabet öğretmenliği yapmıştır. Hitabet öğretmenliği yapması Hristiyanlık düşüncesini eleştirmesinin yolunu açmıştır ve Augustinus kariyerine Kartaca'da başlasa da sonradan kariyerini Milano'da devam ettirme kararı almıştır. Önceleri Maniheizm inancına kendini yakın hissetmiştir. Maniheizm, Gnostisizm'e benzeyen bir inançtır. Gnostisizm, birçok inancın sentezlenmesiyle ortaya çıkmış bir oluşumdur. Başlarda Maniheizm görüşüne bağlı olsa da sonraları Maniheizm'in birçok soruya karşılık veremediğini fark edince Hristiyanlık inancını benimsemeye başlamıştır. Kartaca'da annesi ve arkadaşlarıyla birlikte yaşarken Hristiyan olmuştur. Ölümüne kadar da Hristiyanlıktan kopmamıştır. Güçlü bir hatip olması onun Roma hukukunda önemli bir etken olmasını sağlamıştır. Augustinus hukukla ilgilenmiş olsa dahi hukukla alakalı herhangi bir eser yazmamıştır.⁹

Annesinin onu sıkça uyarmış olduğu bir yanı sıra sürüklendiğini söylemiştir. Hayatının başlarında bir dönemde Maniheizm'e bağlı olduğundan söz etmiştir. Maniheizm inancı kısaca dünyevi olan şeylerden kendini arındırmak olarak nitelendirilebilir. Maniheizm inancını savunanlar, üyelere cinsellikle ilgili olan her şeyden uzak durmak gerektiğini benimsetmeye çalışmıştır; onlara göre belden aşağı olan yerlerle alakalı düşünmek, bir şeyler söylemek veya

⁷ Maher, 2002:72-74.

⁸ O'Neill 1914:89-94

⁹ Gronewoller,2019:266-268.

herhangi bir eylemde bulunmak şeytanın yolundan gitmektir. Maniheizm çoğunlukla karanlık olarak nitelendirilmektedir, çünkü kötülük ve karanlık birbirleriyle özdeş şeyler olarak görülmüştür. Maniheizm inancını savunanlar kendi içinde ikiye ayrılmış durumdadır; birinci kısımda olan kişiler kesinlikle cinsellikle ilgili herhangi bir eylem veya konuşmada bulunamazken ikinci kısımda olanlar bazı zamanlar cinsel eylemlerde bulunabilmişlerdir. İkinci kısımda olup cinsel eylemde bulunan kişilerden istenen şey dünyaya bir çocuk getirmemeleri olmuştur. Bu insanlar eşleriyle veya sevgilileriyle birlikte kalabilmişlerdir, fakat dünyaya çocuk getirmeleri yasaklanmıştır. Maniheizm inancı dualizm ve panteizmi benimsemiştir. Maniheizm savunucuları kendilerini kötülöklere karşı olarak gördükleri için kötölöklörlöyle savaşma fikrini benimsemişlerdir. Onlara göre kötü ve iyi sürekli olarak çarpışma halindedir ve bu çarpışmadan galip gelen olmamıştır. Maniheistler kötü yiyecekleri yememek için yenilmesi gereken şeyleri de ayırmışlardır. Bu yiyeceklerden meyve olarak en çok kavunu sebze olarak da en çok salatalığı sevmişlerdir, çünkü bu yiyeceklerde Tanrı'ya ait bir şeyler olduğunu düşünmüşlerdir. Onları kendilerinden geçirecek olan şarabı içmeyi kabul etmemişlerdir. Augustinus on yıl boyunca hayatını Maniheizm inancına bağlı olarak geçirmiştir.¹⁰ On yıl onun hayatını fazlasıyla etkilemiştir. Maniheizm'e bağlı olduğu zamanlar daha sonra yanlış olarak tanımlayabileceği düşüncelere yönelim göstermiştir. Bu inanç, Tanrı'nın evrenin içerisinde olduğunu ve iki tane Tanrı'nın var olduğunu söyleyen bir inanç olduğu için Augustinus, Maniheizm'in kendisini yoldan çıkardığını dile getirmiştir.

Augustinus'a göre Maniheizm savunucuları birçok şeyi bildiklerini söylemelerine rağmen Tanrı'yı bilmiyor olmaları aslında onların hiçbir şey bilmedikleri gerçeğini ortaya çıkartmıştır. Augustinus, insanın hakiki bilgisinin kaynağının dindar olmakta yattığını, insanın dindar olmasının yolunun ise Tanrı'yı övmesinden geçtiğini dile getirmiştir. Maniheizm savunucuları ise bu durumu kabul etmemişlerdir; hatta konu hakkında çok fazla şey söylemişlerdir ki bu nedenle birçok düşünür tarafından Maniheizm savunucuları bilgisiz olarak nitelendirilmişlerdir. Augustinus, Manicilerden biri olan Faustus'un konuşmasını dinledikten sonra konuşması her ne kadar anlaşılır olsa da aslında söyledikleri şeylerin Faustus'un bilgili olması için yeterli olmadığını görmüştür. Faustus konuşmalarıyla insanları etkilediği için insanlar Faustus'un bilgili olduğunu düşünmüşlerdir ve Faustus tıpkı diğer insanları etkilediği gibi Augustinus'u da konuşmalarıyla etkilemiştir. Augustinus bu konuşmayı dinledikten sonra Maniheizm'den uzaklaşmaya başlamıştır, çünkü Maniheizm savunucularının ne kadar bilgisiz olduklarını fark etmiştir. En öne çıkan Maniheizm savunucularından biri olan Faustus'un bilgi anlamında yetkin olmadığını gördükten sonra geriye kalan Manicilerin de Faustus'a

¹⁰ Öner, 2008:20-21.

benzediklerini düşünmüştür.¹¹ Görmüş olduğu şeylerden sonra Manicilikten ayrılma kararı almıştır.

Manicilik'ten kopan Augustinus, Kartaca'dan çıkıp Roma'ya gitmiştir. Buraya gelme amacı ise öğretmenlik yapmaktır. Augustinus, Roma'da tanıdığı olan Marcellinus ile karşılaşmıştır ve Marcellinus ona sarayda bir iş bulmuş ve böylelikle Augustinus saraydaki başpiskopos Ambrosius'un yardımcısı olmuştur. Augustinus ve Ambrosius sarayda yaşamaları sayesinde Platon'un düşünce dünyasını öğrenerek kendilerini geliştirme imkânı bulmuşlardır, bu durum da Augustinus'un bilgi dağarcığını geliştirebilmesi ve farklı bakış açıları kazanabilmesi için iyi bir yol olmuştur. Augustinus'un dahil olduğu bu sarayda din olarak Hristiyanlık kabul edilmiştir. Hocası olan Ambrosius'tan din, felsefe, teoloji gibi konular hakkında çeşitli dersler almıştır. Fakat Augustinus ve hocası Ambrosius arasında bazı temel farklar vardır; hocası Yunan diline hakimdir ve Hristiyanlığın ön görmüş olduğu eğitimi ön plana çıkarmıştır, Augustinus ise hür bir şekilde kendi bildiği yoldan gitmiştir.¹² Augustinus, hocasının yolundan gitse dahi kendi bildiği doğrulardan da vazgeçmemiştir bu da Augustinus'un kendisini geliştirmesine imkân sağlamıştır.

Augustinus, bilgi dağarcığını geliştirip yeni bilgiler keşfetmek için sıkça seyahatlerde bulunmuş ve bu seyahatler ona farklı kapılar açmıştır. Ancak sürekli seyahatler onu bir noktadan sonra yormuş ve en son yapmış olduğu seyahatinden döndükten sonra bir daha denizlerin ötesinde bulunan ülkelere gitmemek için kendisine söz vererek bundan böyle Afrika'nın dışına çıkmamaya karar vermiştir. Daha sonra bir grup arkadaşıyla tekrardan birleşme imkanını bulmuş, arkadaşlarıyla birleştikten sonra vaftiz olma fikri Augustinus'un zihninde iyice yer etmeye başlamıştır. Çünkü pek çok arkadaşı vaftiz olmuştur. Maniheizm'den sıyrılmaya başladığı bu zamanlarda arkadaşlarının da etkisiyle Hristiyanlığa yönelmiş, vaftiz olma fikrini kabul etmeye başlamıştır. Bu sıralarda ise en sevdiği arkadaşlarından biri olan Nebridius rahatsızlanmıştır. Augustinus, Nebridius için üzölmüş onun için bir şeyler yapmaya çalışmış olmasına rağmen hiçbir çaba sonuç vermemiş, Nebridius hayata gözlerini yummuştur, arkadaşını kaybetmiş olması Augustinus'u derinden etkilemiştir.¹³

Augustinus arkadaşlarını çok sevdiği için onlardan ayrı kalmak istememiştir. Hayatının her döneminde arkadaşlığın öneminin farkında olarak hareket etmeye çalışmıştır, çünkü arkadaşlarıyla birbirlerine bir şeyler öğretebileceklerini düşünmüştür. Augustinus, sevginin önemli olduğunu ve sevgi ancak karşılıklı bir şekilde gerçekleşirse değerinin bilineceğini

¹¹ Augustinus, 2016:85-89.

¹² Öner, 2008:21-23.

¹³ Chadwick, 2009:41-45.

savunmuştur,¹⁴ bu nedenle de birçok yerde arkadaşlarını sevdiğini ifade etmiştir. Arkadaş sevgisinden yola çıkarak arkadaşlıkta bağlılığın önemine vurgu yapmıştır; çünkü insan, yaşamını devam ettirebilmek için arkadaşlığa ihtiyaç duymaktadır. Yalan söylememek, sadık olmak, güven vermek arkadaşlığın en önemli özelliklerinden bazılarıdır. Genç yaşlarındayken Nebridius'u kaybetmesi onun için kötü bir deneyim olsa da arkadaşlığın ne kadar önemli olduğunu bir kez daha anlamış olduğunu vurgulamıştır. Arkadaşının ölmesi onu inkarcılığa sürüklemek yerine Tanrı'ya bağlılığını artırmıştır,¹⁵ bu nedenle de arkadaşlık sevgisi ona göre izlerini Tanrı sevgisinden almalıdır, ancak bu şekilde insanlar arasında güçlü bir bağ kurulabilir.¹⁶

Alypius ve annesiyle beraber eve çıkan Augustinus bu durumdan çok mutlu olmuştur. Hep beraber oturup Mezmurları söyleyerek günlerini geçirmeye başlamışlardır. Augustinus'un annesi dinine düşkün bir kadın olduğu için Augustinus'u da Tanrı'nın yolunda yalnız bırakmak istememiştir. Oğlunun çocukluğundan itibaren o yaşına kadar hep onun dindar bir insan olmasını istediğini sık sık dile getirmiştir. Augustinus, Mezmurları dinledikçe daha da kendinden geçmiştir. Bu neticede Maniheizm savunucularına karşı olan siniri giderek artmıştır. Onlar da Mezmurları dinlemiş olsalardı ya da Mezmurlardan haberleri olmuş olsaydı gitmiş oldukları yanlış yoldan dönebilirlerdi; fakat Maniheizm savunucuları bunu yapmamışlardır. Bu nedenle Augustinus, Maniheizm savunucularına karşı daha da sinirlenip artık onlar için üzölmeye başlamıştır. Onun için Mezmurlar, insanların Tanrı'nın yolundan gitmelerini sağlayan bir araçtır, bu araca ulaşabilenleri ise şanslı olarak görmüştür.¹⁷

Augustinus, Tanrı'ya bağlanmadan önce kendisini günahkâr olarak nitelendirmiştir. Onu günahkâr yapan nedenlerden biri de evlilik dışı beraberlik yaşaması ve bu beraberlikten bir tane oğlunun olmasıdır. Oğluna Adeodatus ismini vermiştir ve vaftiz olurken kendisiyle birlikte oğlunu da vaftiz ettirmiştir. Augustinus oğlunu da vaftiz ettirmesine rağmen annesi Monica evlilik dışı ilişkilere sıcak bakmadığı için bu duruma onay vermemiştir. Bir süre sonra Augustinus, Monica'nın isteğı üzerine oğlunun annesinden ayrılmıştır; oğlu Adeodatus ise genç yaşlarda hastalanarak ölmüştür. Augustinus bu olaydan sonra annesi ve arkadaşlarıyla yaşamını devam ettirmiştir.¹⁸

Annesi Monica rahatsızlanmış ve bir süre sonra Roma'da yaşamını yitirmiştir; bu olay Augustinus'u fazlasıyla etkilemiş, onu içine kapanık biri haline getirmiştir. Arkadaşlarıyla konuşmamış, doğru düzgün yiyip içememiştir, duygusal olarak neredeyse tamamen kendisini

¹⁴ Augustinus, 2016:147-148.

¹⁵ Maher, 2002:82.

¹⁶ Augustinus, 2016:174-179.

¹⁷ Augustinus, 2016:174-176.

¹⁸ Erbağcı, 2007:8.

kapatmıştır. Annesinin ölümüne çok üzülmesine rağmen sözcüklerle ifade edemediğini anlamıştır. Monica hayata gözlerini yumduktan sonra belirli bir süre boyunca Augustinus Roma’da kalmış, sonra Afrika’ya kesin olarak dönmüştür. Annesinin ölümünden kendi ölümüne kadar birkaç tane seyahatin dışında farklı bir yere gitmemeyi tercih etmiştir. Augustinus Afrika’da 430 senesinde hayata gözlerini yummuştur.¹⁹

1.2 Augustinus’un Eserleri

Augustinus’un yaklaşık 1030 eseri bulunmaktadır. Bunların içinde en çok bilineni dört kitaptan oluşan *De Doctrina Christiana*’dır.²⁰ Augustinus bu eserde Hristiyanlık öğretisini daha geniş kitlelere yayabilmek için bir pagan geleneği olan hitabet sanatını anlatmaya çalışmıştır. Eser, Orta Çağ teolojisinde de etkili olmuştur,²¹ çünkü Kutsal Kitapların bölümlerini yorumlamıştır. Augustinus bu eseri oluştururken üstü kapalı bir anlatım tarzını tercih etmiştir çünkü Augustinus bu tarz anlatımların, insanların daha çok dikkatini çektiğini dile getirmiştir, bu bakımdan anlaşılması zor olan eserler ona göre daha kıymetlidir.²² *Confessiones (İtiraflar)* adlı eseri en ünlü eserlerinden biridir; bu eserde kendi yaşam öyküsünden, geçmişte yaptıklarından ve düşüncelerinden bahsetmiştir ve Mezmurlar onu etkilediği için eserinde dualara yer vermiştir.²³ Kısacası, *İtiraflar* günah çıkartma şeklinde yazılmış bir eserdir.²⁴ *De Magistro* isimli eserinde bilgi felsefesine yönelik görüşlerini ifade etmiş, dil felsefesi ve hitabet konusuna da yer vermiştir. Eseri bilgiyi dolaysız bir şekilde elde etme ve ilahi bakımdan aydınlanma konuları şekillendirmiştir. *De Civitate Dei (Tanrı Devleti)* adlı eseri Hristiyanlık için referans olarak alınmış bir eser olmakla birlikte eserin tarih felsefesinde önemli bir yeri de bulunmaktadır; çünkü eser, tarih felsefesinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Augustinus eserde Roma ve Pagan kültürünü eleştirerek Tanrı Devleti ve Yeryüzü Devleti arasındaki mücadeleyi anlatmıştır.²⁵ Bu eserlerinin haricinde yaklaşık olarak 300 tane de mektup yazmıştır.²⁶

Tanrı ve zaman konusunda görüşlerinin en belirgin yansıdığı eserler *İtiraflar* ve *Tanrı Devleti* eserleridir. *Tanrı Devleti* adlı eserinde Tanrı konusuna sıkça yer vermiştir. *İtiraflar* adlı eserde ise hem Tanrı’ya ilişkin görüşleri hem de zaman konusuna değindiği kısımlar bulunmaktadır. *İtiraflar*’da hayat hikayesinden söz ederek o zamana kadar yapmış olduğu

¹⁹ Demirtzis, 1998:3.

²⁰ Demirtzis, 1998:3-4.

²¹ Erbağcı, 2007:10.

²² Öner, 2008:42.

²³ Erbağcı, 2007:11.

²⁴ Demirtzis, 1998:3-4.

²⁵ Erbağcı, 2007:11.

²⁶ Demirtzis, 1998:3-4.

hatalar ve hataların hayatını nasıl şekillendirmiş olduğundan, Tanrı'nın özelliklerinden, vaftiz olup Hristiyanlığı kabul edişine kadar geçen sürede başından geçenleri anlatmıştır; yani eserde bir tür günah çıkarma yapmış, Tanrı'dan af dilemiş, onu doğru yola yönlendirmesini istemiştir.

İraflar adlı eserinde kendi hayatından kesitler vererek başından ve aklından geçenleri anlatmıştır. Augustinus, bu eserde ahlak dünyası ve içsel dünyasındaki hatalarını anlatmıştır. Eserin sonlarına doğru Augustinus'un, Tanrı'nın varlığına bağlanmış olduğu net bir biçimde görülmektedir. O, bütün yaşamından yola çıkarak ve yapmış olduğu hataları göz önüne alarak yalnızca Tanrı'ya inanıp bağlanması gerektiğini açıkça görmüştür. Bu eserde Augustinus yoldan çıkış ve tekrardan hataları fark edip yola dönüşü anlatmaya çalışmıştır, çünkü gidilmesi gereken yol Tanrı yoludur, bunun haricindeki hiçbir yol insanı doğruya götürmez; farklı yollara sapan insanlar ise hatalara sürüklenirler, insanların bu hatalardan dönüp asıl olan yola yönelmesi gerekir. İnsan doğduğu andan itibaren çok sayıda zor durumla mücadele etmeye başlar, bu zorluğu da ancak onu yaratana bağlanarak hafifletebilir; bunun yanı sıra yaratıcısını anlaması da bir hayli zordur; çünkü insan, ancak kendi varlığının farkına vardığında yaratıcısının varlığını anlayabilir. İnsanın Tanrı ile bağlantı kurması bir hayli zor olduğu için bağlantı kurabilmek farklı basamakları gerektirir. İnsan önce yaratıcısına karşı itaatkâr olmayan bir davranış benimser sonra yaratıcısını reddeder ve en son ümitsizlik içine girer, zaman geçtikçe ise yapmış olduğu hataları fark ederek Tanrı'ya yönelmeye başlar.²⁷

İtiraf adlı eserinde esas olanı aramaya başladığını ifade ederek, felsefeyi başlangıç sayıp, Maniheizm inancına bağlanmış, sonrasında Maniheizm inancındaki hataları fark etmiştir. Bu fark ediş onu Platon'a bağlı olan Yeni Platoncularla tanışmasını sağlamıştır. Yeni Platonculuk sayesinde ve annesi ile arkadaşlarının desteğiyle vaftiz olarak Hristiyanlığı kabul etmiştir. Augustinus için Yeni Platoncularla tanışmış olması önemlidir, çünkü Yeni Platoncular onun birçok konuda farklı düşüncelere ulaşmasının yollarını açmışlardır. Augustinus, Yeni Platoncuların çevirisini yaptığı Plotinus'un eserlerini görmüştür, bu da onun için farklı bir dönüm noktası olmuştur. Onlar sayesinde Tanrı'nın niteliklerini daha iyi anlama fırsatını yakalamıştır. Hristiyanlığı başlarda benimseyemeyen Augustinus sonradan benimsemeye başlamış, Yeni Platonculukla aralarında bağlantılar kurmuştur. Bu da onun evreni ve Tanrı'yı daha iyi anlamasına yardımcı olmuştur. Hem ruhsal hem de zihinsel anlamda kendisini rahatlatmak istediği için Hristiyanlığa yönelmeye başlamış, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra bir yandan da felsefeyle ilgilenmek istemiştir. Fakat Kilise Babası olduğu için felsefe ve din arasındaki ilişkiyi doğru kurması gerekmiştir, çünkü Kilise Babalarının felsefeye karşı olan

²⁷ Yaman, 2018:2-3.

yaklaşımı olumlu değildir. Felsefe bu dönemlerde çoğunlukla yoldan çıkmak olarak görüldüğü için felsefeye karşı bir ön yargı vardır, Augustinus ise bu ön yargıyı kırmaya çalışmıştır.²⁸

Augustinus *İtirafı* adlı eserinde kendisini hapsedilmiş gibi hissettiğinden bahsetmiştir, çünkü ona göre kendi isteklerinin esiri olmak durumunda kalmıştır. Durumu her ne kadar böyle olsa da aslında Augustinus kendini, kendi isteklerinin esiri olmaktan kurtulmaya çalışmıştır. Bunun yolunu da Tanrı'ya yaklaşmakta görmüştür, kendi isteklerini bir kenara bırakıp Tanrı'ya ve isteklerine hizmet etmeye başlaması gerektiğini fark etmiştir. İnsanların önceki istekleri her zaman sonraki isteklerinin himayesi altında olacağını bildiği için bu iki isteğin birbirleriyle savaştıklarını ve bu savaşın da kendisini kötü etkilediğini fark etmiştir. Augustinus artık isteklerinin esiri olmak istemediğini söyleyerek isteklerinin esiri olacağına Tanrı'nın yolundan gitmenin kendisi için daha doğru olacağına karar vermiştir. Augustinus her ne kadar doğru yolu bulmayı istediğini söylese de yine de tam anlamıyla dünya zevklerinden uzaklaşamamıştır. Tanrı'nın bilgisine ulaşamazsa dahi bu bilgiyi aramanın bile ne kadar önemli olduğundan bahsetmiştir. Ona göre, Tanrı'ya ulaşmak için bir otobüse ya da trene binmeye gerek yoktur, Tanrı'ya gerçekten varmak için yola düşmek yetecektir; fakat bunu insanların gerçekten tüm kalpleriyle istemeleri gereklidir.²⁹

Augustinus *De Civitate Dei (Tanrı Devleti)* adlı eserinde siyasi bir tutum sergilemiş olmasına rağmen bu tutumun haricinde özel olarak siyaset ile ilgili herhangi bir eser oluşturmamıştır. Bu eserin toplamda yirmi iki bölüm bulunmaktadır ve eserde farklı medeniyetlerle ilgili devletlerin yaşamış oldukları sorunlara değinmiştir. Augustinus bu eserinde Hristiyanlığın önemine vurgu yapmıştır. *Tanrı Devleti* adlı eseri Platon'un *Devlet* adlı eseriyle benzerlikler içermektedir; tıpkı idealar dünyasında olduğu gibi Tanrı Devleti'nin de fiziki anlamda bir gerçekliği bulunmamaktadır. İnsanlar, Tanrı'nın kral olarak görüldüğü bu dünyadaki Tanrı'yı fiziksel olarak görme imkanına sahip değildirler, bu durum ancak hislerle açıklanabilir. Augustinus, insanların doğru yola ancak ve sadece iyi olarak ulaşabileceklerini dile getirmiştir. Kiliseye bağlı olmak, kilisenin yasalarına uyup söylemlerini gerçekleştirmek doğru yolu bulmak için yeterli değildir; çünkü insanların arınması ve iyi olmasını sağlayacak şeyin iyi yoldan gitmek olduğunu söylemiştir. İyi olan yoldan kast ettiği şey ise Tanrı'nın izinden gitmek, onu aramak ve bulmaya çalışmaktır. Ona göre Tanrı Devleti hiçbir şekilde kilise ile aynı tutulamaz. Kilise bu dünyada olan bir şeydir ve istenildiği zaman ulaşılabilir durumdadır. Kilisenin fiziki olarak varlığı vardır, fakat Tanrı Devleti fiziki olmadığı için ona gitmek olanaklı değildir.³⁰

²⁸ Aydın, 2018:2-3.

²⁹ Augustinus, 2016:154-164.

³⁰ Ensarioğlu, 2019:67-71.

Tanrı Devleti adlı eserin içeriği bir tür savunma şeklindedir. Eserin oluşturulmasındaki temel neden Vandal hükümetinin Roma'yı himayeleri altına almak istemeleridir. İnsanlara göre Roma'ya bu şekilde etki edilmesinin sebebi politeizmin kabul edilmemesi ve Hristiyanlığa ait olan Tanrı'nın kabul görmeye başlamasıdır. Augustinus bu eserde Hristiyanlığın öneminden söz ederek Hristiyanlık inancına karşı olanlara Hristiyanlığı anlatmaya çalışmıştır. Augustinus, insanlar politeizme bağlı olsalar dahi sorunların baş gösterdiği vakitlerde Hristiyan inancının bu insanları da kötü durumdan çekip çıkartacak olduğu düşüncesini ön plana çıkarmıştır. İnsanlar Hristiyanlık inancına bağlı olsunlar veya olmasınlar Hristiyanlığın tüm insanlık için var olan bir din olduğunu ve tüm insanlığı kurtaracak olanın yine Hristiyanlık olacağını dile getirmiştir. Augustinus, Roma halkı Roma'nın genişliğini ön plana çıkartmıştır. Roma'da yaşayan Pagan halkına göre Roma geniştir ve bu genişliğin sebebi Tanrılardır. Augustinus'a göre ise bu genişliği sağlayan şey Tanrıların nicelik bakımından fazla olmaları değil, Roma'nın geniş ve görkemli olmasının asıl sebebi erdemli olmakta yatmaktadır. Roma halkı önceleri erdemleri elinde tutmaya çalışan, kendilerini geliştiren, cesaretli insanlardır; fakat zaman geçtikçe halk bu tarz erdemleri gözetmemeye başlamışlardır. Roma halkı gitgide ölçsüzleşmiş, ahlaksızlaşmış ve yozlaşmıştır; işte bu durum da Roma'nın yerle bir olmasına sebep olarak gösterilmiştir. Roma'nın bu hale düşmesinin sebebi ise Hristiyanlığın aksine çok tanrılı inanç sistemi olmuştur.³¹

Roma, Augustinus için her zaman çok önemli bir yer olmuştur ve Augustinus buradan Dünya Devleti (Yeryüzü) olarak söz etmiştir. Dünya Devleti'nin önünde ise Tanrı Devleti (Gökyüzü) bulunmaktadır. İnsanlar en başından beri iki ayrı devlette hayatlarını devam ettirmişlerdir. Tanrı'nın yardımıyla doğru yolu bulan kimseler Tanrı Devleti'nde, yoldan sapanlar ise Dünya Devleti'nde hayatlarına devam etmişlerdir. Bu farklı iki devlette öne çıkan şeylerde farklılık göstermektedir; Dünya Devleti'nde Tanrı düşüncesi geri planda kalarak egoizm ön plana çıkmaktayken Tanrı Devleti'nde insan geri planda kalmış, Tanrı'ya karşı olan sevgi yüceltilmiştir. Bu devletler asıl olarak insanda bulunan beden ve ruh ayrımını açığa çıkartmaktadır. İnsanların maddi varlıkları yani bedenleri Dünya Devleti'ne tabiyken ruhları ise Tanrı Devletine tabidir. Tanrı Devleti ve Dünya Devleti'nin savaşı, insanın bağlı bulunduğu tarihi ortaya çıkartmıştır. Augustinus Dünya Devleti'nden kurtulmanın gerektiğini, çünkü Dünya Devleti'nin sapkınlıkların, yanlışlıkların olduğu bir dünya olduğunu dile getirmiştir. Bu dünyada yoldan çıkmış olan insanlar yaşamaktadır ve Devletin yöneticileri olan Paganlar politeizme bağlı kalarak Tanrı'ya haksızlık yapmışlardır. Tanrı Devletinde ise doğru yolda olan kimseler bulunmaktadır; bu kimseler, Tanrı'nın yüceliğini ön plana çıkartmaktadır. Devletin

³¹ Demirtzis, 1998:4-5.

temeli Yahudilikle başlamış olsa dahi vurucu etkilerini yapan Hristiyanlıktır. Tanrı Devleti'nde yönetici olan Hz. İsa'dan başkası değildir. Sonuç ne olursa olsun her iki devletten de daimî olarak ortaya çıkacak olan şey Hz. İsa'nın yönetici olmasıdır. Bu bakımdan Augustinus için kilise de çok önemlidir, çünkü kilise Hristiyanlığın korunmasını ve yayılmasını sağlayacak olan kutsal yerdir. Augustinus'un Tanrı Devleti ve Dünya Devleti diye iki ayrım yaparken anlatmak istediği şey aslında Hristiyanlığın öncesi ve sonrasının nasıl olduğudur.³²

³² Demirtzis, 1998:4-6.

İKİNCİ BÖLÜM

AUGUSTINUS'UN TANRI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

2.1. Augustinus'ta Platon ve Yeni Platonculuğun Hristiyanlık Karşısındaki Yeri

Felsefe tarihinde birçok felsefe okulu vardır, fakat Augustinus'a göre bu felsefe okullarından Hristiyanlığa en yakın olan okul Platoncuların okuludur. Ona göre Yeni Platonculuğun söylemleriyle Hristiyanlığın kural ve söylemleri arasında benzerlikler vardır. Augustinus, “Son derecede boş bir kendini beğenmişlikle şişinip duran bir adam aracılığıyla, Yeni Platoncuların Yunan dilinden Latinceye çevrilmiş kitaplarını bana ulaştırdın”³³ diyerek Yeni Platoncuların hem kibirli hem de kendilerine fazlasıyla güvenen insanlar olduklarını dile getirmiştir. Bu özellikleri onları günahlara sürükler, oysa ki Hristiyanlığın en önemli özelliklerinden birisi mütevazı olmasıdır. Augustinus, bazı filozofların Hristiyanlığı bilip Hristiyanlığın savunduğu ve kendi savundukları düşüncelerin birbirine çok benzediğinin bilincinde oldukları halde kibirli olmalarından ve mütevazı olmadıklarından dolayı Hristiyanlığı kabul etmediklerini dile getirmiştir. Hatta kabul etmek yerine karşı çıkmayı tercih etmişlerdir. Augustinus, diğer filozoflara kıyasla Yeni Platoncu filozofları ayrı bir yere koymuştur; Yeni Platoncu filozofların amacın farkında olduklarını, fakat amaca götürecek olan yolu fark edemediklerini ifade etmiştir. Yeni Platoncuların ve Augustinus'un, izinden gittikleri Platon gerçek sevginin Tanrı sevgisi olduğunu savunmuştur. Ona göre insan erdemli bir şekilde yaşamalıdır, ancak bu şekilde iyi bir hayat sürebilir ve insan ancak Tanrı'yı bilebilirse mutlu bir şekilde yaşayabilir. Buradan yola çıkarak Yeni Platoncular da Platon'un izleyicisi olmuşlardır. Augustinus da Yeni Platonculardan etkilenerek felsefenin ancak doğru bir şekilde yapılabilirse insanı Tanrı'nın sevgisine götürme imkanının ortaya çıkabileceğini savunmuştur. Augustinus, Antik Yunan düşünürleri arasında olan Stoacılara karşı farklı bir sempati duymuş, Stoacıların kuramı olarak kabul edilen tohumsal nedenleri benimsemiştir. Stoacılara göre, evren hem Tanrı tarafından yaratılmıştır hem de sadece bir defa meydana getirilmiştir, Augustinus da Stoacıların bu görüşüne katılmıştır.³⁴ Augustinus hem evrenin hem de zamanın eş zamanlı olarak Tanrı tarafından yaratılmış olduğunu dile getirerek zaman ve evren arasında herhangi bir şekilde önce ve sonra olma ilişkisini kurmamıştır.

Augustinus'un Platon'un eserlerini okuyup okumadığı tam olarak söylenemese bile birçok konuda aynı fikirde oldukları söylenebilir. Augustinus, Aristoteles'in de birkaç eserini

³³ Augustinus, 2016:134.

³⁴ Arslan, 2010:354-357.

okumuştur ama ondan çok fazla etkilenmemiştir. Daha sonra Yeni Platoncuların bazılarının eserlerini okuyarak onlardan etkilenmeye başlamıştır. Yeni Platonculardan özellikle Plotinus'u okumuş ve ondan etkilenmiştir. Plotinus ve Yeni Platoncular eserlerinde Tanrı ve kötülük problemi hakkında tezler savundukları için Augustinus bu tezlerden etkilenmiştir, bu nedenle Yeni Platoncuların eserlerini okumasıyla fikirleri değişmiştir.³⁵ Augustinus, bazı konularda Yeni Platoncularla aynı şeyleri düşünüyor dahi olsa bir konuda onlardan ayrılmıştır. Yeni Platonculara göre Tanrı aleme yayılmıştır; fakat Augustinus'a göre Tanrı aleme yayılmış bir durumda değildir, çünkü Tanrı en üstte olandır.³⁶ Tanrı en üstte olan varlık olduğuna göre kendisinden sonra gelen tüm varlıkların da yaratıcısıdır. Tanrı'yı aleme yayılmış olarak düşünmek onu sınırlandırmak anlamına gelecektir, sınırlandırmak ise Tanrı'nın gücünden ve varlığından şüphe duymaya neden olacaktır, bu nedenle Augustinus Tanrı'nın aleme yayılmış olması fikrini kabul etmemiştir.

Augustinus anlamak için inanan filozoflardan biridir ve insanı anlamaya çok önem vermiştir. Aynı zamanda Augustinus mutlu olmaya da önem verdiği için mutluluk kavramı, felsefesinde sıkça geçmektedir. Ona göre mutlu olabilmenin yolu bilge olmaktan geçmektedir, insanın hakikate ulaşması ancak bilgi sahibi olmasıyla mümkün olur, insanın hakikate ulaşması da onu mutluluğa götürür, mutluluk ise Tanrı'dadır. İnsan bilge olmayı başarabilirse Tanrı'ya ulaşabilir, fakat Tanrı'ya ulaşmaktan önce Tanrı'yı arıyor olmak gereklidir. İnsan, Tanrı'yı ararken kendisini de aramış olur, yani insan, ancak itiraflarda bulunursa kendini aramaya başlamış olur. İnsanın kendisini bulabilmesinin yolu Tanrı'yı arıyor olmasından geçmekte olduğu için de insanın sürekli olarak bilge olmak için uğraşması gerekmektedir. Augustinus, sürekli olarak yapmış olduğu yanlışları dile getirerek bunlardan kurtulmak istediğini vurgulamıştır.³⁷ İnanç, aklı da harekete geçiren bir şey olduğu için Augustinus, iman ve inancı bir ve aynı tutmuştur. Bu ikisi olmadan akıl olmaz, akıl olmadan da inanç ve iman olamaz durumdadır. Augustinus Maniheizm inancını bıraktıktan sonra Yeni Platonculuğa eğilim göstermeye başlamıştır, Maniheizm inancını bırakması ise Plotinus'la tanıştıktan sonra olmuştur. Bir nevi Plotinus'un etkisinde kalarak Yeni Platoncu olduğunu söylemekte herhangi bir sakınca yoktur. Onların bahsetmiş olduğu ve ona mantıklı gelen birçok meselenin İncil'de var olduğunu fark ettiği için Yeni Platoncuların eğilim gösterdiği konular onun da ilgisini çekmiştir.³⁸ Bazı konularda onlardan ayrılmış olsa dahi Yeni Platoncularla birçok konuda benzer ifadelere yer vermiştir.

³⁵ Arslan, 2010:353.

³⁶ Çotuksöken, Babür, 1993:53.

³⁷ Çotuksöken, Babür, 1993:51-53.

³⁸ Gilson, 2003:58.

Çalışmalarını yaparken Yeni Platoncular ve Hristiyanlığın ortak şeylerden söz ettiklerini fark etmiştir. Yeni Platonculuk ve Hristiyanlık iki ortak konudan söz etmişlerdir: birincisi, Yeni Platonculuk da Hristiyanlık da Tanrı'nın tinsel olduğunu aynı zamanda ebedi, mutlak, değişmeyen özelliklere sahip olduğunu söylemişlerdir. İkincisi ise evreni oluşturan Tanrı'nın Logos ve Söz ile evreni oluşturduğunu iddia etmişlerdir. Yeni Platonculuk ve Hristiyanlığın birçok özelliği ortak olsa dahi birbirlerinden ayrılmış oldukları noktalar da vardır. Augustinus'a göre Yeni Platoncular, sözün Tanrı'nın oğlu olarak sayılan İsa'da olduğunu, Tanrı'nın insanları doğru olana yönlendirmek amacıyla İsa'yı yarattığını, kurtuluşun ancak İsa'da olduğuna inanmamışlardır.³⁹ Augustinus, Yeni Platonculuk ve Hristiyanlığı karşılaştırdıktan sonra Hristiyanlığa yakınlaşmıştır. Tanrı ile konuşmasında Tanrı'ya övgüler yağdırarak şükretmiştir, çünkü Tanrı onu Yeni Platoncularla karşılaştırmış ve böylece Hristiyanlığa ulaştırmıştır. Doğru bilginin, gerçeğin ve mutluluğun ancak Hristiyanlıkta olabileceğini gösterdiği için Augustinus, Tanrı'ya şükür etmiş ve iyi dileklerde bulunmuştur. İyi ki önce filozofların eserlerini okuyup sonrasında Kutsal Kitapla tanıştığını dile getirmiştir. Çünkü ona göre eğer önce filozofların eserleriyle değil de Kutsal Kitapla karşılaşmış olsaydı, belki de o eserleri hiç okuyamayacak ya da o eserlerin kendisini dinden uzaklaştırabileceğini düşünebilecek olduğunu dile getirerek Tanrı'ya tekrar tekrar şükürlerini sunmuştur.⁴⁰ Karşılaşmış olduğu eserler sayesinde eleştirel bakış açısını genişleterek felsefesine yön vermiştir bu da onun hem bir din adamı hem de filozof olmasını sağlamıştır.

2.2. Platon'un Tanrı Anlayışı

Platon dinin idealar ile bağlantısı olduğunu öne sürdüğü için din konusuna oldukça eğilmiştir. Din idealara yani gerçekliklere ulaştıran tek yoldur. Her şeyin yaratıcısı olan Tanrı idealardan yola çıkarak geriye kalan maddi gerçeklikleri yaratmıştır ve ortaya çıkartmış olduğu bu maddi gerçeklikler aynı zamanda Tanrı'dan izler taşımışlardır. Çünkü yaratıcıları Tanrı'dır ve bu nedenle yaratmış olduğu tüm varlıklarda Tanrı'nın izlerini görmek mümkündür. Antik Yunan'daki tanrılar daha çok insana benzer özellikler atfedilmelerinden dolayı Platon, din konusuna eğilim göstermiştir; çünkü Antik Yunan'daki tanrılar, insanların iyi özelliklerini aldıkları gibi kötü özelliklerini de almışlardır. Doğruyu söylememek, insanların canına veya mallarına kastetmek, haksızlık yapmak, hukuka uygun davranmamak vb. hareketler sergilemeleri kötü özelliklerine örnek olarak gösterilebilir. Tanrı fikri ile akıl fikrinin birbirleriyle uyumlu olması gerekir. Ancak bu şekilde Tanrı ve din akıl tarafından kavranma

³⁹ Arslan, 2010:353-354.

⁴⁰ Arslan, 2010:354.

imkânı bulur.⁴¹ Platon, din ile doğruluk arasında bir bağlantı kurmuştur; eğer herhangi bir yerde dine uygunluk bulunuyorsa o yerde doğruluk vardır ve doğruluğun bulunduğu her yerde de dine uygunluk vardır. Çünkü dine uygun olma durumu, doğruluğun önemli bir parçasıdır.⁴² Platon, Tanrı'nın iyi insanları ve doğru insanları sevip kötü insanları sevmeyeceğini dile getirmiştir. Bundan dolayı iyi insanlara görünen hayaller doğrudurken kötü insanlara görülen hayaller çoğunlukla yanlıştır. Eğer bir insan dostunun düştüğü kötü duruma seviniyorsa bu insan dostuna haksızlık ediyordur; fakat düşmanlarının, içine düşmüş oldukları duruma seviniyorsa bunda bir haksızlık yoktur.⁴³

Platon'un yazmış olduğu *Timaios* adlı diyalog onun Tanrı hakkındaki görüşlerinin bulunduğu eseridir.⁴⁴ Platon'un Tanrı anlayışı birçok sorunu da beraberinde getirmiştir, çünkü Tanrı'nın biçim ya da ruh olma ihtimalleri ön plana çıkmaktadır. Onun eserlerinde Tanrı'nın bir biçim ya da ruh olması ihtimalleri birbirlerini dışlamamaktadır, çünkü biçim ya da ruh olması konuları kendi içlerinde tanrısal kavramları içerdikleri için tam olarak birini diğerine kıyasla ön plana çıkartmak mümkün görülmemektedir. Dahası bu iki varlık konusu da birbirlerinden farklı alanlara yönelim göstermişlerdir. Platon insanların yaşamları son bulduktan sonra tanrılara kavuşacak olduklarını dile getirmiştir, ama tanrılarla herkesin karşılaşması çok da mümkün değildir. Ancak iyi ideasından pay alarak iyi davranışlar sergileyen kimseler böyle bir hakkı elde edeceklerdir. Onun söylemiş olduğu bu sözler aslında Tanrı'ya ilişkin fikirleri hakkında yol göstermektedir. İnsanlar, tanrılar çok iyi tanıyamamışlardır; Platon da bu nedenle insanları eleştirmiştir. Tanrılar hakkında birbirleriyle mücadele halinde olduklarının söylenmesi, tanrıların yanlış anlaşılmasına yol açmıştır.⁴⁵ Tanrı, özü itibarıyla iyi bir varlık olduğu için herhangi bir şeyle veya herhangi biriyle mücadele içine girmesi doğru değildir ve Tanrı her zaman iyi olduğu için herhangi bir şekilde rekabet etme, insanlara ve diğer varlıklara zarar verme gibi bir durumu yoktur.

Platon ideaların evrendeki her şeyin nedeni olduğunu ve Tanrı'nın evreni iyi bir şekilde yarattığını, çünkü Tanrı'nın iyiliğin kendisi olduğunu "Yaratan iyiydi ve iyi olanda hırs yoktur. Hırsı olmadığı için her şeyin mümkün olduğunca kendisine benzemesini istedi"⁴⁶ diyerek ifade etmiştir. Kendisi iyi olan bir varlıktan kötü herhangi bir şeyin çıkması olanaklı değildir. Tanrı bu sebeple evreni bütünlük içerisinde oluşturmuştur ve bütünlüğü sağlayan şey de idealardır. Platon'a göre Tanrı, evreni hem oluşturmaktadır hem de oluşturmuş olduğu evrende düzeni

⁴¹ Erdem, 2004:8.

⁴² Platon, *Euthyphron*, 2016:58-59.

⁴³ Platon, *Philebos*, 2013:76.

⁴⁴ Öçal, 2017:67-70.

⁴⁵ Öçal, 2017:70-71.

⁴⁶ Platon, 2018:39.

sağlayandır. Tanrıların yapması gereken şey bir yönetici gibi evren ve yaşamdaki düzeni sağlamaktır, fakat bu anlayış evrenin nasıl oluştuğu ve Tanrı'nın özelliklerini açıklamaya yetmediği için Platon diyaloglarında bu konuya bazen alaycı bazen de eleştirel bir biçimde yer vermiştir. Platon daha çok Tanrı anlayışını akılcı bir temele oturtmaya çalışmıştır ve akılcı temele oturtmaya çalışırken aynı zamanda teoloji düşüncesini de aşkın bir hale getirmeye çalışmıştır. Antik dönemlerde insanlar, başlarına gelen her türlü olayı akılla açıklamak yerine mitolojik öğelerle açıklamaya çalıştıkları için gökteki veya yerdeki cisimlere tanrısal özellikler yüklemişlerdir. Platon, Antik Yunan Tanrı anlayışında bulunan Tanrı'nın insansı özellikler taşıması durumunu da eleştirmiştir fakat, kendisi de felsefesinde tanrılar ve evrenin oluşumuyla ilgili konuları açıklamanın zor olmasından dolayı bazen mitolojik unsurlara değinmiştir; çünkü ona göre bu tarz bir Tanrı anlayışı düzeni, evreni, olayları açıklamak için yeterli değildir. Platon'a göre Tanrı'yı insansı özelliklerle sunmaya çalışmak doğru bilgiye ulaşma imkanını da azaltır. Onun döneminde Antik Yunan'da yaşamış olan birçok düşünür Tanrı ve evreni bir ve aynı şeylermiş gibi görmüşlerdir, fakat Platon bu düşünceye karşı çıkmıştır. Çünkü Tanrı'dan daha akılcı, gerçekçi ve tutarlı bir şekilde bahsedilmesi gerekir.⁴⁷ Platon aynı zamanda ruh ve Tanrı arasında bir bağlantı olduğunu ifade etmiştir. Hatta ona göre ruh Tanrı'nın bir bölümüdür. Tanrı hem ezeli hem de ebedi olandır ve Tanrıda bulunan bu özellikler ruh için de geçerlidir. Ruh öncesinde idealar dünyasındadır, sonra da görünüşler dünyasına doğru gitmiştir.⁴⁸

Ona göre Tanrı'nın bir eşi benzeri yoktur, Tanrı değişmeden aynı kalan her zaman kendisi olan varlıktır. Tanrı değişmeyen bir varlıktır; çünkü eğer ki değişen bir varlık olsaydı aynı zamanda Tanrı'nın yok da olması gerekirdi. Tanrı'nın yok olabileceğini söylemek ise Tanrı'nın gücünün her şeye yetemeyeceği gibi bir anlamı beraberinde getirir; fakat Tanrı her şeye gücü yeten tek varlıktır. Bu nedenle Tanrı'nın değiştiğini, aynı kalmadığını söylemek Platon'a göre yanlış olacaktır. Evrende Tanrı'dan önce hiçbir varlık yoktur ve her şeye gücü yeten Tanrı, evreni oluşturmaktadır.⁴⁹ Bunun yanı sıra evren sonsuza kadar varlığını devam ettirebilecek bir yer değildir; çünkü evrende sürekli olarak bir akış vardır ve varlıklar sürekli olarak oluşur, değişir, dönüşür ve bozulur, yani hiçbir şey aynı kalmaz.

2.3. Plotinus ve Yeni Platonculuk'ta Tanrı Anlayışı

Plotinus, Tanrı düşüncesinin insanın ötesinde bir düşünce olduğunu vurgulamıştır; çünkü Tanrı fikri, öncelikle insanın aklında bulunan bir şey olmakla birlikte Tanrı'nın yeri bilincin kendisidir. Plotinus sayılar ve Tanrı arasında bir bağlantı kurmuş ve İki sayısına çok

⁴⁷ Kaynak, 2018:39-42.

⁴⁸ Topakkaya, Karakaya:2015:45-46.

⁴⁹ Kaynak, 2018:42-43.

önem vermiştir. Ona göre sayıların en başında gelen İki sayısıdır; çünkü İki, Bir'in açığa çıkartmış olduğu ruh olarak adlandırılmıştır. Bir sayısından, İki sayısı meydana gelmekte; İki sayısından da çok olan sayı çıkmaktadır. Bu çıkma durumu da Tanrı referans alınarak anlaşılır kılınır; bu bakımdan da Tanrı varlığı bir yokluktan veya hiçlik durumundan oluşmamış, aksine Bir olandan meydana gelmiştir. Tanrı'nın bir ruhu bulunmaktadır ve bu ruh aslında her şeyin içinde mevcuttur. Plotinus insan varlığının, Tanrı varlığıyla etkileşim haline girebileceğini ve insanın, yaratıcıyla aracısız bir bağlantı oluşturma durumuna sahip olduğunu dile getirmiştir. Plotinus'un Tanrı hakkındaki düşünceleri çoğunlukla mistik karakter taşımaktadır; bu bağlamda insanın herhangi bir aracıya dolaysız bir şekilde ulaşabilecek olması fikri, onun mistisizmini açığa çıkartacak en iyi örneklerden biridir.⁵⁰

Yeni Platoncular, çoğunlukla rasyonalizm ve mistisizmi uzlaştırmaya çalışarak Platon'dan genel olarak din ve fizik ötesi konularını almayı tercih etmişlerdir. Plotinos ile birlikte Yeni Platonculuk görüşü diğer insanların da dikkatini çekmeye başlamıştır. Plotinos'un ön plana çıkmaya başladığı bu dönemde kuşkuculuk gibi farklı felsefi düşünceler de insanların ilgisini toplamıştır. Yeni Platonculuk ve Plotinus'un yapılmasını istedikleri şey insanların dünya nimetlerinden uzak durmaları olmuştur. Yeni Platoncuların izinden gittikleri Platon'un görüşleri dönem dönem farklılıklar gösterdiği için buna bağlı olarak Yeni Platonculuk da farklı dönemlerde değişik görüşleri ön plana çıkarmıştır. Plotinus ve Yeni Platoncular için düşünme eylemi çok önemlidir, Yeni Platonculuk'ta insanın zihnindeki şeyleri ön plana çıkartması gerektiğinden söz edilmiştir. Hatta Yeni Platoncular, Tanrı ile aracısız bir bağ kurabilmek için düşünceyi dahi aşmanın gerekli olduğunu ve düşünceyi aşmanın da ancak mistisizm fikriyle gerçekleşebilir olduğunu dile getirmişlerdir. Plotinus'a ve Yeni Platonculara göre düşünürün bedensel varlığını bir kenara bırakarak düşünsel varlığını ön plana çıkarması gerekir, çünkü ancak bu şekilde Tanrı'ya yaklaşma durumu gerçekleşebilir. Tanrı, her şeyin nedeni olanıdır. Bu açıdan bakıldığında Plotinos ve Yeni Platonculuğun düşüncelerinde hem Tanrı'dan hem de felsefeden izler olduğunu görmek kolaylaşacaktır. Plotinus aynı zamanda mantık alanını da felsefesiyle birleştirebilmiştir, mantığını ön plana çıkarması din ve felsefe gibi alanlar arasında bağlantı kurabilmesini de sağlamıştır.⁵¹

Yeni Platonculuk, Platon'dan izler bulunduran ve içerisinde muammalar taşıyan bir anlayıştır. Platon'a ait olan gerçeklikler yani idealar dünyasıyla ilgili fikirler öne sürülmüştür. Yeni Platonculuk, çoğunlukla muammalara dayanan Tanrı düşüncesini ön plana çıkartmıştır. Platon'da olduğu gibi Plotinus'ta da idealizm fikri ön plana çıkmaktadır. İnsan bilincine bağımlı

⁵⁰ Bal, 2009:93-94.

⁵¹ Salıya, 2016:147-150.

olmayan bir gerçekliğin olamayacağını söylemiştir, ona göre içinde yaşanılan evren ve yaşayan canlıların hepsini yaratan Tanrı'dır. Canlılar varlıklarını Tanrı vasıtasıyla almışlardır. Plotinos canlılar arasında hiyerarşik bir ayırım yapmış ve bu canlıları basamak basamak ayırmıştır; ona göre inilecek katmanın en üstünde bulunan ruh, sonraki katmanda bulunan hayvan, sonuncu katmanda bulunan ise nesnedir. Çıkılacak katmanın en üstünde ruh, sonraki katmanda sonucu bulmak, son katmanda ise sezgi bulunmaktadır. Onlara göre bütün varlıkları yaratan, meydana getiren Tanrıdır, bütün varlıklar Tanrı'dan çıkar ve bir gün yine dönecekleri yer Tanrı'nın kendisidir. Bunun yanı sıra bütün insanlar da Tanrı'dan çıktığı için dönüp dolaşıp varacakları yer Tanrıdır. Tanrı, insan düşüncesine sığdırılamayacak kadar yücedir; çünkü Tanrı, evreni yaratıp düzeni sağlayan tek varlıktır ve bu nedenle gücü tüm şeylere yetendir. Tanrı her zaman yarattıklarının iyi durumda olmasını istemektedir, çünkü Tanrı iyinin özüdür. Plotinos, insanların Tanrı'ya ulaşması gerektiğinden, Tanrı'ya ulaşmanın da ancak sevgi, sanat ve felsefeyle yapılabileceğinden söz etmiştir. Yeni Platonculuk çoğunlukla Platon'un mistik halidir, aynı zamanda Yeni Platonculuk muamma düşüncesine farklı bakış açıları kazandırmıştır.⁵²

2.4. Augustinus'un Tanrı Anlayışı

Varlıkların içerisinde en yetkin yeteneklere sahip olan insan hem var olması hem de varlığını sürdürebilmesi için kendisinin dışındaki evrene bağımlıdır ve insan, hayatını devam ettirebilmek için hem varlığı hem de olayların nedenlerini ve sonuçlarını anlayabilmek amacıyla bu sorgulamayı gerçekleştirir. İnsan bu sebeplerden dolayı ilk nedeni merak etmeye başlamıştır, bu merak da arkasından evrende yaratılmış olarak bulunan varlıkların bir yaratıcısı olabileceği fikrini beraberinde getirmiştir.⁵³ Augustinus bu fikirden hareketle Tanrı'nın var olduğunu ve evrenin belirleyicisinin Tanrı olduğunu dile getirmiştir. Tanrı ile ilgili açıklama yaparken felsefeyi kullanmıştır; bu da Augustinus'un felsefe ve teoloji hakkındaki görüşlerinin birbiriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu görüşleri birbirinden ayırmak oldukça zordur; çünkü Augustinus, felsefe ile dini açıklama girişiminde bulunmuştur. Felsefenin anlamını hakikati aramak olarak ifade etmiştir, hakikati arayan kimseler ise filozoflardır; fakat hakikat yalnızca Tanrıdadır. İnsan, her ne kadar hakikati aradığını dile getirse de aslında aradığı şey Tanrı'dan başkası değildir.⁵⁴ Bunun yanı sıra Tanrı ve mutluluk arasında da bağ kurarak insanın hangi eylemde bulunuyor olursa olsun sonuç olarak her zaman mutlu olmayı istediğinden söz etmiştir. Mutlu olmanın yolu ise Tanrı'yı aramak ve anlamaktan geçer, yani Augustinus için

⁵² Hançerlioğlu, 1973:351-352.

⁵³ Kızıltaş, 2018:38-39.

⁵⁴ Bravo, 2007:111-113.

Tanrı ve hakikat aynı anlama gelmektedir; ona göre insan Tanrı'yı aramalıdır, çünkü Tanrı aranması gereken tek hakikattir.

Augustinus Tanrı'ya karşı sonsuz bir güven ve teslimiyet ile bağlanmıştır. İnsan, anlaşılması güç bir varlık olduğu için anlaşılması güç olan bu varlığı anlamamanın yolu da Tanrı'yı anlamaktan geçer. Augustinus'un bilgi anlayışı ve Tanrı anlayışı arasında sıkı sıkıya bir ilişki vardır. Çünkü Augustinus, Tanrı anlayışını, bilgi anlayışıyla temellendirmeye çalışarak Tanrı anlayışını sağlam bir temele oturtmuştur. Ona göre hakikat ancak Tanrıdan gelebilir, Tanrı bu hakikatleri İncil aracılığıyla insanlara aktarmıştır. Hz. İsa ise Tanrı'nın oğlu olarak İncil temelinde yol göstericidir. Hakikat, insanın yüreğine hitap eden bir şeydir; çünkü Tanrı, insanların ruhlarının içerisinde. Tanrı'nın insan ruhu içinde olması ise hakikattir. Hakikate de düşüncenin eşliği gerektiği için hakikat denilen şey düşünceyle aydınlatılırsa daha sağlam temellere oturtulmuş olur. Tanrı hem yaratıcıdır hem de evrendeki dinamik dengedir. Augustinus öncesi dönemde de Augustinus'un yaşamış olduğu dönemde de din her zaman düzenleyici konumunda olmuştur. Augustinus dinin aslında insanın iç dünyasını düzenleyen bir ilke olduğunu dile getirmiştir. Bir ulus ya da toplum için din atfetmek doğru değildir; çünkü din tüm insanlığın ortak olan değeridir. Dinin temellerini atan ve oluşturan varlık ise Tanrı'dır. Tanrı hem evrenseldir hem de evreni düzenleyendir.⁵⁵ Din ve Tanrı'yı birbirinden ayırmak doğru olmadığı için din, Tanrı'yı ifade eden bir şeydir; bu nedenle Tanrı'dan bahsederken aynı zamanda dinden de bahsedilmiş olur.

Augustinus'a göre Tanrı her şeyin üstünde yer alan, her şeyin en iyisini bilen, gücü her şeye yeten ezeli ve ebedi olan varlıktır; bütün değişimleri sağlasa dahi kendisi değişmeyendir. Onun dışında, üstünde olan ve onun dahil olmadığı hiçbir varlık yoktur; Tanrı en üstte olan varlıktır. İyilik, adalet, bilgelik gibi erdemler Tanrı'nın sıfatları değil, cevheridir; çünkü Tanrı, cevheresel anlamıyla her şeyde vardır ve Tanrı nitelikleri bakımından sonsuz olandır. Bu nitelikler aynı an içerisinde var olurlar. Bütün sıfatları taşıdığından dolayı hem ezeli hem de ebedidir. Mükemmel ve benzersiz bir varlık olduğundan ve insanın aklının sınırlı olmasından dolayı sınırsız olan Tanrı'yı anlaması da mümkün değildir. İnsan akli her ne kadar Tanrı üzerine düşünse de onu anlamaya çalışsa da Tanrı'yı bir bütün halinde anlayamaz; çünkü Tanrı evrendeki her şeyde özsel olarak bulunur. Augustinus burada Yeni-Platoncılardan ayrılarak "ex nihilo" anlayışını kabul etmeyip, Tanrısal yaratmayı kabul etmiştir.⁵⁶

Tanrı evreni ve evrendeki varlıkları yaratırken hiçbir zorunluluk içerisinde olmadığı için evreni kendi özgürlüğüyle yaratmıştır. Augustinus'a göre Tanrı evrendeki her şeyi yoktan var

⁵⁵ Kızıltaş, 2018:40.

⁵⁶ Akça, 2020:39-40.

ettiği için yaratmış olduklarından da üstündür. Tanrı'nın yaratmış olduğu hiçbir yaratılan, yaratan Tanrı ile türdeş değildir; fakat bu yaratılanların içinde bir istisna vardır; o istisna Hz. İsa'dır. Augustinus, İsa'dan Tanrı'nın oğlu olarak bahsetmiş ve İsa'yı kendinden yaratmış olmasa dahi kendisine eşit şekilde vücuda getirmiştir. Tanrı, alemin dışında bulunur; çünkü eğer içinde bulunsaydı yüceliğinden bahsetmek gereksiz olacaktı. Tanrı bu bakımdan en yüce olan, en haşmetli olandır. Augustinus, iyiliğin yalnızca Tanrı 'dan gelen bir şey olduğunu ve birileri iyiliğin kendiliğinden olduğunu söyleseler dahi bunun doğru olmadığını dile getirmiştir.⁵⁷ İyinin asıl ve tek kaynağı Tanrıdır, iyi olan bir şeylerden bahsedildiği zaman aslında Tanrıdan bahsediliyor demektir. Tanrı, mutlak iyi olmasının yanı sıra aynı zamanda her şeyi de bilendir. İnsanlar bazı bilgilere ulaşabilir durumda değillerdir; çünkü insanlar için bu bilgiler kapalıdır ama Tanrı için tüm bilgiler açıktır. İnsanlar için bazı bilgiler kapalıdır; çünkü bilgiler değişebilir, doğrulanabilir veya yanlışlanabilir. Fakat Tanrı için bu söz konusu dahi değildir. Çünkü Tanrı her şeyi bilen tek varlıktır. Augustinus, *İtirafılar* adlı eserinde kendi işlemiş olduğu günahlardan bahsederek itirafların, insanın kendisinden dahi gizlemiş olduğu sırlarını Tanrı'ya söylemek olmadığını da belirtir. Tanrı, her şeyi biliyor olduğu için bu sırları da bilendir, onun bir şeyi bilmesi için insanın ona sırlarını itiraf etmesi gerekli değildir. Tanrı, her şeyi bilebilir fakat onun her şeyi bilmesi sadece bilgi ile sınırlı değildir. Tanrı'nın gücü her şeye yeter çünkü o insan gibi sınırlı değildir aksine sınırsız bir varlıktır. Tanrı'nın bazı niteliklerini Antik Yunan Tanrı Anlayışından almış olsa da Augustinus'un Tanrısı, Antik Yunan'ın tanrılarını aşmış durumdadır. Antik Yunan tanrıları, belirli özellikleri bakımından sınırlandırılmıştır ve bu tanrılarının gücü her şeye yetmediği için belirli konularda ön plana çıkarılmışlardır. Augustinus'un Tanrısı gibi sınırsız değildir.⁵⁸ Antik Yunan'da tanrılar insan karakterinde gösterilmişlerdir. Bu tanrılarının kavga etmek, yiyip içmek, sinirlenmek, mutlu olmak gibi birçok insani özelliği bulunmaktadır; fakat Augustinus'un Tanrısı'nda bu tarz özellikler yoktur; onun Tanrısı hem ezelidir hem de ebedidir, bu nedenle insani özelliklere ihtiyacı olan bir varlık değildir.

Antik Yunan'daki Tanrı anlayışı ve Augustinus'un Tanrı anlayışı bazı kısımlarda birbirinden ayrılır. Augustinus'a göre Tanrı, tüm eylemlerinde adaletli ve iyidir. Fakat Antik Yunan Tanrıları için böyle bir durum söz konusu değildir. Antik Yunan'da tanrılarının ve tanrıçaların eylemleri daha çok öznel nitelikler taşımaktadır. Augustinus'a göre insanların başlarına kötü işler gelmesinin nedeni işlenilen kötülüklerin cezasını çekmeleridir. Tanrı mutlak iyi ve adaletli olduğu için yarattıklarına kötülük yapmaz. Adil olduğu için yapılan

⁵⁷ Akça, 2020:40-41.

⁵⁸ Akça, 2020:41.

iyiliklerin de kötülüklerin de karşılığını verir. Tanrı yapılmış olunan iyilikleri ödüllendirirken yapılan kötülükleri de cezalandırır. İnsan ancak kendi yaptıklarının sonuçlarıyla karşılaşır. İyilik yaparsa iyilik, kötülük yaparsa da kötülük bulur.⁵⁹ Tanrı, kötülükleri oluşturan değildir. Kendisi iyi olan bir varlıktan kötülük çıkma olasılığı yoktur. Tersine kötü olan bu durumları, ortadan kaldırmaya ve insanları doğru yola yönlendirmeye çalışandır.

Augustinus yeni bir Tanrı anlayışının şart olduğunu, çünkü Antik Yunan’da sayısız bir Tanrı anlayışı bulunduğunu ve bu tanrıların hiçbirisi asıl olan Tanrı’yı yansıtmadıklarını dile getirmiştir. Antik Yunan’ın tanrıları çok kalabalık olduğu için insanlara herhangi bir faydası da yoktur. Bu tanrılar içerisinde hiyerarşik bir yapılanma vardır ve tanrılar arasında her an taht kavgası yaşanabilecek bir ortam bulunmaktadır. İnsanlar tüm bunlara rağmen tanrılara yiyecek ve içeceklerinden sunmuş, törenler yapmışlardır; bu nedenlerden dolayı Augustinus, gerçek Tanrı’yı ortaya koymak istemiştir. Augustinus, Antik Yunan’ın bu çok tanrılı yaşamlarına karşı gelmiştir. Augustinus, kendisi mutlak olan ve her şeyin kendisine bağlı olduğu tek varlığın Tanrı olduğunu dile getirmiştir. Tüm bu evrenin düzenini sağlayan, sistemin temelinde olan Tanrıdır; bu görüş Augustinus’un Tanrı anlayışının temelini oluşturmaktadır.⁶⁰

Augustinus Tanrı varlığının maddi bir varlık olmadığını ve maddeyi sarıp sarmayalan şekilde de bulunmadığını dile getirmiştir. Tanrı Augustinus’a göre maddi bir varlık değil, tinsel bir varlıktır; yani ancak düşünerek Tanrı’ya ulaşılabilir.⁶¹ Tanrı ulaşılacak herhangi bir yerde bulunmamaktadır. Maddi bir varlığı olmadığı için Tanrı’yı fiziksel olarak arayıp bulmak mümkün değildir, Tanrı zihinde olandır; insanlar eğer ki Tanrı’yı arayıp bulmaya çalışmak istiyorlarsa bunu zihinlerinde yapmaları gerekmektedir. Dış dünyayı ve maddi varlıkları bilmenin yolu akıldan geçtiği için akıl, Tanrı’nın görünmeyen özelliklerinin yaratmış olduğu şeyler vasıtasıyla anlaşılmasını sağlar. Augustinus, Tanrı’yı anlamanın yolunun hayvansal enerji ile açığa çıkarılamayacağını dile getirmiştir; böylece Tanrı’yı bulma düşüncesini, nesnelerin imgelerinin bulunduğu depo olarak gördüğü “bellek” aracılığıyla temellendirmeye çalışmıştır. Bellek önceki bilgilerin depolanmasını sağlayan yer olduğu için geçmişte yaşanmış olan şeyleri anımsama yeridir. Bellekte bulunan bu imgeleri de anımsamanın yolu akıldan geçmektedir. Augustinus Tanrı’nın var olduğunu kanıtlamak için bellek ve anımsamaya önem vermiştir.⁶² “Tanrı’mı buldum; gerçeği tanımayı öğrendiğimden beri de onu hiç unutmadım. İşte bu nedendir ki seni tanıdığımın beri sen belleğimdesin. Seni anımsamak istediğim ve

⁵⁹ Akça, 2020:43.

⁶⁰ Kızıldaş, 2018:38-39.

⁶¹ Arslan, 2010:353.

⁶² Ketenci, Topuz, 2013:13-14.

sende mutlu olduğumda seni orada buluyorum.”⁶³ diyerek asıl mutluluğun Tanrı’da olduğunu dile getirmiştir.

Tanrı, yeryüzünde de olsa gökyüzünde de olsa hiçbir şey Tanrı’yı kuşatamaz. Tanrı en üstte olan varlığın dahi üstünde olandır; o bir bütündür ve bölünebilir değildir. Hatta evrenin büyük kısmında da küçük kısmında da eşit şekilde bulunur; yani Tanrı, bütün cisimlerde bulunandır. Augustinus, Tanrı için yapılmış olan tüm maddi belirlenimleri reddetmiştir, Tanrı, insanların hem içindedir hem de dışındadır, Tanrı, insanlara kendisinden bile daha yakın olandır. Çünkü Tanrı, var olan her şeyin özünde gerçek olarak vardır. Tanrı evrendeki cisimlerin var olmalarının nedeni olsa da cisimlerle sınırlı olan bir varlık değildir ve Tanrı her ne kadar ruhun kaynağı olsa da ruhu kuşatan değildir. O, sınırlanan değil sınırlayan olduğu için Tanrı’ya ne cisimdir ne de ruhtur denilebilir.⁶⁴ Tanrı’yı kalıplara sığdırmaya çalışmak mümkün değildir; çünkü Tanrı, aşkın olan tek varlıktır. Aşkın bir varlık için de cisim veya ruh demek doğru olmayacaktır. Onun ruh veya cisim olduğunu söylemek sınırlandırmak demektir, fakat Tanrı sınırlandırılacak bir varlık değildir. Bu nedenle Tanrı evrenin her yerinde olandır aynı zamanda gücü her şeye yettiği ve yüce olduğu için varlıkları da yaratandır.

Augustinus’a göre Tanrı’nın nitelikleri şu şekilde sıralanabilir: Tanrı varlıktır, gerçektir, iyiliktir, değişmezdir, hikmettir, sevgidir, mutlak kudret ve iradedir,⁶⁵ öncesiz ve sonrasızdır, yaratandır, ezelidir, basittir, sözle anlatılamaz olandır ve teslistir.⁶⁶ Tanrı’nın niteliklerinin başında gelen özelliği varlık oluşudur. Augustinus, “Senin altındaki varlıklar, senden geldikleri için mutlak, sen olmadıkları için mutlak değiller” diyerek Tanrı’nın mutlak varlık olduğunu, “Sadece Tanrı’da var olduğuma göre iyiliğim ona bağlanmakta yatıyor” diyerek ise Tanrı’nın iyiliğin kendisi olduğunu dile getirmiştir.⁶⁷ Varlık ve öz birbirinden ayrılamaz; çünkü varlık özden meydana gelmiştir, dolayısıyla en yüce öz Tanrıdır. Var olmak Tanrısal cevher niteliklerinden birisidir. Tanrı varlık olduğu kadar gerçektir, onun varlık olması ve gerçek olması arasında bağlılık vardır. Gerçek varlıklara, varlıkları ölçüsünde gerçeklik kazandırır. Gerçek olmak var olmakla aynı anlama gelir, var olan şeylerin de var olması gerçektir ve varlık da gerçeklik de Tanrıya ait olandır. Tanrı bütün özlerin özü olduğu için gerçektir. İnsan Tanrı’yı gerçek olarak tanıyabilir, çünkü Tanrı ne sözden ne de gerçekten ayrılamaz. İnsan ancak söz vasıtasıyla Tanrı ile ilişki içerisine girebilir, bu bakımdan Tanrı hem varlıktır hem de sözdür. Tanrı iyiliktir, iyilik ve davranış arasında da bir bağ vardır. Davranış varlığın hal ve hareketleri olduğu için davranış varlıktan ayrılabilir bir şey değildir. İyiliğin gerçekleşebilmesi için varlık

⁶³ Augustinus, 2016:219.

⁶⁴ Özcan, 1992:20-25.

⁶⁵ Özcan, 1992:28-46.

⁶⁶ Kızıltaş, 2018:42-53.

⁶⁷ Augustinus, 2016:138.

gerekir, fakat varlık var olabilmek için iyiliğe ihtiyaç duymaz. Varlık denilmesini hak eden tek varlık, Tanrıdır. Tanrı değişmez olan tek varlıktır. Tanrı eğer değişseydi sonlu ve sınırlı olması gerekirdi, fakat Tanrı sonsuz ve sınırsız bir varlıktır. Tanrı'nın tüm nitelikleri yetkin olduğu için eğer Tanrı niteliklerini kaybederse bozulur, bozulan varlık da Tanrı olmaz. Tanrı tek gerçek varlıktır, Tanrı hikmettir. Tanrısal özelliklerden bir diğeri ise hikmet oluşudur, Tanrı'nın hikmet oluşu insanın yüreğini Tanrı'ya bağlar niteliktedir. İnsanın evren ile kurmuş olduğu ilişki sayesinde Tanrı'nın hikmet oluşunu anlamak olanaklı hale gelir. Hikmet, birliğin kaynağı olandır ve Tanrı'nın tüm sıfatları hikmet oluşunun altında toplanabilir, çünkü hikmet teslisin özelliklerinden de biridir. Tanrı sevgidir, sevgi, iman ve umutla birlikte üç erdemi temsil eder. Bu üç erdem, insanın kurtuluşunu da sağlayacak olan şeylerdir. Sevgi cevherdir, cevher olduğu kadar da erdemdir, bütün bunlar ise Tanrı ile özdeştir. Tanrı mutlak kudret ve iradedir, çünkü Tanrı'nın mutlak kudret ve irade olması birbirinden ayrılamaz özelliktedir. Bu nedenle iradesiz ve kudretsiz bir Tanrı düşünülemez. Tanrısal gücün tüm kaynağı yine Tanrı'nın kendisidir; çünkü Tanrı'nın iradesi sınırsız, kudreti ise sonsuzdur.⁶⁸ Tanrı, sınırsız, sonsuz, ezeli ve ebedi⁶⁹ özellikler taşımaktadır. Bu durumda Tanrı'yı mükemmel bir varlık yapar. Tanrı sonsuz bir varlık olduğu için bu evreni ve içindeki varlıkları da sonlu bir şekilde yaratmıştır. Tanrı, evrenin belirleyicisi olduğu için her şey onun yaratımıyla varlığa gelir ve evrendeki tüm varlıklar, var olmalarını Tanrı'ya borçludur.

Augustinus, erdemin Tanrı'nın bir cevheri olduğundan söz etmiştir. Cevher olarak söz etmesinin nedeni Tanrı'nın değişmeden aynı kalan özellikte olmasıdır. Augustinus, Tanrı'nın buyruğunun ötesinde herhangi bir şeyin olmadığını söylemiştir. İnsan denilen varlık kötülük yapmaya meyil gösterir; insanı bu meyil durumundan çekip alacak, doğru yola yönlendirecek tek varlık ise Tanrı'nın kendisidir. Çünkü Tanrı her şeye gücü yetendir, her şeye gücü yeten olduğu için insanı da böyle bir durumdan kurtarmaya gücü yeter; fakat yine de Tanrı, tüm insanları aynı biçimde bu kötülük durumundan çekip çıkartmaz, çünkü bu insanlardan çekip çıkartılması gerekenler zaten öncesinde belirlenmiştir.⁷⁰

Augustinus için Tanrı değişmez ve bozulmaz özellikler taşımaktadır. Aynı zamanda ezeli ve ebedi olduğu için diğer tüm varlıklardan ayrılır, çünkü ancak sınırlı ve sonlu olan varlıklar değişime uğrayabilir. Tanrı insanın değişen özelliklerini alamaz; çünkü Tanrı, eşsiz ve benzersiz bir varlıktır. Tanrı nereden bakılırsa bakılsın sınırsız olandır. Tanrı sözle anlatılması mümkün olan bir varlık değildir, onun hakkında konuşmak onu belirlemeye çalışmaktır; fakat Tanrı sözle anlatılamaz olandır. Sözle anlatılamayacağı için Tanrı söz konusu olduğu zaman

⁶⁸ Özcan, 1992:28-42.

⁶⁹ Augustinus, 2016:267-268.

⁷⁰ Hançerlioğlu, 1995:119.

yapılacak en iyi şey susmaktır, Tanrı hakkında konuşulacaksa dahi Tanrı'nın ne olduğu değil de ne olmadığından bahsetmek daha doğru olacaktır. Tanrı en adil olan varlıktır, Tanrı'nın mutlak adil oluşu, en önemli özelliklerinden biridir.⁷¹

Augustinus “Tanrı'nın iradesi bir yaratık değildir, her yaratıktan önce gelir: Yaradan'ın iradesi daha önce var olmasaydı hiçbir yaratık var olamazdı.”⁷² diyerek Tanrı'nın öncesiz ve sonrasız olduğunu aynı zamanda Tanrıdan daha üstün bir varlığın daha olmadığını dile getirmiştir. Augustinus, “Yalnız sen vardın, başka hiçbir şey yoktu ve hiçten yeri göğü yarattın, iki yaptın, biri sana yakın biri hiçliğe yakın, birinin üstünde yalnızca sen varsın, ötekinin altındaysa hiçlik var.”⁷³ diyerek Tanrı'nın yeri ve göğü yarattığını ifade etmiştir. Tanrı için zaman geçerli olmadığından dolayı zamana tabi değildir, bu nedenle Tanrı'nın başlangıcı ve sonu konu edilemez. Yoktan var eden olduğu için Tanrı, kendisi hariç diğer varlıkların biçim almasını istediği için evrendeki her şeyi var etmiştir. Oysa ki insan böyle bir güce sahip değildir, insan ancak Tanrı'nın neden kendisini diğer varlıklardan farklı yarattığını sorgulayabilir. Tanrı, eşsiz ve benzersiz bir varlık olduğu ve ezeli olduğu için değişime uğramaz. Her şeyin kaynağı olan Tanrıda bulunan her şey gerçekte de vardır. Tanrı basittir ve basit olması varlığının diğer hiçbir varlığa benzememesinden kaynaklanır. Tanrı özü bakımından farklıdır, çünkü Tanrı ne maddedir ne de ruhtur; yani Tanrı, var olmak için başka hiçbir varlığa ihtiyacı olmayan tek varlıktır. Tanrı tektir bu nedenle diğer varlıklardan ayrılır, çünkü Tanrı'nın varlığı diğer varlıklarla aynı değildir. Tanrı hakikattir ve hakikat basit olan şeydir bu nedenle karmaşık olmaması gerekir. Tanrı da hakikat olduğu ve net olduğu için basittir. Tanrı'nın cevheri belirsiz bir yapıdadır, yani Tanrı maddeden de ruhtan da farklıdır. Tanrı, mekâna ne dağılmaz veya yayılmaz, çünkü o bütün varlıkların üstünde olan varlıktır. O, maddesel bir varlık değildir, maddesel olmadığı için de açık ve net bir varlıktır. Tanrı sözle anlatılamaz olandır; çünkü Tanrı'yı anlatacak hiçbir ifade yoktur, bu nedenle Tanrı'ya ne isim verilirse verilsin hiçbir isim Tanrı'ya uygun değildir. Çünkü Tanrı ifadelerin de ötesinde olan bir varlıktır. İnsanın dili Tanrı'yı ifade edebilecek bir yetkinliğe, kelimeye sahip değildir.⁷⁴

Augustinus'un Tanrı'nın nitelikleri olarak bahsettiği özellikler ve Platon'un mağara örneğinde bahsettiği güneş kavramına yüklemiş olduğu nitelikler ile benzerlikler göstermektedir. Augustinus Tanrı'yı kendi zihninde tasarlamıştır, tasarlamış olduğu bu Tanrı fikrini Yeni Platoncuların görüşlerinden yola çıkarak yapmıştır. Yeni Platoncuların ortaya atmış oldukları Tanrı fikrinin, Hristiyanlık inancına en uygun fikir olduğunu düşünmüştür. Yeni

⁷¹ Akça, 2020:42-43.

⁷² Augustinus, 2016:248-249.

⁷³ Augustinus, 2016:273.

⁷⁴ Kızıltaş, 2018:42-49

Platoncular Tanrı'nın, yaratılmış durumda olan bütün varlıkların yaratıcısı olma özelliğini taşıdığını dile getirmişlerdir. Tanrı bilinmeyenlerin, görünmeyenlerin yolunda insanlara tutulmuş olan bir nurdur.⁷⁵

2.4.1. Teslis Anlayışı

Teslis anlayışı hem Hristiyanlık için hem de Augustinus için önemli bir anlayıştır; bu anlayışın Augustinus için önemli olmasının sebebi Tanrı anlayışına temel oluşturmamasından kaynaklanmaktadır. Augustinus'un tanımlamalarını yapmış olduğu bu inanç daha sonra Hristiyanlığın ana inançlarından biri haline gelmiştir. Hristiyanlık insanın kurtulmasını sağlayacak olan bir din olarak görülmüş ve Hellenistik-Gonistik kültürlerinin hâkim olduğu bir dönemde ortaya çıkarak önceleri, toplumdaki alt tabakadan olan insanlar tarafından kabul edilse de sonraları dönemin seçkin kişilerinin kabul etmesiyle ön plana çıkmıştır. Augustinus teslis anlayışından bahsederken bu anlayışın Üç Tanrıçılık inancıyla karıştırılmaması gerektiğinden söz etmiştir. Teslis anlayışındaki Tanrı düşüncesi ayrı ayrı tanrıların birleştirilmesiyle oluşturulmaz, çünkü Tanrı tek özden oluştuğu için tam olandır bu nedenle de üç ayrı Tanrı'dan söz etmek olanaklı değildir. Augustinus'un bahsetmiş olduğu üç unsurun arasında bir eşitlik durumu söz konusudur. Augustinus, teslisin önemi tam olarak bilinemese dahi Hristiyan olduğunu söyleyen her insanın teslisi kabul etmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁷⁶

Augustinus, “Tanrı’nın Üçlü Birlik olduğuna inandığımdan Kutsal Kitaplar’dan inancıma destek olacak şeylerle açıklamaya çalışıyordum. Oysa işte Ruh’un, suların üzerinde dalgalanıyordu. İşte Tanrı’nın Üçlü Birlik’i; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh, bütün evrenin Yaradan’ı.”⁷⁷ diyerek Teslis inancının Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’tan oluştuğunu dile getirmiştir. Bu üçleme, Hristiyan inancında bulunan üç ilahi varlığı simgeler ve Hristiyan inancına göre bu üç şey birbirinden ayrılmaz. Bu üçleme Tanrı’nın farklı yansımalarını gösterir: Teslisin kurucu ve ilk unsuru Babadır, bu unsur Tanrıdır. Tanrı herkesi görürken, Tanrı’yı kimse göremez. Tanrı’nın özü sevgi olduğu için dünyaya Hz. İsa’yı insanları günah olan şeylerden uzak tutmak amacıyla göndermiştir.⁷⁸ İkinci olan unsur ise Hz. İsa’dır. İsa ve diğer unsur yine Tanrı’dan yani Baba’dan doğmuştur. Augustinus, “Böylece, Tanrı adı altında, bu şeyleri yaratan Babayı buluyor, Başlangıç adı altında da evreni, bu şeyleri yaratmış olduğun Oğlun’u buluyordum.”⁷⁹ diyerek Hz. İsa’nın Teslisin ikinci unsuru olduğunu ve Hristiyanlık için ne kadar önemli olduğunu dile getirmiştir; çünkü o Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcisidir.

⁷⁵ Bravo, 2007:113-114.

⁷⁶ Özcan, 1992:46-47.

⁷⁷ Augustinus, 2016:302.

⁷⁸ Tümer, Küçük, 1993:253-254.

⁷⁹ Augustinus, 2016:302.

Hristiyan inancı Hz. İsa'yı Tanrı'nın insan bedenine girmesi olarak görmüştür ve Tanrı, insanların bedenine girmesi sayesinde insanlarla etkileşimde bulunabilmiştir. Hz. İsa'ya kulluk etmek Tanrı'ya kulluk etmek demektir.⁸⁰ Üçüncü unsur, Kutsal Ruh'tur. Augustinus "Bize verilmiş olan Kutsal Ruh aracılığıyla Tanrı'nın sevgisi yüreklerimize dökülmüştür."⁸¹ diyerek Tanrı sevgisine ulaşmanın yolunun Kutsal Ruh'tan geçtiğini dile getirmiştir. Augustinus, "Senin adınla, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz olduk."⁸² diyerek insanın Kutsal Ruh'a ulaşabilmesi için vaftiz olması gerektiğini söylemiştir. İnsanın mutlu yaşayabilmesinin kaynağı ise teslise bağlı olmasıdır ve teslis bir bütündür. Tanrı'nın nitelikleri de aynı teslis gibidir ve Tanrı'nın hiçbir niteliği bir diğerinden ayrılamaz.⁸³ Aynı zamanda Tanrı'nın herhangi bir niteliğinin diğer niteliklerden üstün olduğunu söylemek de mümkün değildir, onun bütün nitelikleri bir ve aynıdır. Bu nitelikler arasında ne zamansal bir fark ne de önem farkı vardır. Onun herhangi bir niteliğinin diğer nitelikten üstün olması gibi bir fikri ortaya atmak Tanrı'nın eksiklikleri olduğunu söylemekle eş değerdir; halbuki Tanrı hiçbir bakımdan eksik değildir, o tamlığın kendisidir.

Tanrı en güzel olandır, fakat bazı dünyaya ait durumlar Augustinus'u Tanrı'dan uzaklaştırmıştır, bu nedenle dünyaya ilişkin dertlere kafa yormaya başlamıştır. Özellikle cinsel anlamdaki konulara eğilim göstermek durumunda kalmıştır; çünkü o bazı Tanrısal özelliklerin görülemediğini fark etmiştir. Daha sonra Augustinus Tanrı'nın görmekte güçlük çekilen özelliklerini yaratmış olduğu varlıklarla açığa çıktığı için fark etmeye başlamıştır; her ne kadar fark etmiş olsa da çoğu durumda kendini arka planda bırakmıştır ve yine kötü olarak atfettiği hatalarına dönerek onları tekrar tekrar yaptığını dile getirmiştir. Augustinus Tanrı sayesinde mutlu olabileceğini bilse dahi bunu tam olarak gerçekleştiremediğinden söz ederek Tanrı'ya ulaşabilmenin yolunun Hz. İsa'dan geçtiğini fark etmiştir, çünkü Tanrı'nın sözü Hz. İsa'da açığa çıkmıştır. Hz. İsa geri kalan bütün insanlardan daha bilgilidir. Kutsal Kitap'ta Hz. İsa ile ilgili birçok söylem vardır. Ona göre bu söylemler doğru olmasalardı, Kutsal Kitap'ta geçen bölümlerin çoğu yanlış sayılırdı ve yine Kutsal Kitabın insanlara yol gösterici olma özelliği ortadan kalkardı. Kutsal Kitap insanlara doğru yolu göstermek için vardır Hz. İsa'nın eşi benzeri yoktur. Augustinus Hz. İsa'nın diğer insanlarla kıyaslayınca daha farklı bir yerde olduğunu dile getirmiştir; ona göre Hz. İsa üstün insan özelliklerini taşıdığı için diğer insanlardan bu özellikleri bakımından ayrılmıştır.⁸⁴

⁸⁰ Kızıldaş, 2018:54.

⁸¹ Augustinus, 2016:303.

⁸² Augustinus, 2016:307.

⁸³ Kızıldaş, 2018:53-54.

⁸⁴ Augustinus, 2016:141-143.

2.4.2. Tanrı'nın İtirafı: Tanrı Her Şeyi Yaratandır

Augustinus Tanrı'ya başlarda bazen çok inandığını bazen de az inandığını söylemiştir. Fakat her ne kadar bazen az bazen çok inanmış da olsa Tanrı'nın var olduğuna olan inancı ve onu her zaman kollayacak olmasına karşı olan inancını hiçbir zaman yitirmemiştir. Augustinus'un o zamanlar Tanrı'ya dair çok fazla bilgisi yoktur, aynı zamanda Tanrı'yı bulmaya yarayacak şeylerden de haberdar değildir. Tanrı'yı bulabilmek için doğruları anlayabilmek için sadece akla başvurmanın çok da doğru olamayacağını anlamıştır, bu nedenle Tanrı'ya ve doğru ya ulaşabilmek için Tanrı tarafından insanlara gönderilmiş olan Kutsal Kitaplardan yararlanmak gerektiğini anlamıştır.⁸⁵

Augustinus, Homeros'u ve masallarını eleştirmiştir. Hatta onun masallarından insanlara ahlaklı olmaları gerektiğini yine insanlara tanrısal özellikler atfederek Tanrı'yı kötü göstermeye çalıştığından söz etmiştir. Homeros'un masalları insanlara ahlaklı olmaları gerektiğini öğretmesi bir yana dursun daha çok insanları kötü yola sevk etmeye çalışmıştır; ona göre tanrılara insani özellikler vererek insanların yapmış oldukları hatalar, işlemiş oldukları suçlar masum gösterilmeye çalışılmıştır. Bunun, insanların ilerleyen zamanlarda kötü bir davranış sergiledikleri zaman ya da ahlaksızca davrandıklarında tanrıların izinden gitmiş gibi görünmeleri amacıyla yaptıklarını söylemiştir.⁸⁶

Tanrı, insanların içinde mevcuttur, eğer ki insanların içinde var olmasaydı insanlar da olamazlardı. Her şey ancak Tanrı'da var olabilir ve ancak yine Tanrı'ya dönebilir. Augustinus, “Tanrı'm, sen çok yücesin, çok güçlüsün, her şeye kadirsin, çok merhametlisin ve çok adilsin, görünmeyensin ve her yerde hazır bulunansın.”⁸⁷ diyerek Tanrı'nın görünmese bile hazır halde bulunan oluşunu ifade etmiştir. Augustinus “Çünkü sen yüce varlıksın ve değişmeyensin.”⁸⁸ diyerek Tanrı'nın hiçbir zaman değişmeyeceğini, yaşlanmayacağını ya da gençleşmeyeceğini ve eskimeyeceğini, tüm bunlara rağmen her şeyi değiştirmeye gücünün yeteceğini dile getirmiştir.⁸⁹ Evrende olan her şeyin kaynağı Tanrı'dır, fakat tek bir şey var ki işte o şey Tanrı'dan gelmeyendir. Tanrıdan gelmeyen o şey kötülüktür; Augustinus, “Her şeyin senden gelmesine rağmen senden gelmeyen sadece cevher değil aktif yaşam olan ama zavallı durumda olan yüce kötülüğün bilmem hangi doğasını ya da bilmem hangi özünü görüyordum.”⁹⁰ diyerek kötülüğün Tanrı'dan gelmediğini ve Tanrı'nın insanı karanlıktan aydınlığa çıkartabilecek olan tek varlık olduğunu dile getirmiştir. Tanrı hem güzel olandır hem de büyük olandır ve Tanrı'dan

⁸⁵ Augustinus, 2016:107-108.

⁸⁶ Augustinus, 2016:25.

⁸⁷ Augustinus, 2016:11.

⁸⁸ Augustinus, 2016:15.

⁸⁹ Augustinus, 2016:9-11.

⁹⁰ Augustinus, 2016:77.

başka ne iyi vardır ne de büyük herhangi bir şey vardır. İnsanların kötülükler içinde bir o tarafa bir bu tarafa savrulmaması için Tanrı'yı aramaları ve Tanrı'ya dönmeleri gerekir.⁹¹ Tanrı öylesine sıcaktır ki bütün soğuklukları, katılıkları yok edebilir; çünkü Tanrı bağışlayıcı olandır. Augustinus “Hiç kimse senin sıcaklığından kaçamaz.”⁹² diyerek Tanrı'nın insanı istediği zaman affedebileceğini dile getirmiştir. Augustinus “Onları görüyorsun, bakışlarınla karanlıklarını deliyorsun ve işte onlara rağmen çevrelerindeki her şey güzel kalıyor; kendileriye iğrenç.”⁹³ diyerek Tanrı'nın tüm bu kötü insanlara karşın bu insanların etrafındaki bütün şeylerin güzel bir şekilde kaldığını ifade etmiştir. İnsanların bir an önce bu durumdan kurtulup Tanrı'yı araması gerekir.⁹⁴ İnsanlar her ne kadar Tanrı'dan uzaklaşsa da Tanrı'nın kötü olduğunu söylese de Tanrı hiçbir zaman kötü olmayandır, yalnızca düşmüş insanları dahi yanlışlarından çekip çıkartmaya çalışır; çünkü Tanrı bağışlayıcıdır. Tanrı yalnızca sürüklenmiş insanları bu durumdan kurtardıktan sonra o insanlara ikinci bir şans verir, işte bu ikinci şans alan insanların şanslarını iyi değerlendirmeleri gerekir. Ancak ikinci şanslarını iyi değerlendiren insanlar hakikate ulaşabilirler.

İnsanları Tanrı'ya götüren yol her zaman zorluklarla doludur; fakat Augustinus o yolda yürümeyi başarabilirse doğrunun ve adaletli olanın yolundan gideceğinin farkında olmuştur. Ancak yol zorluklarla dolu olduğu için Augustinus, doğruluk yolunda yürümeye çekinmiştir. Augustinus dünyada birçok şeyin dikkatini çektiğini; mal, mülk ve mevki gibi şeyler ilgisini her ne kadar çekmiş olsa da aslında bu yoldan gitmek istemediğinden söz etmiştir. Çünkü asıl gitmek istediği yol Tanrı'nın sıcak, mutlu ve sevecen yoludur. Dünyadaki bütün iyi olayları ve güzellikleri görmezden gelip Tanrı'yı kabul etmeyen insanlar akıllı değildirler. Augustinus Tanrı'yı fark ettiği için bundan sonra akıllı olmayan insanlar gibi olmayacağını dile getirmiştir; çünkü artık bu durumu ortadan kaldırması gerektiğinin farkındadır. Dünya'nın, evrenin kendi başına ortaya çıkamayacağını görmüştür; ona göre bütün evren Tanrı tarafından yaratılmıştır. Bazı insanlar Tanrı'nın varlığını kabul etseler dahi Tanrı'ya iyi dileklerde bulunmamışlardır, işte bu insanlar Augustinus'un gözünde tam olarak dinsizlerdir. Bir zamanlar Augustinus da bu dinsiz insanlar gibi olduğunu söylemiştir; fakat sonra bunun bir hata olduğunu fark etmiştir. Hatasından dönmüş ve doğru yolda yürümeye başlamıştır; Augustinus'a göre bu yol dindarlık yoludur, dindarlık yolu insanları bilgiye götürebilecek tek yoldur. Yeni Platoncular her zaman Tanrı'ya ve Tanrı'nın sözüne ulaşabilmenin yollarını insanlara göstermeye çalışmışlardır; fakat insanlar tüm bunları bilmelerine rağmen yine de doğru olmayan şeylerin peşinden gitmişlerdir.

⁹¹ Augustinus, 2016:75-80.

⁹² Augustinus, 2016:81.

⁹³ Augustinus, 2016:82.

⁹⁴ Augustinus, 2016:80-82.

Tanrı hiçbir zaman değişmez hep nasılsa öyle kalandır, evrendeki diğer varlıklar yaratılışları bakımından değişir ve sonları vardır. Tanrı bütün bu evrendeki varlıkların tümünü aynı biçimde bilen tek varlıktır. Tanrının adaleti her zaman işler güçsüz olan insanları dahi güçlü gösterebilir, gücü ile övünen insanları tersine çevirerek insanların güçsüz olarak nitelendirdiği kişileri önemli hale getirmiştir.⁹⁵

İtiraflar adlı eserinde Tanrı'nın bilgeliğinin herhangi bir sınırı olmadığından söz etmiştir. İnsanların Tanrı'yı yüceltmek istediklerini, onun adaletli olduğunu ve adaletli olmasının övülmeye değer olduğunu dile getirmiştir. Tanrı, insanları bizzat kendisi için yarattığından dolayı insanların içinde Tanrı sayesinde sıkıntılar yok olana kadar insan iç sıkıntıları içinde olmaya devam edecektir. Evrende var denilen her şey Tanrı'nın içinde vardır, bu nedenle Tanrı'dan bağımsız bir şekilde hiçbir şey kendiliğinden var olamaz.

Augustinus bilgeliğin ve hakikatin sadece Tanrı'da olabileceğinden söz etmiştir. Ama Maniheizm savunucularının kendisini yanılttığını hem Tanrı hakkında hem de Tanrı'nın yaratmış olduğu dünya ile alakalı yanlış bilgi verdiklerini dile getirmiştir. Bazı filozofların doğru şeyleri söylemelerine karşın Tanrı'ya olan bağlılığından dolayı o filozofların söylemiş oldukları doğru şeylerden dahi vazgeçtiğinden söz etmiştir. Ona göre Tanrı bu dünyadaki bütün varlıkların yaratıcısı olandır, bu nedenle varlıkların en üstünde olan tinsel varlıktır; fakat Augustinus kendisinin bu tinsel varlıkların değil Tanrı'nın hakikatini bilmek istediğini “Ne var ki ben yaratmış olduğun bu en iyi varlıklara değil sadece sana, hiçbir değişimin, hatta değişimin gölgesinin bile uğramadığı Hakikat'e susamışım.”⁹⁶ diyerek dile getirmiştir. Tanrı her ne kadar varlıkların değişimini sağlasa da kendisi değişmeden kalan tek gerçektir ve Augustinus'un istediği şey tek gerçeği bilmektir.

İtiraflar adlı eserinde Maniheizm inancının etkisinden bahsederken görülmüş olan düşlerin insanları yanılttığını dile getirmiştir; düşümüzde gördüğümüz şeylerle Tanrı'nın kendisi arasında herhangi bir benzerlik yoktur, hatta bu düşler öylesine gerçek değillerdir ki gözümüzle görmüş olduğumuz hayaller düşte görmüş olduklarımızdan çok daha gerçektir. Augustinus aynı zamanda Maniheizm inancının etkisi altındayken kendisini bu hayallerle kandırdığından ve zihnini bu hayallerle meşgul ettiğinden bahsetmiştir; fakat bu hayallerin kendisini tam olarak tatmin etmediğini, aynı zamanda bu hayallerin gözümüzle görmüş olduğumuz şeylerden daha az gerçekçi olduğunu ve hayallerin kendisini tam olarak tatmin etmediğini dile getirmiştir. Augustinus Tanrı'dan güç bulduğunu ve Tanrı'nın ne yeryüzünde ne de gökyüzünde olanlara benzemediğinden söz etmiştir.⁹⁷ Çünkü ona göre gökyüzünde olanı

⁹⁵ Augustinus, 2016:147-154.

⁹⁶ Augustinus, 2016:47-49.

⁹⁷ Augustinus, 2016:49-51.

da yeryüzünde olanı da Tanrı yaratmıştır. Tanrı değişmeden kalan tek gerçektir. Augustinus Tanrı'yı aklıyla değil de duyularıyla algılamaya çalıştığını ve aslında Tanrı'nın içinde bir yerlerde, en derinlerinde olduğunu da söylemeye çalışmıştır.

Augustinus, *İtiraflar* adlı eserinde küçükken arkadaşlarıyla birlikte armut çaldıklarından ve armutlardan sadece birkaç tanesini yiyip diğerlerini hayvanlara attıklarından söz etmiştir. Armutları çalmaktaki amaç, armutları yemek değildir ya da canları çektiği için çalmamışlardır, asıl amaçları hırsızlık yapmaktır. Yani çalmış olmak için çaldıklarından söz etmiştir. Bu hırsızlık olayını sırf kötü bir şey olduğu için bile bile yaptıklarını ve bu kötülüğün yapılmaması gerektiğini bildiği halde farkında olarak yaptığını, çalmanın verdiği hazzın ne kadar tutkulu olduğunu, insanların bundan fazlasıyla zevk aldıklarını dile getirmiştir. Augustinus asıl gerekli olanın Tanrı'nın yasalarına ve doğrularına uymak olduğunu, davranışların daha önemli ve yüce olduklarını, bazı insanların da Tanrı'nın yasalarından uzaklaşıp günahların içinde sürüklendiklerini dile getirmiştir. İşlenilen suçlar her ne kadar zevk verse de Tanrı'nın yasalarına uyulduğu zaman alınan zevki hiçbir suçun veremeyeceğinden söz etmiştir; çünkü ona göre iyi ve doğru davranışlarda bulunan insan asıl olan zevki Tanrı'da bulmaya çalışır. Çalmış oldukları meyvelerin gözlerine hoş geldiğini fakat aslında o meyveleri yaratan kusursuz Tanrı'nın meyveleri o güzellikte yarattığını ama onun ilgisini çeken şeyin bu meyvelerin kusursuzluğu, güzelliği değil, işlemiş olduğu hatanın verdiği zevk olduğunu dile getirmiştir.⁹⁸

Augustinus'a göre kötülük denilen şey iyi olana sahip olmamaktır. İyi olana sahip olmamak ise insanı hiçliğe yönlendirir. Tanrı'nın hiçbir uzvu olmadığını, bedensel olarak herhangi bir yer kaplamadığını söylemiştir; çünkü ona göre eğer Tanrı, yer kaplasaydı evrenin her yerinde olması da mümkün olmayacaktı. Tanrı zamana, mekâna göre değişen özellikler gösteren bir varlık değildir; aynı zamanda farklı ülkelere göre farklı özellikleriyle öne çıkan bir durumda da değildir. Bir dönemde farklı şeyler söyleyip farklı bir dönemde tam tersi şeyler söylemeyendir. Tanrı'nın adaleti değişiklikler gösteren bir yapıda değildir; önceden farklı bir şey söylerken şimdiki zamanda daha farklı şeyler söylemez.⁹⁹ Yani Tanrı'nın adaleti denilen adalet dönemlere göre farklılıklar göstermez. Eğer ki Tanrı'nın söylediği şeyler yapılmıyorsa yapılmalı, eğer ki insanlar Tanrı'nın söylediği şeyleri akıllarından çıkarmışlarsa tekrar akıllarına getirmeli ve akıllarına getirdikleri bu şeyleri yaşamlarında uygulamaları ve yaşamlarında yoksa bu şeyleri kurmaları gerekir.

Tanrı, evrendeki bütün varlıkların egemeni olandır ve Tanrı'nın kurallarını harfi harfine uygulamak gerekir. Aynı zamanda Tanrı her şeyden, herkesten üstündür ve hakkı da herkesin

⁹⁸ Augustinus, 2016:36-38.

⁹⁹ Augustinus, 2016:51-54.

her şeyin üstünde bir yerlerdedir. İnsanların kötülükleri yapmalarının asıl nedeni, kibirli olmaları, kendilerini fazlasıyla beğenmeleri ve merak etmeleridir. Kötülük yapma durumu ve kötülüğün bizzat kendisi bu nedenlerin bazılarında ya da hepsinden kaynaklanabilir. Augustinus günah ne türden olursa olsun hiçbir şeyin Tanrı'ya zarar veremeyeceğini, hiçbir günahın Tanrı'nın zerresine dahi etki edemeyeceğinden söz etmiştir. Tanrı, insanların birbirlerine karşı yapmış oldukları yanlışları ve kötülükleri cezalandırandır. O insanlar Tanrı'ya karşı suç işleseler bile aslında o suçu kendilerine karşı işlemiş olurlar; çünkü yapılan kötü şeyler aslında insanın kendi varlığına ve doğasına uygun değildir. İnsanlar çoğu zaman yasak olmayan şeyleri kötü amaçlar için kullanarak ya da yasak olan şeyleri yanlış amaçlar doğrultusunda kullanıp doğanın dengesini alt üst ederler. Bu insanlar Tanrı için ağza alınmayacak şeyler söyleyerek kendi kendilerine kötülük yaparlar, bazen de toplumun ortak bir şekilde kabul ettiği kuralları yok sayıp toplumda karışıklığa yol açarlar. İnsan, Tanrı'dan uzaklaştığı zaman başına olmadık olaylar gelir, bu nedenle insan kibrini bir kenara bırakıp dindar bir şekilde Tanrı'ya dönmesi gerekmektedir.¹⁰⁰ Çünkü ancak insanı kötülüklerden uzaklaştıran Tanrı olabilir. İnsan yapmış olduğu kötülükleri Tanrı'ya itiraf ederse ve bağışlanmayı dilerse ancak o zaman Tanrı tarafından affedilebilir.

Augustinus zamanında işlemiş olduğu günahlardan sanki kendisi yapmamış gibi konuşmanın kendini mutlu ettiğini söylemiştir. İnsanlar Tanrı'yı insan biçiminde tasarlamışlardır, Augustinus ise bu duruma karşı çıkmıştır; çünkü Augustinus'a göre Tanrı insan bedeni ile anlatılamaz durumdadır. Tanrı'yı insan biçiminde düşünüp tasarlamak Tanrı'yı sınırlandırmak anlamına gelmektedir Augustinus itiraflarını yaparken Tanrı'dan maddi bir şeymiş gibi bahsettiğini söylemiştir, çünkü Augustinus zamanında sadece maddesi olan varlıkların var olabileceklerini söylemiştir; fakat daha sonra yapmış olduğu hatadan dönmüştür. Tanrı'yı maddi olarak düşünmesi kötülüğün de madde gibi düşünülmesine yol açmıştır. Augustinus kötü denilen şeyin bir maddesi olan şekli olmayan ve korkutucu varlıklardan biri olduğunu dile getirmiştir. Kötü bazen taşınması güç olan ve ebat olarak geniş olandır. Maniheizm savunucuları bu özellikleri için içine katarak kötüyü çoğu zaman yeryüzüyle bağdaştırmışlardır. Kötü bazen de ebat olarak dar ve sıvı durumdadır, bu haldeki kötü de akışkan ve iyilikten pay almayan özdür. Augustinus ise Tanrı'nın kötü ile hiçbir ilişkisi olmayacağından söz etmiştir. Çünkü ona göre Tanrı kötü olan şeyleri ortaya çıkartmamıştır. Tanrı'dan kötü olan herhangi bir şeyin gelmesi mümkün değildir. Kötünün de iyinin de sonsuz oldukları bilinen bir gerçek olsa da iyi, kötüye kıyasla çok fazla sonsuzluğu içerendir.¹⁰¹

¹⁰⁰ Augustinus, 2016:54-56.

¹⁰¹ Augustinus, 2016:94-99.

Augustinus kötünün Tanrı'dan gelen bir şey olmadığını anladığı sıralarda ilk günden ve işlemiş olduğu günahlardan kurtulmak için vaftiz olmayı kafasına koymuştur, çünkü ancak vaftiz olursa bu dünyadaki kötülüklerden arınma imkanını bulabileceğini düşünmüştür. Bunun üzerine arkadaşı Alypius ile birlikte vaftiz olmaya karar vermişlerdir, çünkü artık yeniden doğmak istemişlerdir. Alypius alçakgönüllü ve erdemli biri olduğu için vaftiz olmayı en başından beri düşünmüştür. Augustinus, Alypius ile birlikte vaftiz olurken yasak aşkının meyvesi olan Adeodat'ı da yanlarına almışlardır. Augustinus oğlu Adeodatus'un aslında masum olduğunu, bütün günahları işleyen kendisi olduğunu dile getirmiştir; ondan sonra kendisi, Alypius ve Adeodatus, Ambrosius tarafından vaftiz edilmişlerdir. "Her üçümüz de vaftiz olur olmaz geçmiş yaşamımızdaki endişelerden kurtulmuş olduk."¹⁰² diyerek vaftiz olmanın kendisini rahatlattığından söz etmiştir.

Tanrı herhangi bir farklılığa uğramayan ve kendisi gibi kalan hakiki anlamda var olabilir. Bu özellik de yalnızca Tanrı'ya ait bir özellik olduğu için insanların iyi olması yine Tanrı ile ilişkilidir. Hem insanın iyiliği hem de insanın kendinde var olması bununla bağlantılıdır. Tanrı insan gibi değildir, çünkü Tanrı'nın varlığı herhangi bir varlığa bağlı değildir; Tanrı'nın varlığı sürekli olarak devam eder ve evrendeki bütün varlıkları sürekli olarak farklı hallerde getirir. Evrendeki bazı varlıklar farklı hallerde ortaya çıkar bu o varlıkların mutlak olarak iyi olmamalarıyla ilişkilidir, çünkü eğer tam olarak mutlak bir biçimde iyi olma durumları olsaydı herhangi bir farklılığa uğrama gibi bir durumları da olmayacaktı. Farklılaşma denilen şey bozulma anlamlarında kullanıldığı zaman hezeyana uğratacak bir anlamı ortaya çıkartır. Durum ne olursa olsun iyilikten uzak durumda bulunmak mutlak anlamda hiç olmayla aynı anlama gelir.¹⁰³ Evrendeki varlıklar var olmaları bakımından iyi olanlardır, bu nedenle varlıklarını devam ettiren bütün varlıklar iyidir; kötü denilen şey ise tam anlamıyla töz olamaz eğer ki töz olmuş olsaydı kötünün iyi olması gerekirdi. Bütün varlıklar iyi olduğu için o varlıkların tümü daha fazla iyi olmak durumundadır, bunun nedeni ise Tanrı'nın bütün varlıkları iyi bir biçimde yaratmış olmasında yatar.

Augustinus Tanrı'ya göre dünyadan kötü olan herhangi bir şeyin olmadığından söz etmiştir. Sadece Tanrı için değil, geriye kalan bütün varlıklar için de dünyada kötü olan hiçbir şey yoktur; çünkü Tanrı bir düzen oluşturmuştur ve Tanrı'nın oluşturmuş olduğu bu düzenden herhangi bir şey düzeni yok edemez veya değiştiremez durumdadır. Evrendeki bütün varlıklar Tanrı'ya şükranlar sunulması gerektiğini insanlara göstermektedir. Bütün evrenin yaratıcısı Tanrıdır ve Tanrı'nın yaratmış olduğu her şey hem iyi hem de güzeldir, Tanrı'nın yaratmış

¹⁰² Augustinus, 2016:180-181.

¹⁰³ Augustinus, 2016:137-138.

olduğu varlıklardan bazılarından hoşlanmayan insanlar doğru bir şekilde düşünemeyen insanlardır. Bu şekilde doğru düşünemeyen insanların içerisinde Augustinus, kendisinin de olduğunu söylemiştir. Ona göre varlıkların hepsi Tanrı'da başlayıp Tanrı'da bitmektedir, var olan her şeyin var olmasının nedeni Tanrıdır ve bu şeylerin hepsinin doğru şekilde varlıklarını sürdürdükleri açıktır. Tanrı'nın adaletli bir şekilde yaratmış olduğu bu dünya ve Tanrı'nın iyiliği iyi olmayan insanlara uygun değildir, iyi olmayan insanlar, kötü olan yerlere daha uygun olanlardır.¹⁰⁴

Augustinus bu dünyadaki mutluluğun dünyevi hazlarla herhangi bir ilgisi olmadığından söz etmiştir. Her şeyde olduğu gibi mutluluğun kaynağı da Tanrıdadır, çünkü insan Tanrı'ya yaklaştıkça aslında mutlu hayata da yaklaşmış olur insanın ruhunu yaşatabilmesi gerekir. Ruhunu yaşatmasının yolu da Tanrı'yı aramaktan geçer, insanın mutlu bir şekilde yaşamını sürdürebilmesi Tanrı için mutluluk duymasına bağlıdır. Tanrı'nın yolundan gitmek mutluluğun kaynağıdır, Tanrı'nın yolundan çıkıp farklı yollarda mutluluk aramak ise gerçek olmayan bir mutluluğun peşine düşmektir. Bütün insanlar asıl olan mutluluğa erişmek isterler, fakat çoğu insan bu mutluluğun Tanrı'dan geçtiğini kabul etmezler. Asıl olan mutluluk Tanrıdır, Tanrı ise insanın belleğindedir. İnsanlar, Tanrı'yı aramaya başladıklarından itibaren onu düşünürler, bu da Tanrı'nın bellekte olduğunu gösterir. İnsanlar, Tanrı'yı hatırlamak istedikleri zaman ilk bakacakları yer bellekleri olmalıdır. Tanrı ne bellektir ne de akıldır. Tanrı, belleğin ve aklın yaratıcısıdır, akıl da bellek de zamana ve mekâna göre değişiklik gösterir; fakat Tanrı değişmeyendir ve her şeyin en üstünde bulunan varlıktır. Tanrı'nın gücü her şeye yettiği için insanlar sürekli olarak Tanrı'dan bir şeyler isterler; Tanrı ise o insanlara karşı merhametli davranarak onlara yardım eder; fakat bazı insanlar Tanrı'nın söylediklerini duymazdan gelirler. Tanrı'nın yarattıkları arasında bulunan en iyi varlık, Tanrı'dan güzel şeyler duymak isteyen değil Tanrı'nın asıl söylemek istediği şeyi anlayandır. Augustinus Tanrı'nın her zaman insanın içinde olduğundan söz etmiştir.¹⁰⁵ Tanrı, her ne kadar içinde olsa da Augustinus bu durumu geç fark etmiş ve bu nedenle Tanrı'yı da biraz geç sevmiştir, çünkü Augustinus Tanrı'yı kendi içinde aramak yerine dünyevi şeylerde aradığını dile getirmiştir. Aslında Tanrı her zaman insanlarla beraberdir, önemli olan Tanrı'nın insanlarla beraber olduğunu insanların içinde olduğunu bilmektir. Tanrı, insanları sürekli olarak iyiliğe çağırır, fakat bazı insanlar bu çağrıya kulak vermez; Augustinus'un da bir zamanlar bu çağrıyı dikkate almadığı ve sonradan yönelmiş olduğu söylenebilir.

¹⁰⁴ Augustinus, 2016:138-140.

¹⁰⁵ Augustinus, 2016:215-221.

Tanrı, insanın güçlü ve dayanıklı olmasını sağlayan tek varlıktır. Eğer ki Tanrı, insanlara kendine hâkim olma gücünü vermemiş olsaydı o zaman insanlar kendilerine hâkim olamazlardı ve karmaşa ortaya çıkardı. Augustinus insanın kendine hâkim olma durumunun Tanrı'dan geldiğini bilmenin bilge olmayla eşdeğer tutulabileceğini dile getirmiştir. Tanrı, insanlara her zaman bilgeliğin peşinde olmalarını öğütleyerek insanın kendisini köle haline getiren bedeninin isteklerinden ve açgözlü yaşamaktan uzak durması gerektiğini söylemiştir. Tanrı insanların her zaman ölçülü yaşamaları gerektiğinden bahsetmiştir ve ne iş yapıyorsa yapsın insanlar yapmış oldukları her işte ölçülü olmalıdırlar; yerken, içerken bile hiçbir şeyin aşırısına kaçmamalıdırlar. Haz almak için yemek ve doymak için yemek aynı şeyler değildir, haz almak için yemekten uzak durulması gerekir. İnsanın kendi istek ve arzularına sahip olabilmesinin nedeni Tanrıdır. İnsanlar, Tanrı'ya birtakım isteklerde bulunurken dua ederler; bu nedenle insanlar her zaman Tanrı'ya karşı borçludurlar. Tanrı insanlara bazı buyruklar vermesinin yanı sıra insanlara bu buyruklarını yerine getirecek gücü de verir. Etraftan alınan güzel kokular her ne kadar haz verse de aslında bu hoş kokulardan da uzak durulması gerekir. Bazen iyi ve kötü yer değiştirebilir değişmeyen tek şey Tanrı'nın affedici olmasıdır. Birtakım sesler insanların kulak zevklerine hitap ederler ve kendilerine bağımlı hale getirirler. Augustinus, Tanrı sayesinde bu bağımlılıktan kurtulduğundan söz etmiştir. İnsanı güzel kokular ve güzel sesler yoldan çıkarıyor olsa da aynı zamanda gözüyle görmüş olduğu şeylerde yoldan çıkarabilir, insanın gözü farklı şeyleri güzel şekilleri canlı renkleri kendisine çeker; işte bütün bunlar ruhun içinde hapseder, her ne kadar göze güzel gözüke de aslında en güzel olan tek şey Tanrıdır, çünkü iyilik böyle hoş şeylerden değil Tanrı'dan gelir. Tanrı, insanlar ne kadar yanlışla giderlerse gitsinler sürekli olarak insanları o yanlışlardan geri çevirmeye çalışır; çünkü Tanrı her zaman tetikte olandır. Hoş kokular, kulağa hitap eden sesler ve göze güzel gelen şeyler insanı etkilese de Tanrı bu etkileri bertaraf etmeyi başarır; Tanrı bazen insanları bu tarz durumlardan habersizce kurtarıken bazen de ders almasını istediği için onlara belli ederek bu bağımlılıktan kurtarır.¹⁰⁶

Bunların haricinde merak etmek de insanı çoğu kez yanlışla sürükler, çünkü her şeyin ölçüsüz olanı sorunludur. Kendini çok fazla beğenmesi insanı bağımlı hale getirir. Augustinus, başlarda kendisinin de çok fazla ben sevgisi yüksek biri olduğundan söz etmiştir; fakat daha sonra Tanrı'nın yolundan gitmeye başladıktan itibaren Tanrı, onu bu yanlışından çevirmiştir ve onun içini güzel ve tam olan şeylerle doldurmaya çalışmıştır. Augustinus önceden Tanrı'nın yolundan gitmenin çok zor bir şey olduğunu düşündüğünü dile getirmiştir; fakat daha sonra aslında bu yolun en iyi yol olduğunu fark etmiştir. Tanrı er ya da geç kendini beğenmiş

¹⁰⁶ Augustinus, 2016:222-230.

insanlara haddini bildirecektir. Augustinus, Tanrı'nın her şeyi bildiğini zannedip büyüklenen insanları sevmediğinden söz etmiştir. Bu büyüklenen insanlar bilimlerini ön plana çıkartarak Tanrı'yı bulmaya çalışmışlardır; bu insanlar hem birçok günah işlemişlerdir hem de aynı zamanda bu dünyadan yok olup gidecek olan varlıklardır. Buna rağmen her şeye karşı büyüklenmişlerdir, Tanrı ise tertemiz ve her zaman var kalacak tek varlıktır. Tanrı ve diğer insanları uzlaştırmaya çalışan bir uzlaştırıcı olmalıdır, bu uzlaştırıcının hem insanla hem de Tanrı'yla ortak olan özellikleri olmalıdır. Eğer ki sadece insandan pay alırsa Tanrı'dan uzakta olacak ve sadece Tanrı'dan pay alırsa da insanlardan uzakta olacaktır. Bu durumlarda uzlaştırıcılık da ortadan kalkacaktır. Tanrı ve insanlar arasındaki asıl uzlaştırıcı Hz. İsa 'dır. Hz. İsa hem Tanrı'dan hem de insanlardan pay almıştır. Tanrı, insanlar uğruna oğlu olan Hz. İsa'nın ölümüne insanları dine döndürmek için göz yummuştur. Artık hayatta kalan insanların, insanlar uğruna ölen Hz. İsa için hayatta kalmaları gerekir.¹⁰⁷ Aynı zamanda bu insanların hayatta kalırken davranışlarına dikkat ederek iyi olan Tanrı'nın yoluna yönelmeleri de gereklidir.

Augustinus, kendini yücelten insanları “Çünkü Rab, sen yücesin, alçak gönüllü olana bakıyorsun, kendini beğenmiş ancak uzaktan tanıyorsun.”¹⁰⁸ diyerek yanlış insanlar olarak nitelendirmiştir. Ona göre böyle insanlar ne yaparsa yapsınlar Tanrı'yı bulamazlar. Augustinus, kendini yücelten bir piskoposun konuşmasını dinlemiştir ve piskopos çok iyi konuştuğu için insanları etkilemeyi başarmıştır. Augustinus bu durumun farkına varmış ve piskoposun konuşmasını beğenmesine karşın piskopostan etkilenmemeye çalışmıştır. Çünkü Augustinus, piskoposun ne kadar açıkgozlü olduğunun farkına varmıştır.¹⁰⁹ Augustinus yeniden Tanrı'ya iyi dileklerde bulunmuştur. Çünkü Tanrı sayesinde birçok düşünürü ve filozofu okuma imkanını bulmuştur. Bu da onu böyle içeriksiz konuşmalar yapan insanları ayırt edebilmesini sağlamıştır.

Augustinus, astrologların yapmış olduğu hataların da farkına varmıştır, Astrologların yapmış olduğu bu hataları fark edip onlardan uzak durmasını sağladığı için Tanrı'ya şükranlarını sunmuştur. Tanrı'nın bu fark edişi sağlamanın altında yine Tanrı'nın en iyi varlık olması yatmaktadır, çünkü kendisini bu hatadan geri çeviren yine Tanrıdır. Bazı zamanlar her ne kadar Augustinus'un kafası karışmış olsa da çoğu zaman Tanrı'nın onu güzellikler ve iyilikler sunarak doğru yola yönlendirmeye çalıştığından bahsetmiştir. Ona göre gerçek olan, gerçekten var olandır ve aynı zamanda kendisi de ben olandır. Augustinus bu durumu tüm kalbiyle hissettiğinden ve kesinlikle bu durumdan şüphe etmediğini dile getirmiştir.

¹⁰⁷ Augustinus, 2016:230-240.

¹⁰⁸ Augustinus, 2016:83.

¹⁰⁹ Augustinus, 2016:82-84.

Augustinus'un burada gerçek olarak bahsettiği şey Tanrı'nın kendisidir, Tanrı'nın kendisini gözle görülebilen varlıklarda açığa çıkarttığını ve bu durumun şüphe edilemeyecek bir şey olduğunu, aynı zamanda böyle bir şeyden şüphe edeceğine kendisinin var olduğundan şüphe etmenin daha mantıklı olacağından söz etmiştir.¹¹⁰

Tanrı tek ve yüce olduğu için bütün iyi sözleri hak edendir ve Tanrı yaratmış olduğu varlıklar arasından öne çıkan insanları her zaman doğru yola yönlendirmeye çalışmıştır. O insanları her zaman iyiliğe çağırmıştır, çünkü Tanrı affedici olandır ve kendisi affedici olduğu gibi insanların da birbirlerini affetmeleri ve birbirlerine karşı iyi davranışlarda bulunmaları gerektiğini buyurmuştur. Tanrı hem yeri hem de göğü yaratmıştır bu nedenle de varlıkların kendi kendilerine meydana gelme durumları söz konusu değildir. Tanrı hem iyi hem de güzeldir. Tanrı ve insanlar karşılaştırıldığında Tanrı'nın iyiliği ve güzelliği her zaman üstte kalır ve Tanrı her şeyi bilen olduğu için insandan da bilgi konusunda üstündür hatta Tanrı'nın bilgisi yanında insanın bilgisi bir hiçtir. Tanrı'nın sözü her şeyi yoktan var edecek güçtedir ve Tanrı'nın sözü hem sınırsız hem de sonsuz olandır, bu sonsuz ve sınırsız olan sözle Tanrı'nın yaratmış oldukları varlıkların hepsi farklı anlarda varlığa gelmişlerdir. Evrenin başı olan yine Tanrı'nın sözüdür; Tanrı, insanlarla bu söz aracılığıyla iletişime geçmiştir, söz etkin bir biçimde vardır eğer ki etkin bir biçimde var olmasaydı insanlar yoldan çıktıkları zaman yola nasıl ulaşacaklarını da kestiremezlerdi. Dolayısıyla hataların fark edilmesini sağlayan ses başta bulunan sestir. Ona ait olan irade bütün şeylerin üstündedir. Eğer ki Tanrı iradesi diğer varlıkların üstünde bulunmasaydı geriye kalan yaratılmışlar da varlığa gelemezlerdi. Aynı zamanda Tanrı yaratmış olduğu varlıkları sonlu bir şekilde var etmiştir.¹¹¹ Yani yaratılanlar elbet bir sonla karşılaşacaklardır, bu da yaratıcının sonsuz olduğunu gösterir. Kısacası sonsuz özellikler taşıyan yaratıcı, sonlu olan insanları yaratmıştır.

2.5. Tanrı ve Zaman

Augustinus, Tanrı'dan her kim söz ederse etsin istedikleri kadar konuşunlar yine de tam olarak Tanrı hakkında konuşamadıklarını ifade etmiştir; çünkü ona göre Tanrı gerçek olandır. İyi olan her şey yine Tanrı'dan gelir. Tanrı, yaratılmış ve yaratılan her şeyden önce gelendir yani evrende olan her şeyden önce vardır; çünkü evrenin yaratıcısıdır. Aynı kalmayan varlıkların hepsinin nedenleri Tanrı'dadır. Değişikliğe uğrayan bütün varlıkların değişmeden kalan özellikleri de yine Tanrıdadır. Tanrı'da yaşamak da var olmak da aynı şeyi ifade eder. Tanrı, en yüce olan varlıktır ve herhangi bir değişikliğe uğramaz. İnsanlar için günler geçse bile

¹¹⁰ Augustinus, 2016:128-137.

¹¹¹ Augustinus, 2016:241-247.

Tanrı için geçmez; çünkü günler aslında Tanrı'da vardır, günler eğer ki Tanrı'da olmasaydı gelip geçme durumları da mümkün olamazdı. Tanrı'nın günlerinin, yıllarının bitiş noktası yoktur, insanlar için günler iyi veya kötü şekillerde geçmiştir; buna rağmen Tanrı, her zaman aynı kalmıştır. Tanrı yaratmış olduğu varlıkları dün, yarın ya da gelecek zamandaki yarattıklarının hepsini aslında bugün yaratmıştır. Evrende bir düzen vardır ve evrendeki bu düzeni sağlayan Tanrı'nın kendisidir, bütün varlıkları yaratan, varlığa getiren varlık Tanrıdır. Evrendeki bütün varlıklara form bakımından güzelliği atfeden yine Tanrıdır; Tanrı bu evrenin, doğanın, düzenin biricik yaratıcısıdır.¹¹²

Tanrı'nın evreni var etmeden önce ne iş yaptığı konusu Augustinus'un *İtiraflar* adlı eserinde bahsi geçen bir konudur. Augustinus bu soruyu kendine sormuş ve sorusuna farklı cevaplar aramıştır. Ona göre Tanrı her şeyi yaratan olduğu gibi yeri ve göğü de yaratandır; aynı zamanda Tanrı yer ve gök yaratılmadan önce herhangi bir eylemde bulunmamıştır, çünkü Tanrı herhangi bir eylem de bulunmuş olsaydı Tanrı'nın da yaratılmış olandan öteye gitme durumu mümkün olmayacaktı. Zamanı var eden de yine Tanrı'nın kendisidir, bu nedenle Tanrı yeri ve göğü meydana getirmeden evvel herhangi bir zamanın olduğunu söylemek de doğru olmayacaktır. Augustinus insanların Tanrı'nın o zamanda hangi eylemlerde bulunduğunu sorguladıklarından söz etmiştir. Ona göre eğer ki zaman denilen şeyden bahsedilemiyorsa "o zaman"dan da bahsetmek mümkün değildir. Zaman Tanrı'dan sonra geldiği için Tanrı'nın zamandan daha önce gelmiş olması durumunda zamanın herhangi bir etkisi yoktur ve Tanrı zamandan önce geldiği için ebedidir, bu bakımdan geçmiş zamandan önce vardır ve gelecek zamana da hakimdir. Gelecek zamana ilişkin olaylar yaşanır ve böylece geçmişe sürüklenirler, fakat Tanrı geçmişte kalan bir varlık değildir. Tanrı için zaman geçmezken insan için gelip geçer ve Tanrı'nın zamanı duraksarsa tüm zamanlar da onunla beraber duraksarlar. Tanrı'nın dünü, bugünü ve yarını farklı değildir.¹¹³ Yani Tanrı'nın her günü aslında bugünün kendisidir ve bugün tüm günleri kapsamaktadır. Çünkü Tanrı ebedi olandır, bu nedenle bahsedilen zamanların hepsi Tanrı'nın yaratımı olduğu için Tanrı her bakımdan yaratmış olduğu zamandan üsttedir.

Varlıklar yaratılmış oldukları için zaman konusu ön plana çıkmıştır. Hiç olarak ifade edilen zaman söz konusu olduğunda o kişinin herhangi bir işle meşgul olmadığı söylenilebilir. Tanrı farklı şekillerde ifade edilmiş olan zamandan her bakımdan önce gelmektedir ve sonsuzluğu olan tek varlık da yine Tanrıdır, bu nedenle insanların ve zamanın sonsuz olması gibi bir durum söz konusu değildir. Hiçbir şey Tanrı ile aynı anda var olmamıştır ve Tanrı ile

¹¹² Augustinus, 2016:12-19.

¹¹³ Augustinus, 2016:250-251.

sonsuzluğa kadar gitmeyecektir. Onun bilgisi sınırsız olduğu için insan bilgisiyle kıyaslanacak bir tarafı yoktur. Tanrı geçmiş, şimdi ve geleceği tam anlamıyla bilen tek varlıktır ve Tanrı'nın tüm özellikleri ebedi gerçeklikler taşımaktadır. Bu nedenle o yaratılmış varlıklar gibi farklı farklı dönemlerden geçmez, çünkü insanlar gibi dönemlere ayrılmış bir varlık bütünlüğü sağlayamayan varlıktır.¹¹⁴ Eğer ki dönemlere tabi olsaydı yüceliğinden bahsetmek söz konusu olamaz ve bu durumda o varlığın eksik olduğunu gösterirdi. Fakat Tanrı'nın eksik olma gibi bir durumu yoktur. Tanrı yüce, iyi, güzel, zamana ve mekâna tabi olmayan tek varlıktır; bu nedenle Tanrı'yı insanların zihinlerinde tasarlamış oldukları bir zamanın içerisine dahil etmeye çalışmak doğru değildir; Tanrı bütün zamanları aşan tek varlıktır, bu bakımdan Tanrı zamana tabi olmayandır.

Augustinus'a göre zamanı Tanrı yarattığı için zaman yalnızca insan için vardır. Tanrı'nın yılları geçmez ve tükenmez ne azalır ne de artar. İnsanda ise durum farklıdır, insanın zamanının zaman sayılabilmesi için geçmesi yani tükenmesi gerekir, ama Tanrı için böyle bir durum söz konusu değildir. Augustinus'a göre Tanrı'nın zamanı ancak bugün olabilir, bugünü ise gelip geçen günden ayırıcı özelliklerinin olması gerekir ve bugün dünden aynı zamanda gelecekte de gelmeyecektir.¹¹⁵ Tanrı'dan herhangi bir zaman içinde bahsetmek onu sınırlandırmak anlamına gelir; fakat Tanrı sınırlandırılmayacak kadar güçlü olan tek varlıktır. Böyle bir sınırlandırma yapmak, Tanrı'nın sonlu bir varlık olduğunu söylemekle eş değer olarak görülebilir. Tanrı zamanı ezeli ve ebedi özellikler taşıyan şimdinin içinde kavrayabilir, insanın zihnindeki zaman tasarımı, Tanrı'nın zaman tasarımı ve yaratmış olduğu varlıklar arasındaki önce ve sonra olma ilişkisi insan için olsa da insan bu ilişkiyi kavrayamayacağı için tüm zamanları bilen yalnızca Tanrı'nın kendisidir. Tanrı'nın yarattığı varlıklar arasında önce ve sonra olma ilişkisi varmış gibi gözükse dahi Tanrı'nın eylemelerinde geçmiş ve gelecek zaman söz konusu değildir.¹¹⁶

¹¹⁴ Augustinus, 2016:267-268.

¹¹⁵ Çiftçi, 2018:315-316.

¹¹⁶ Bravo, 2007:118-120.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AUGUSTINUS'UN ZAMAN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

3.1. Platon'un Zaman Anlayışı

Zamanın ne olduğu sorusu felsefe tarihi boyunca sorulmuş bir sorudur ve genel olarak zaman, olgu ve olaylara dayandırılarak anlamlı hale getirilmeye çalışılmıştır; çünkü zaman bir madde olmadığı için zamanı dolaysız olarak göstermek de mümkün değildir. İnsan, zamanın olduğunu söylerken aslında zamanı dolaysız olarak deneyimlememiştir. Zamanın var olduğunun söylenmesinin asıl nedeni harekettir, ancak hareket sayesinde zamanın var olduğu söylenilebilir. Hareket bir olayın durumun ilk halinden başka bir hale geçmesidir, hareketten söz edildiği zaman aslında iki durumdan söz edilmiş olur; bu durumlardan birincisi “önceki”, ikincisi ise “sonraki” olma durumudur. Bu haller arka arkaya gelir ve giderek artar. İnsanlar ise bu iki halin arka arkaya olma durumunun artmasıyla zamanı deneyimler.¹¹⁷

İnsanlar, zamanı dolaylı yollardan deneyimledikleri için sorunun çözümü de giderek zorlaşmıştır. Felsefe tarihi içerisinde zaman konusunu bazı filozoflar bilgi felsefesinin bazı filozoflar ise varlık felsefesinin konusu olarak incelemişlerdir. Filozoflar zaman felsefesiyle ilgili iki temel görüş çerçevesinde incelemişlerdir. Bazı filozoflar zamanın ne olduğu sorusunun cevabını kozmolojik cevaplarda aramışlardır ve kozmolojik açıdan zamanın ne olduğu ya da ne olmadığıyla ilgilenmişlerdir, bu görüşü ön plana çıkartan düşünürler zamanın evren içerisinde var olduğunu söyleyerek daha çok evren, evrenin maddeleri ve zamanı birbirleriyle ilişkilendirme çabasına girmişlerdir. Onlara göre zaman, dolaylı yollardan deneyimlenebilir bir şeydir; insan ise zamanın içerisinde ve zamana göre biçim alır. Diğer düşünürler, zamanın özneyle doğrudan ilişkili olduğunu savunmuşlardır; onlara göre zaman ancak insan zihnine bakılarak anlaşılabilir bir şeydir. Zaman algısı zaten insanın zihninde önceden var olandır, zaman denilen şeyi oluşturan zihindir. Bu düşünürler zihinde evrendeki şeylerden bağımsız olarak zaman algısının olduğunu savunmuşlardır; buna da öznel zaman denilmiştir, özne zamandan bağımsız olmadığı için zamanla şekillenmiştir.¹¹⁸ İnsanlar zamandan yalıtılmış bir biçimde düşünülebilecek varlıklar değildir, bu nedenle zamandan bahsedildiğinde aslında insanın zamanından bahsedilmiş olur. Yani zaman, insana özgü bir şeydir. İnsan zihni zamanı oluşturmuştur; çünkü insanların hayatlarını belirli bir düzene göre yaşamaları gerekir, bu düzeni sağlamanın yolu ise zamanı kullanmaktır. Kısacası insan zihni, işlerini yola koyabilmesi için zaman gibi bir fikri tasarlamıştır.

¹¹⁷ Çoştı, 2015:648-649.

¹¹⁸ Çoştı, 2015:648-649.

Antik Yunan filozofları arasında zaman konusu hakkındaki düşüncelerini dile getiren filozoflardan biri olan Platon Atina'da doğmuştur. Doğduğu tarih tam olarak bilinemese de MÖ. 423 ya da 424 yılları kabul edilmektedir. Ailesi, Atina'da çok tanınan bir ailedir. Babası Kral Kodros ile akrabayken annesinin Solon ile bağlantısı vardır. Yaşamış olduğu devirde ailesinin Atina'da büyük siyasi nüfuzu bulunmaktaydı: Devrin ileri gelen devlet adamlarından olan Kritias ile Kharmides yakından akraba olarak görülmektedir. Platon soyu ve çevresi bakımından tam bir aristokrattır. Çok iyi eğitim görmüş, çeşitli öğretmenlerden jimnastik ve müzikle ilgili ders almıştır. Gençliği Atina'nın kültürce iyi bir zamanına denk geldiğinden dolayı, bu gelişmenin üzerinde büyük etkisi olmuştur.¹¹⁹

Platon henüz gençken Eski Yunan şiiri ve hitabet sanatı konusunda eğitim almıştır. Platon, kendisinin ilk felsefe hocası olan Heraklitci Kratylos'tan, Heraklit felsefesini ve Heraklitci dünya görüşünü öğrenmiştir. Platon'un gençken bile Anaksagoras'ın, âlemin oluşması hakkında ortaya koymuş olduğu görüşlerini bilmektedir. Onun düşünce hayatında dönüm noktası olan ve manevi açıdan kendisini geliştirmesine imkân veren şey Sokrates'le karşılaşmasıdır. 20 yaşına geldiğinde Sokrates'in dinleyicileri arasına katılan Platon, Sokrates'i yıllarca dinlemiştir. Platon'un hayatı ve kişiliğinin üzerinde Sokrates'in ahlâk görüşü ve kullanmış olduğu diyalektik metodun çok büyük etkileri olmuştur. Kısacası Platon'un bu denli gelişmesini sağlayan, en büyük etki hocası olan Sokrates'tir.¹²⁰ Platon hocasının ölümünden çok etkilenmiş, bundan dolayı Atina'dan uzaklaşma kararı alarak Güney İtalya ve Sicilya'ya gitmiştir, yapmış olduğu bu seyahatler onun düşünce ve felsefe sistemini önemli ölçüde etkilemiştir.¹²¹

Platon'u her ne kadar Sokrates'in düşünceleri etkilemiş olsa da onu tek etkilemiş olan ismin Sokrates olduğunu söylemek doğru değildir. Platon, Sokrates'in haricinde bazı filozoflardan ve felsefi ekollerden etkilenmiştir: Pythagorasçılık, Heraklitcilik ve Parmenides'ten etkilendiğini söylemek uygun olacaktır. Düşüncelerini bu filozoflar ve felsefi akım etkilemiş ve şekillendirmiştir; fakat kendi sistemine bunları olduğu gibi dahil etmemiş, döneminin etkisiyle kendine has bir sistem geliştirmiştir.¹²² Yaşamı boyunca düşünce sistemi ile anılmış olan Platon M.Ö. 348/7 yılında bir akrabasının düğününde hayata gözlerini yummuştur. Ölümüne kadar da felsefe yapmayı bırakmamış sürekli olarak düşünmüş ve üretmiştir.¹²³ Platon'un bu bitip tükenmeyen üretme arzusu kendisinden sonra gelen hemen hemen her filozofu etkilemiştir. Felsefe tarihinde Platondan sonra gelen çoğu düşünür ya

¹¹⁹ Gökberk, 2007:53.

¹²⁰ Birand, 1987:47.

¹²¹ Dumont, 2007:42.

¹²² Takmaz, 2010:5.

¹²³ Durak, 1995:20.

Platon'a hak verip sistemini destekleyecek davranış ve söylemlerde bulunmuşlardır ya da karşı argümanlar geliştirerek kendi sistemlerini oluşturmuşlardır. Augustinus da bu filozoflardan biridir.

Platon zaman ve Tanrı konularına sıkça değinmiştir. Zaman ve evreni sınırlı olarak, Tanrı'yı ise sınırsız olarak betimlemiştir; yani Platon'a göre zaman ve evrenin mutlak suretle bir sonu ve sınırı vardır, elbet bir yerde son bulacaktır. Fakat Tanrı evren gibi sınırlı ve sonlu bir şey değildir, aksine Tanrı hem sınırsız hem de sonsuz olan tek varlıktır. Platon'a kadar farklı filozoflar bu konular hakkında konuşsalar dahi hiçbir filozof Platon kadar kesin ayrımlar yapamamıştır. Bu nedenle zaman ve Tanrı konularında Platon'un önemi ayrıdır. Tanrı sonsuz ve sınırsız olduğu için onun bulunduğu ve yaşadığı zaman yine sonsuz olan zamandır; fakat insanlar için durum bu şekilde değildir, insanlar doğup büyüüp ölen varlıklar olduklarından onların bir sonu ve sınırı vardır. Bu nedenle sonlu ve sınırlı olan zamanda bulunan insanlardır, çünkü ona göre iyinin kaynağı Tanrıdır. Bu evrenin yaratılması, Tanrı'nın iyiliğinden beslenerek oluşmuştur; yani bu sınırlı ve sonlu evren ancak ve sadece Tanrı'dan beslenerek oluşabilir durumdadır. Evrenin varlığının sürebilmesi için ölümsüzlük gibi bir duruma ihtiyaç vardır, ölümsüzlük durumuna da ancak zaman vasıtasıyla ulaşılma imkânı olabilir. Evreni yaratan Tanrı'nın kendisidir ve insan için söz konusu olan zaman, Tanrı tarafından yaratılmıştır. Platon insana ait olan zamanın var olduğunu ve insana ait olan bu zamanın ölçümünün yapılabilir olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca bu zaman da önce ve sonra ilişkisi vardır ve bu zaman da sürekli bir şeyler döngüler halinde ilerlemektedir.¹²⁴

Platon, zamanın nasıl ortaya çıktığıyla alakalı farklı fikirler öne sürmüştür. Bu bağlamda zaman denilen şeyin sınırlarını ve kapsamını bilebilmek için gezegenlerin ve yıldızların bilinmesi gerektiğinden söz etmiştir. Ona göre zaman ve evren aynı anda var edilmiştir. Platon, zaman ve ebedi terimlerini birbirinden ayırmıştır, ayrılmış olmasına rağmen zaman teriminin açıklamasını yaparken kimi yerlerde ebedi terimini de kullanmıştır. O, zamanın sürekli bir ilerleme halinde olduğunu vurgulamıştır, bu ilerleme rakamsal bazda gerçekleşen bir ilerlemedir. Rakamsal olarak ilerlemesinden dolayı bu ilerlemenin boyutunu belirleyecek bir şeye de ihtiyaç vardır, ilerlemenin boyutu yalnızca beş önemli gezegenin hareketleriyle bilinebilir. Bu şekilde meydana zaman belirteçleri çıkmış olur, zamanı ne sadece güneş ne de sadece ay belirleyebilir, zamanın ortaya çıkabilmesi ve ölçülmesi için diğer üç gezegene de ihtiyaç vardır. Platon, zamanın ebedi olanın kopyası olduğunu söylemiştir, çünkü zaman rakamsal olarak yol alabilir¹²⁵ ve zaman yuvarlak biçimde hareketlerini gerçekleştirir.

¹²⁴ Tepeli, 2019:11-12.

¹²⁵ Özkaya, 2015:5-9.

Zaman, sonsuz olanın bir ifadesidir. Zaman ve oluş ise birbiriyle bağlantılı terimlerdir, bu nedenle iki terim birbirlerinden ayrı düşünülemezler. Platon'un zaman konusundaki fikirlerinde Demiurgos ön plana çıkmaktadır. Demiurgos zaman ve evrenin meydana gelmesini sağlamıştır. Zaman değişmeden aynı kalan idealar dünyasındaki idealar ile değişiklik yaşayan, fiziki özellikler taşıyan dünyayla bağlantı kurmaya çalışır. Platon zaman fikrine sonsuz olandan yola çıkarak ulaşmaya çalışmıştır; bu nedenle zaman fiziksel olarak var değildir, fiziki maddeler zamanı açığa çıkartma gücüne sahip değildirler. Bu maddeler zamanı açığa çıkartamadıkları gibi zaman aracılığıyla varlığa gelmektedirler, işte bu nedenle Platon'un felsefesinde oluşla zaman düşünceleri birbirleriyle bağlantılıdır. İçinde yaşanan bu evrenin muhakkak ki bir başı ve sonu bulunmaktadır, var olma durumunu gerçekleştiren ise Demiurgos'tur. Evrende bir uyum vardır, bu uyum da evrendeki oluşu gözler önüne sermektedir. Zaman sonsuz özellikler taşıyan bir yansımadır ve bu haliyle evrenin nasıl olduğunu ortaya çıkarır, ayrıca olay ve olguların önce ve sonrasını hesaplamaya gerek duyulmayan idealar dünyasının karşısında zaman görünüşler dünyası için vardır. Dolayısıyla Platon zamanın bir yansıma olduğunu, hatta hareketin bir yansıması olduğunu dile getirmektedir.¹²⁶

Platon, idealar (gerçeklikler) dünyası ve görünüşler dünyası ayrımı yaparak iki farklı dünyadan söz etmektedir. İdealar dünyası sınırsız ve sonsuz özellikler taşımaktadır. Burada bulunan varlıklar herhangi bir değişim ya da oluşuma tabi değildir, çünkü bu varlıklar asıl varlıklardır. Herhangi bir varlığın ne olduğunu anlayabilmek ise o varlığın herhangi bir aracıya gerek duymadan doğrudan akılla anlaşılıp anlaşılmamasına bağlıdır. Duyu organlarıyla anlaşılan şeyler ise Platon'a göre varlık değildir, dolayısıyla duyu organlarıyla algılanan şeylerin aslı insan zihninde mevcuttur; örneğin doğa da bu türden bir varlıktır. Görünüşler dünyası ise idealar dünyasından izler içermektedir. Bu dünyada her şey birer kopyadır ve bu dünyada kopya olarak bulunan şeylerin asılları idealar dünyasındadır. Görünüşler dünyasında bulunan varlıklar, idealar dünyasında bulunan varlıklardan pay aldıkları ölçüde kendilerini birer varlık konumuna getirebilme imkanına sahip olabilirler. İdealar dünyasında bulunan en önemli idea İyi ideasıdır, bu idea diğer tüm idealardan daha üstte bir konumdadır. Yani İyi ideası hem en üstün ideadır hem de gerçektir; geriye kalan bütün gerçek olan şeyler, İyi ideasından pay aldıkları ölçüde gerçek olabilirler. Yani idealar dünyası en üstün iyiyi ve gerçek olan varlığı içine dahil eder.¹²⁷ Platon'un tüm fikirleri birbirini beslediği için zaman anlayışı ve idealar dünyası ile görünüşler dünyası arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

¹²⁶ Topakkaya, 2012:219-221.

¹²⁷ Tepeli, 2019:12-13

3.2. Augustinus'un Zaman Anlayışı

Zaman ve zihin ilişkisini detaylı bir şekilde ele alan ilk düşünür Augustinus'tur. Öznel zihinsel zaman hakkındaki fikirlerini ortaya atmıştır. Psikolojik zaman kavramından söz eden ilk düşünür de yine Augustinus'tur. Augustinus zamanın kozmolojiden ayrı olduğundan söz etmiştir. Zaman daha çok öznel, nesnel değildir.¹²⁸ Yani zaman insanın gördüğü kadardır. Olay ve olgulara göre zamanı algılamak da farklılıklar gösterebilmektedir, insanların severek yaptıkları şeyler söz konusu olduğunda, zaman hemen geçerken istenilmeyen şeyler yapıldığında, zaman uzadıkça uzar. Bu da zamanın algılara bağımlı olan psikolojik bir durum olduğunu göstermektedir.

İlk Çağ felsefesinde zaman konusu hakkında çok fazla bir çalışma yapılmamıştır. İlk Çağ'da zaman hakkında görüşlerini savunan ilk filozoflar Platon'a bağlı olan Yeni Platoncular olmuşlardır. Augustinus ise zaman hakkındaki düşüncelerini felsefesinin zeminine oturtmuştur. Augustinus felsefesinde zaman, varlığın ve yokluğun tam ortasında bulunan bir şeydir; zaman hem var olan hem de aslında var olmayandır. Fakat yokluk varlıktan çok daha fazla yer kaplar, çünkü Tanrı bu evreni yoktan var etmiştir. Geçmiş hakkındaki bilgiler hatırlanarak, gelecek hakkındaki bilgiler ise bekleyerek edinilir. Fakat her iki durumda da şimdi ön plana çıkar, çünkü insanlar geçmişi şimdiyle hatırlar, geleceği ise şimdiyle bekler. Herhangi bir varlık için geçmiş ve gelecekte bahsedilemiyorsa o varlıklar için hatırlamak ve beklemekten kısacası zamandan bahsetmek gereksizdir. Zaman insan bilincine bağlı olan bir şeydir; eğer insan bilinci denilen şey ortadan kalkarsa zaman da söz konusu olmaktan çıkar. Zaman ancak bilinci olan varlıklar için vardır. Augustinus evreninde bir görünüş olduğundan söz etmiştir, evreni oluşturanın da zamanı oluşturan insan zihni olduğunu söylemiştir. Zamanı da evreni de yaratan Tanrıdır, çünkü insan bilinci ve zaman eş zamanlı olarak yaratılmışlardır. Tanrı öncesi ve sonrası olmayan tek varlıktır.¹²⁹ Zaman yaratıldıktan sonra Tanrı'dan bahsetmek mümkün değildir; eğer ki zaman yaratılmış bir şeyse onun bir de yaratıcısı olması gereklidir, bu yaratımı gerçekleştirecek olan varlığın ise her şeye gücünün yetmesi gerekir. Her şeye gücü yeten ve varlıkları yaratan tek varlık Tanrı olduğu için önce zamanın yaratıldığını sonra da Tanrı'nın ortaya çıktığını söylemek doğru olmayacaktır.

Augustinus'un zaman kavramı sadece zaman felsefesinde değil din alanında da çalışmaların yapılmasını sağlamıştır. Zaman değişen bir şeydir. Bu evrende değişmeden kalacak olan tek varlık her şeyin yaratıcısı olan Tanrıdır, yani Tanrı haricindeki bütün yaratılmış varlıklar değişir; çünkü yaratılanların yaratıcısı zamanın içinde değildir, aksine zamanın

¹²⁸ Coştu, 2015:653.

¹²⁹ Aster, 2005:367-369.

ötesindedir. Tanrı eğer ki zamanı yaratmamış olsaydı insanların zamanın ilerlediğini fark etmeleri mümkün olmayacaktır. Tanrı'nın var olması zamana bağlı olmamakla birlikte zamanın olması Tanrı'nın varlığıyla bağlantılıdır.¹³⁰ Tanrı herhangi bir zaman içinde var olmuş bir varlık değildir, yani Tanrı'nın varlığı herhangi bir şeyin varlığıyla alakalı değildir. Zamanın akıp gittiğinin söylenilebilmesi için ortada bir zamanın olması gerekir, zamanın akıp gittiğini fark etmek de insan olmanın gereğidir. Tanrı ise zamanın çok ötesindedir, bu nedenle zamanı kavrayabilmek oldukça güçtür.

Augustinus'un "Tanrı yeri ve göğü yaratmadan önce ne yapıyordu?"¹³¹ sorusundan Augustinusçu zaman felsefesi ortaya çıkmıştır. Zamanı Tanrı yaratmış olduğu için Tanrı'nın iradesi dışında zaman gelip geçemez, eğer ki yer ve gök yaratılmadan önce zaman diye bir şeyden bahsetmek söz konusu değilse Tanrı'nın ne yaptığını sormakta gereksiz olacaktır. Augustinus zaman diye bir şey yoksa "O zaman" denilen şeyin de olamayacağını dile getirmiştir.¹³² Augustinus kendisinden önce gelen bazı düşünürler gibi güneşin yaratılmadan önceki zaman ile ilgili birtakım düşüncelere varmış olmakla birlikte sadece bu görüşlere dayandırmakla kalmamış aynı zamanda bu düşünceleri de aşmıştır. Augustinus sadece Tanrı'nın ezeli olduğundan söz etmiştir. Tanrı'dan başka hiçbir şeyi ezeli olarak kabul etmemiştir; yaratılmış olan her şeyin muhakkak ki bir başlangıcı ve sonu bulunur, zaman da yaratılmış olandır. Yaratılmış olduğu için zaman değişir, bu nedenle zamanın da bir sonu vardır. Augustinus biraz aşırıya kaçarak ezeli oluşunda yaratılmış olduğunu söylemiştir. "Tanrı dünyayı yaratmadan önce ne yapıyordu?" sorusu güçlükleri ortaya çıkarmıştır. Bu soru varlıkların varlığı ile zamanın varlığı arasındaki ilişkiyi tam olarak görememekten dolayı ortaya çıkmış bir sorudur. Zamanın var olması başka varlıkların varlığına bağlıdır.¹³³

Augustinus zamanın ne olduğunu bildiğini, fakat birisi ona zamanın ne olduğuyla alakalı bir şeyler soracak olursa bunun hakkında herhangi bir şey söyleyemeyeceğini ifade etmiştir.¹³⁴ Zaman denilen kavram sanki kolaylıkla anlaşılabilecek bir kavrammış gibi görünse dahi aslında kolay anlaşılabilecek bir kavram değildir, çünkü zaman kavramı net bir biçimde açıklanacak bir kavram olarak görülmemektedir. Bu kavramın kendisi karışıklığa yol açmaktadır. Augustinus zaman ile ilgili açıklamalar yaparken sıkça kutsal kitaptan faydalanmıştır. Tanrı zamanı yaratandır. Yani zaman Tanrı'dan sonra Tanrı tarafından yaratılmıştır ve sınırsız, sonsuz olan Tanrı'nın yaratmış olduğu zaman sınırlı ve sonludur. Zamanın başlangıcı olarak herhangi belirleyici bir şey söylenemez, eğer böyle bir başlangıç ya

¹³⁰ Azimi, Naghdeali ve Valashani, 2013:360-364.

¹³¹ Augustinus, 2016:249.

¹³² Augustinus, 2016:250-251.

¹³³ Özcan, 1992:133-135.

¹³⁴ Augustinus, 2016:251.

da son varsa bunun bilgisi sadece Tanrı'dadır. Zamanın ne zaman ve ne şekilde başladığını tam olarak ifade edilemese de insandan önce yaratılmış olabileceği fikri vardır. Tanrı, evreni, zamanı ve insanları yaratmıştır. Zaman da insan da Tanrı tarafından yaratılmış olsalar dahi aslında aynı değildir.¹³⁵

Augustinus zaman ve hareketin birbiriyle ilişkili olduğunu ifade etmiştir, eğer hareket yoksa zaman diye bir şeyden de söz edilemez. Tanrı hem hareketsizdir hem de ezeli olduğundan dolayı Tanrı için zamandan bahsedilemez. Tanrı zamanı yaratmıştır ve Tanrı'nın yaratmadığı bir zamandan bahsetmek söz konusu değildir.¹³⁶ Tanrı'nın evreni yaratması hem ezeli hem de değişmeden kalan bir neticeden geldiği için hiçbir şey Tanrı'nın iradesinin dışında değildir.¹³⁷ Bütün varlıkları yaratmış olan bir gücün etrafındaki olayların farkında olmaması mümkün değildir. Tanrı her şeyden haberdar olan tek varlıktır; gücü her şeye yeten Tanrı ilk hareketi gerçekleştirerek evreni var etmiştir. Evrende bulunan tüm varlıklar Tanrı'nın var etmesiyle var olmuşlardır, bunun aksini söylemek doğru değildir.

Augustinus'a göre zaman denilen şey aslında sırlarla dolu olmasına rağmen insanlar, hayatlarını düzene sokabilmek amacıyla zamanı ölçmeye çalışmışlardır. İnsanların zaman dediği şey aslında tam olarak var değildir, fakat zamana yok demek de doğru değildir. Çünkü geçmiş, gelecek ve şimdiki zamanlardan bahsedilir; eğer ki bu zaman dilimleri yoksa zamandan da bahsetmek mümkün olmayacaktır.¹³⁸ Zamanın varlığı hesap edilebilmesiyle bağlantılıdır. Bu hesap ise aklın yapabileceği bir şeydir, insanlar akılları sayesinde zamanı hesaplamakta ve böylelikle zamanın ne olduğunu tanımlamaktadır. Dolayısıyla zamanın bir düşünce olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zaman ancak akıp gittiği takdirde ölçülebilirdir. Bu nedenle sadece şu anki zamanın ölçülebileceğini söylemiştir. Geçmiş zaman geride kaldığı için gelecek zamanda henüz gelmediği için ölçülebilir değildir. Augustinus geçmiş, şimdi ve gelecek zamanın üçlü tanımını kabul etmez. Ona göre sadece şimdiki zaman vardır. Geçmiş ve gelecek zaman yoktur. Çünkü geçmiş zaman da gelecek zaman da ancak şimdiki zamanla algılanabilir duruma gelirler. Bu zamanların ikisi de şimdiki zamana bağlıdır.¹³⁹

Augustinus, zaman ve sonsuz olan arasında bir takım değişik özelliklerin var olduğundan söz etmiştir. Zaman değişiklikleri ortaya çıkartır, fakat sonsuzluk böyle bir şey değildir. Augustinus'ta zaman kavramı öznel olduğu için "insanın zamanı ölçtüğünü düşündüğünü aslında, olayların akılda kalan izlenimlerini ölçmekten öteye gidemeyeceğini"¹⁴⁰

¹³⁵ Hernandez, 2016:37-39.

¹³⁶ Augustinus, 2016:251.

¹³⁷ Weber, 1998:130-131.

¹³⁸ Augustinus, 2016:251-252.

¹³⁹ Çoştı, 2015: 654.

¹⁴⁰ Augustinus, 2016:265.

ifade etmiştir. Tanrı ise zamana bağımlı bir varlık değildir; çünkü Tanrı yer ve göğü yarattığında zamanı da yaratmıştır. Bundan dolayı zamanın bir başlangıcı olması gerekir, bu nedenle Augustinus için zamanın sonsuz olması mümkün değildir.¹⁴¹ Tanrı hem zamandan hem de yaratılmış olan her şeyden farklı ve bağımsız durumdadır. Tanrı hareket etmeyendir; bu nedenle hareketi de ölçülemez. Tanrı yaratan olduğu için sonsuz ve sınırsız olma gibi özellikler taşıdığı için Tanrı haricindeki her şeyin bir sonu ve sınırı vardır, bu nedenle zamanın da elbet bir sonu ve sınırı olacaktır.¹⁴² Tanrı'nın hareket etmemesine rağmen ilk hareketi veren olması onun ne kadar güçlü olduğunu gözler önüne sermektedir. Evrendeki tüm yaratılmış olan varlıklar var olmalarını Tanrı'ya borçlu oldukları için Tanrı, herhangi bir şeyden yaratılmış değildir.

Augustinus *İtirafı* adlı eserinde zamandan sıkça söz etmiştir, zaman gezegenlerin yapmış olduğu hareketlere bağımlı değildir. Augustinus hareketi ölçebilecek bir zamanın olup olmayacağını “Gökteki yıldızlar dursaydı ve çömlekçinin tekerleği dönmeye devam etseydi, bu tekerleğin devirlerini ölçecek zaman olmayacak mıydı?”¹⁴³ sorusunu sorarak açıklamaya çalışmıştır. Tekerleğin dönmesinin bir güne tekabül etmediğini, bu nedenle de gökcisimlerinin yapmış olduğu hareketlerin de zaman olarak nitelendirilemeyeceğini söylemiştir; bu da Augustinus'un yıldızların devinimi ve zamanın aynı olmadığını ve zamanın insanın algılarına bağlı olduğunu ifade ettiğini göstermektedir. Augustinus, “Cisimlerin hareketlerini ölçmeye ve bize bir hareketin bir başkasına göre iki kat daha fazla sürdüğünü söylemeye yarayanın zaman.”¹⁴⁴ olduğunu ifade ederek cismin hareketi ve o hareketinin süresini ölçmeye yarayan şeyin birbirinden farklı olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. İnsanlar zamanı araç olarak kullanarak cisimlerin hızları ve duruşlarını ölçmeye çalışmışlardır. Öyleyse cisimlerin yapmış olduğu hareketlerin zaman olduğunu söylemek doğru değildir, çünkü zaman cismin hareketini ölçer.¹⁴⁵ Yani zaman ve hareket aynı şeyler değildir ve insan hareketi ölçebilme yeteneği olan bir varlıktır. Zamanı sadece varlıkların hareketleri olarak nitelendirmek doğru değildir, çünkü insan hem hareketi hem de hareketsizliği ölçebilir durumdadır. Zaman insanın zihninde izler bırakır, fakat olaylar zaman olarak görülmedikleri için zaman varlıkların bizzat kendileri değildir. Buna rağmen onları ilgilendiren izler oldukları için insanın belleğinde bulunur. Augustinus için zamanla bağlantılı olarak hafıza denilen şey de önemlidir, çünkü hafızada sadece insanın yaşantılarından elde ettiği deneyimler yoktur, bunun yanı sıra apriori denilebilecek gerçekler de vardır.¹⁴⁶

¹⁴¹ Augustinus, 2016:246-247.

¹⁴² Hausheer, 1937:503-512.

¹⁴³ Augustinus, 2016:259.

¹⁴⁴ Augustinus, 2016:261.

¹⁴⁵ Augustinus, 2016:262.

¹⁴⁶ Çiftçi, 2018:318.

Augustinus evrenin süregidiyor olmasını Tanrı'ya bağlamaktadır; Tanrı evreni yaratan olduğu için evreni yaratmadan önce herhangi bir evrenden bahsetmek mümkün olmadığı gibi akıp giden bir zamandan bahsetmek de doğru değildir. Evren ve zaman aynı anda yaratılmıştır, yani ikisi arasında bir öncelik sonralık ilişkisi yoktur. Augustinus'un Tanrı'nın evren ve zamanı birlikte yaratmış olduğu düşüncesi zamanın çizgisel olduğunu göstermektedir, bu da zamanın başı ve sonu olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Evren yaratılmış ve bununla birlikte hareket de yaratılmıştır. Bu sayede varlıklar ve olaylar arasında önce ve sonra olma ilişkisi açığa çıkmış olduğu için zaman ve evren yaratılmadan önce ve sonra ilişkisinden bahsetmek mümkün değildir.¹⁴⁷ Augustinus'un zaman ve evrenin birlikte yaratılmış olduğunu ön plana çıkartan görüşleri modern biliminin bu konu hakkındaki görüşleriyle uyumludur. Astrofizikçi Hurbert Reeves, Augustinus'un uzay, zaman ve madde uyumu konusu hakkındaki düşüncesinin modern bilimle benzerlikler taşıdığından uzay, madde ve zamanın bir bütün olmasının çoğu kozmolojik düşünceye hâkim olduğundan bahsetmiştir.¹⁴⁸ Augustinus "Bize zaman hissini ve ölçümünü veren değişkenlikse bu dünyada başlar. Çünkü zaman nesnelerden oluşan değişimlerden, görünüş dönüşümlerinden ve bozulmalardan doğar bunun kökeni de ilk maddedir."¹⁴⁹ diyerek uzay, zaman ve maddenin birbiriyle ilişkili olduğuna değinmektedir. Eğer bir yerde zaman yoksa o yerde o sırada, o zaman gibi şeyler de bulunmamaktadır.

Augustinus kipli zaman ve kipsiz zaman tartışmalarında adı sıkça geçen ve kipli zamanın varlığından bahseden filozoflardan biridir. Kipli zaman teorisi, zamanın akış halinde ve dinamik olduğunu ifade etmektedir. Gelecek zaman içerisinde olasılıkları barındırır, geçmiş olup bitmiştir, şimdiki zaman ise hem geçmiş zamanın hem de gelecek zamanın birleştiği noktadır. Kipli zaman teorisi, geçmiş zamanın değiştirilemeyeceğini fakat, gelecek zamanın değiştirilme imkanının olabileceğini ifade etmektedir. Bu teoriye Broad ve Pior "bağdaştırılan şimdıcilik" düşüncesiyle farklı bir açıdan bakma imkânı sunmuşlardır. Augustinus'un yapmış olduğu bu ayırım modern dönemde Mc Toggart, Rusell, Pior ve Broad gibi düşünürler tarafından devam ettirilmiştir. Broad ve Pior geçmiş zamana da gelecek zamana da tam olarak zaman gözüyle bakılamayacağını, gerçek zamanın ancak şimdide şekillenebileceğini dile getirmişlerdir. Kipsiz zaman teorisi ise geçmiş, şimdi ve gelecek zamanın var olduğunu; fakat geçmişin ve geleceğin şimdiki zaman içerisinde düşünülmemesi gerektiğini, şimdiki zamanın şimdinin söylendiği "an" olduğunu söylemiştir. Geçmişin, şimdinin ve geleceğin içinde uzay ve zamanda hangi konumda bulunduğu farklılıklar gösterebilir.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Coştu, 2015:660.

¹⁴⁸ Çiftçi, 2018:316.

¹⁴⁹ Augustinus, 2016:274.

¹⁵⁰ Aksüt, 2020:1193.

Augustinus “Yıllar ne geçer ne de gelirler; bizim yıllarımız ise hepsi gelsin diye gelip giderler.”¹⁵¹ diyerek zamanları Tanrı’nın yarattığını ve zamandan önce geldiğini dile getirmektedir. Tanrı aşkın olduğu için zamandan önce gelir; fakat Tanrı’nın aşkın olması zamanın gelecekte geçmişe doğru gitmesi ilişkisinin uzlaşmaz yanını ortaya koyar. Tanrı’nın aşkın olması, geçmiş ve geleceğin uzaklığıyla aynı şey değildir. Gelecek oluş halindedir, fakat Tanrı için aynı durum geçerli değildir. Çünkü Tanrı tükenmez, artmaz, eksilmez ve sonu olmayan tek varlıktır. İnsan zamanının zaman olabilmesi için tükenmesi, yıllarının geçmesi gerekir; bugün ise Tanrı’nın zamanıdır. Augustinus’un bahsettiği bu zaman dünden sonra gelen zaman değildir, bugünün mantıksal bir önceliği vardır.¹⁵² Tanrı’nın zamanı tükenen bir zaman değildir, çünkü Tanrı sonsuz ve sınırsız olan tek varlıktır, sonsuz ve sınırsız olduğu için Tanrı’nın zamanının tükendiğini söylemek de doğru olmayacaktır.

Augustinus’a göre mükemmel olan, iyi istenci yaratan, gücü sınırsız olan, her şeye gücü yeten Tanrı yaratıcı gücüyle yeni ve birbirinden farklı varlıklar ortaya çıkarmıştır. Bunu yoktan var ederek yapmıştır ve bu yoktan var ediş zamanın yaratılmasında da söz konusudur. Augustinus Platoncu ve Stoacı felsefede olan eş zamanlı yaratım ve tohumsal dayanaklar düşüncelerini harmanlamıştır. Augustinus’tan sonraki düşünürler de Platoncu ve Augustinusçu düşünceleri harmanlamışlardır; fakat Augustinus kadar dizgeli bir şekilde yapmamışlardır. Ona göre doğadaki türler tohumsal dayanaklar çerçevesinde yaratılmışlardır. Türleri yaratan Tanrı’nın kendisidir. Sonradan kendi kendilerine açan doğal türler başta tohum biçimindeydiler. Ancak sonra tohumsal dayanaklar doğanın sapmalarını da içermeye başlamışlardır. Tanrı ise ortaya çıkan her yeni türün en son yaratıcısı olmuştur. Bütün insanlar tohum şeklinde Adem’den meydana gelmişlerdir.¹⁵³

Augustinus’a göre zaman sınırlı ve yaratılmış olan bir şeydir. O bu görüşe Platoncuları okuyarak varmıştır. Augustinus, zamanın sonsuz olduğunu düşünmüştür. Bu nedenle de sonsuz zamandan sonra evrenin yaratılmış olduğunu söylemiştir. Daha sonra Platoncuları okumaya ve öğrenmeye başlamıştır. Platoncuları okuduktan sonra da bu düşünceleri bir kenara bırakmıştır. Bu sayede mekânın sonsuz olamayacağını öğrenmiştir. Mekânın sonsuz olamayacağı fikri beraberinde zamanın da sonsuz olamayacağını ortaya çıkarmıştır. Ona göre insanlar zamanın yaratılmış olduğu düşüncesini terk etmemişlerdir. İnsanların bu olayı yok saymak gibi bir durumları söz konusu değildir. Aynı zamanda insanlar zamanın her zaman var olduğunu da bilmektedirler.¹⁵⁴

¹⁵¹ Augustinus, 2016:251.

¹⁵² Çiftçi, 2018:316.

¹⁵³ Knuuttila, 2012:68.

¹⁵⁴ Özcan, 1992:135-136.

Augustinus, sonsuz olma ve zaman arasında bir ilişki olduğundan söz etmiştir; sonsuzluk denilen şey aslında şimdide olan bir şeydir, yani sonsuzluk insanın içinde olan bir şeydir. İnsan her ne kadar sonsuzluğu kendinde aramasa da aslında insandadır. Sonsuzluğun ne olduğunu anlamaya çalışacak olan insanın önce kendi içine bakması gereklidir. İnsanın her zaman hakikatin peşinde koşması gerekir. Ancak bu şekilde içine bakma imkanını yakalayabilir, hakikat denilen şeyin zamanla bağlantısı vardır, hakikat çoğunlukla insanların kendisine ulaşamayacak oldukları zamanlarda kendini gösterir, zamanın ilerlemesinin altında yatan şey sonsuz değildir. Zaman aslında saklı olandır. Sonsuz olma kendini sadece zamanda açığa çıkartabilir. Zaman aslında parça parça da olsa insanlara sonsuz olmanın varyasyonlarını gösterir. Tanrı, değişimi sağlamasına rağmen varlıklar içinde değişime tabi olmayan tek varlıktır, çünkü onun herhangi bir değişikliğe ihtiyacı yoktur. Fakat insan Tanrı gibi değildir, bu nedenle insan değişimin içinde bulunur, insanın sonsuz olan şimdide katılması gerekir, bu katılımı da ancak Tanrı inancıyla gerçekleştirebilir. İnsanın Tanrı'nın tek hakiki varlık olduğunu benimsemesi ve bütün iyiliklerin ondan geldiğini bilmesi gerekir.¹⁵⁵

3.2.1. İnsan Zihnine Bağımlı Zaman

Zaman ve zamanın zihinle olan ilişkisinden sistemli bir biçimde bahseden ilk filozoflardan biri Augustinus'tur. İnsan zihninde öznel ve nesnel zaman olarak adlandırdığı iki türlü zaman vardır. "Aklım zamanı sende ölçüyorum."¹⁵⁶ diyerek zamanın ve insanın benliğinin birbirleriyle doğrudan doğruya bağlantısı olduğunu ve zamanın öznel yönünü dile getirmiştir. İnsanların geçmişi hatırlıyor olduğunu sandığını ve hatırlama eyleminin zihinsel bir etkinlik olduğundan söz etmiştir.¹⁵⁷ Öznel zaman ve nesnel zamanı birbirinden ayıran şey zamanın parçalı veya bütün olarak görülmesinde yatmaktadır; zamanı bütün olarak düşünmenin temeli öznel zamana işaret ederken parçalı düşünmek ise nesnel zamanı göstermektedir.¹⁵⁸ Öznel zaman içe bakış yöntemiyle doğrudan ilişkilidir, içe bakış yöntemi insanın bir şeyleri deneyimlemesi ve bu deneyimlerini en iyi kendisinin bilmesidir. İçe bakış yöntemi insanın benliğini etkileyen bir şeydir, benlik de öznel zamanla doğrudan ilişkilidir.¹⁵⁹ Öznel zaman ve nesnel zamanın haricinde zaman konusuna yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır; bu yaklaşıma göre mutlak zaman vardır ve mutlak zaman anlayışının temeli Newton fiziğinde yatmaktadır. Ayrıca zamanın herhangi bir hareketle veya varlıklarla bağı olmadığı için zaman tek başına bir varlıktır. Mutlak zaman anlayışı hem öznel zamanın öne çıkarmış olduğu zamanın insan

¹⁵⁵ Cuendet, 2012:6-16.

¹⁵⁶ Augustinus, 2016:265.

¹⁵⁷ Augustinus, 2016:265.

¹⁵⁸ Oktav, Taslaman, 2017:722.

¹⁵⁹ Manning, Cassel, Cassel, 2013:233-237.

bilincine bağımlı olduğu düşüncesini hem de nesnel zamanın öne çıkarttığı değişim ve hareketle bağlantısı olduğunu kabul etmemektedir. 20. Yüzyıla kadar zamanın tüm insanlar için aynı şeyler ifade ettiği düşüncesi kabul görmüş ve Einstein'a gelinceye kadar bununla ilgili aksi herhangi bir şey düşünülmemiştir. Einstein zamanın göreceli olduğu düşüncesini ortaya atarak zamanın hareketi gerçekleştirene göre hızının arttığını ya da yavaşladığını dile getirmiştir. Zamanın hızlı bir biçimde geçme düşüncesini izafiyet teorisi ile açıklayarak zaman teriminin yerine "uzay zaman" terimini getirerek zamanın oluşu içerdiğini dile getirmiştir.¹⁶⁰

Augustinus sürekli olarak zamanın ne olup ne olmadığı konusunu sorgulamıştır. Hatta çoğu zaman Tanrı'dan kendisine zamanın ne olduğunu göstermesini istemiştir. Zamanın insanın zihninde olduğunu iddia etmiştir. Ona göre zaman yaratılıştan önce var değildir, zaman ancak yaratılıştan sonra var olmuştur. Bu nedenle ona göre zamanın yaratılıştan önce olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Zaman öznel bir şeydir. Zamanın aslında insanların zihninde olduğunu bu nedenle farklı özelliklere sahip olduğunu vurgulamıştır.¹⁶¹ Zaman zihnin yanılığısından ibaret olduğu için insan zihni zaman konusunda kendisini aldatır. Zamanla alakalı düşünüp düşüncelerini ifade edebilen ve geçmiş ve geleceği ile bağ oluşturan tek varlık insan olduğu için zamanı ancak insan algılayabilir ve zaman üzerine düşünceler üretebilir.¹⁶² İnsanlar haricinde kalan farklı canlıların böyle bir özelliği yoktur. İnsan geleceği düşünebildiği için gelecek zamandan bir şeyler ister. Geçmişini bildiğinden dolayı geleceğini de bu bilgilerle yönlendirebilir. Bu nedenle kafasında gelecekle alakalı hayaller kurar.

İnsanlar zaman hakkında düşünebilen ve düşüncelerini ifade edebilen varlıklardır, aynı zamanda zamanla alakalı boşlukları ve farklılıkları insan fark ederek zamanlar arasında kıyaslama yapabilir. Düşünebilmek insanlara özgü bir durum olduğu için düşüncelerini ifade edebilmek de insana özgüdür. İnsan zamanı bazı durumlarda kısa olarak görürken bazı durumlarda ise uzun olarak görür; bunun nedeni algıda farklılıklar olmasıdır. Aslında insanlar algılarını fark ederken zamanın geçtiğini de anlayıp ve zamanı yanlış bir biçimde tanımlamaya çalışmışlardır. Bu nedenle karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Fizik alanı ve fizik ile ilgilenen kişiler de zamanı tanımlamaya ve ölçmeye, zamanı farklı kategoriler ile birleştirip anlamlandırmaya uğraşmışlardır. Fakat zamanı gerçek anlamda tanımlamayı başaramamışlardır, çünkü zaman denilen kavram göreceli bir kavramdır. Bilimsel anlamda zaman tanımlanmaya çalışsa dahi günlük hayattaki zaman farklıdır. Farklı olmasının nedeni ise zamanı algılama durumunun zihinsel ve fiziksel olaylara göre değişiklik gösterebilir olmasıdır.¹⁶³

¹⁶⁰ Oktav, Taslaman, 2017:723-724.

¹⁶¹ Russell, 1972:117-118.

¹⁶² Azimi, Naghdeali ve Valashani, 2013:360-364.

¹⁶³ Nordlund, 2015:222-227.

Zaman algısının değişiklik göstermesinin nedeni insanların hayatı farklı deneyimlemesinden kaynaklanmaktadır. İnsanlar aynı işi yapıyor dahi olsalar bazıları için zaman hızlı geçerken diğerleri için yavaş geçebilir. Bu tamamen zihinsel bir şeydir. Aslında zamanın hızlı ya da yavaş geçmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Augustinus'un da söylediği gibi algılar insanları yanıltır. Bu yanılgıdan dolayı insanlar zamanın hızlı ve yavaş geçtiğini ifade ederler. Tam olarak zamandan bahsedilemezken zamanın geçme hızından bahsetmek çok da doğru olmayacaktır. İnsanlar algı yanılsamaları nedeniyle zaman için bu tarz tanımlamalar yapmışlardır.

Augustinus zamanın içinde oluşan değişiklikleri fark ederek bu değişikliklerin insanın zaman içinde yapılan davranışları olduğundan söz etmiş ve birçok filozofun çözemediği bu soruna zihinden yola çıkarak bir çözüm bulmaya çalışmıştır. Geçmiş zaman da gelecek zaman da insanların zihinlerinde bulunur. Geçmiş ve gelecek zamanın varlığı kesin olarak kanıtlanamamıştır ve geçmiş zaman ile gelecek zamanın fiziki boyutta bir gerçeklikleri yoktur. Çünkü fiziksel dünyada geçmiş ve geleceği duyu algılarıyla deneyimlemek mümkün değildir. Geçmiş ve gelecek zaman denilen zamanların yeri insanın zihnidir. Bu nedenle fiziksel anlamda herhangi bir deneyiminin olması mümkün değildir, yani her bir zihnin zamanı deneyimlemesi farklıdır, bu fark da benlik farklılıklarından kaynaklanır. Geçmişten bahsedildiği zaman aslında geçmişle alakalı kelimeler değil de şimdiyle alakalı kelimeler ön plana çıkar. Gelecekte de birtakım durumlarla karşılaşılacaktır, fakat henüz gelecek zaman deneyimlenemediği için kesin olarak bilinemez, kesin olarak bilinemediği için onlara var demek çok mümkün değildir. Onlara var denilemezse bile yine de onlarla ilgili ön görüşlerde bulunulabilir.¹⁶⁴

Augustinus insanların zamana hangi durumlarda uzun ya da kısa dediğini sorgulamıştır. İnsanlar ancak şimdiki zamanı yaşarken zamanın kısa ya da uzun olup olmadığı hakkında yorum yapabilirler. Şimdiki zaman geçtikten sonra bu imkân da ortadan kalkmış olur; şimdiki zaman, şimdiki zamandan geçen kişiye değer kazandırmaktadır. Adeta kişiyi arındırmaktadır. Augustinus şimdiki zamanın çok esnek olduğunu iddia etmiştir; çünkü ona göre şu an, şu dakika, şu saat, bugün, bu yüzyıl şimdiyi yansıtır. Ama şimdiki zaman olarak adlandırılan bu zamanlara bakıldığında aslında bu zamanların da geçmiş ve gelecek zamanı yansıttıkları görülür, bu zamanlarda parçalara bölünebilir durumdadır; fakat parçalara bölünemeyen bir zamana ulaşılması gerekir, bölünemeyen zamana yayılmayan ancak şimdiki zamanda var olabilir. Şimdiki zaman uzun değildir. O, zamana ancak geçmiş zamanı ölçerek varabileceğimizi iddia etmiştir. Geçmiş zaman geçmişte kalmıştır, gelecek zaman ise henüz gelmemiştir; bu nedenle insanlara gerçekmiş gibi görünen şimdiki zamanın, geçme anındaki

¹⁶⁴ Manning, Cassel, Cassel, 2013:233-237.

halinin neticesi önemlidir. Dolayısıyla geçmiş ve gelecek zaman, zamanı ölçmeye yarar durumda değildir. ¹⁶⁵

Augustinus şimdinin, geçmiş ve gelecekte daha önemli olduğunu dile getirmiştir. Zamanı ancak yaşarken ölçme imkanının elde edilebileceğini iddia etmiştir; fakat aynı zamanda, geçmiş ve gelecek zamanın olduğundan söz ederek bu konuda kendi içerisinde bir çelişkiye düşmüştür. Daha sonra çelişkiye düştüğünü fark ederek geçmiş ve geleceğin şimdiki zaman gibi düşünülmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Geçmiş insanların anılarında, gelecek ise beklentileri içerisinde. ¹⁶⁶ Augustinus insanın zamanı ancak zihninde yaşayabileceğinden ve zihin sayesinde zamanı ölçme imkanına sahip olabileceğinden söz etmiştir. Yaşanılan her şey insanın zihninde birtakım izler bırakır, zaman ise bu izleri ölçme işini gerçekleştirir. Zihnin üç tane işlevi bulunur; bu işlevler bekleme, dikkat kesilme ve hatırlama olarak sıralanabilir. Augustinus insan zihninde zamanın sürekli olarak akıp gittiğinden söz etmiştir, insan zihni geleceği bekler, şimdiki zamanda dikkat kesilir ve bunun sayesinde geçmişe hatırladıklarını aktarmış olur. Gelecek zamanın, gerçekte olmasa da insan zihninde izleri vardır. Geçmiş zaman da çoktan geçmiş olmasına rağmen insan zihninde izleri varlığını korur. ¹⁶⁷

Zaman denildiğinde her ne kadar şimdiki zamanı anlasak da geçmiş ve gelecek zaman sorun durumundadırlar. Augustinus geçmiş ve gelecek zaman sorun olarak varlarsa bu zamanların nasıl var oldukları konusuna açıklık getirmeye çalışmıştır. Söz edilen geçmiş ve gelecek zaman, kendileri gibi var değildir; ancak şimdiki zaman olarak var olabilirler. Geçmiş zaman da gelecek zaman da ancak varlıklarını şimdiki zamanda gösterebilir durumdadırlar. Geçmiş zaman artık var değildir; fakat zihinde imgeleme geçmiş zaman, şimdiki zamandadır; gelecek zaman da daha gelmemiş olsa dahi öncesinden şimdiki zaman da düşünülme imkanını bulur, zaman ancak bu şekilde ölçülebilir hale gelir. Geçmiş zaman, insanın hafızasında bulunur; gelecek zaman ise beklenen bir şey olması nedeniyle şimdiki zamanda yerini bulur ve ölçme imkanına sahip olur. Şimdiki zamanda geçmiş zamanı elinde tutup, gelecek zamanı bekleyerek her iki zaman da azalır, çoğalma durumu vardır. Zaman denilen şey insanın zihninin bu şekilde yayılması sayesinde oluşmuştur. Augustinus tüm bu nedenlerden dolayı geçmiş zamana kıyasla gelecek zamanı daha fazla konuşmaya değer bulur, çünkü ona göre geçmiş zaman yaşanmış ve geride kalmıştır, fakat gelecek zaman henüz yaşanmamış olmasından dolayı şimdiki zamana göre varlığını belirler. Gelecek zaman ancak

¹⁶⁵ Çiftçi, 2018:317.

¹⁶⁶ Russell, 1972:177.

¹⁶⁷ Çoştur, 2015:654-655.

şimdiki zamandan pay alarak var olabilir, çünkü henüz gelecek zaman daha gelmemiştir.¹⁶⁸ Geçmiş zaman çoktan gelip geçmiş olsa dahi insanın belleğinin içinde mevcuttur. Gençliğin hatta çocukluğun yani geçmiş zamanların imgeleri insanın belleğindedir, fakat gelecek zaman için aynı şeyleri söylemek çok da mümkün değildir. Ona göre bu durum bilinebilir değildir, çünkü gelecek zaman henüz yaşanmadığı için insanın belleğinde de yer kaplamaz; fakat gelecek zaman şimdiki zamandan izler taşıyacağı için şimdiki zaman ile birlikte düşünülebilir. Artık geçmişin yerini gelecek almaya başlar. İnsan zihninde geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanın üçü de bulunur; bu üç zaman tek bir zaman haline gelir hem geçmiş zaman hem de gelecek zaman şimdiki zamanın gerçek yayılımlarıdır.¹⁶⁹

3.2.2 Zamanın İtirafı: Geçmiş, Şimdiki ve Gelecek Zaman

Augustinus zaman hakkında bir fikrinin olduğunu, fakat bu fikrini tam olarak açıklayamadığını “Ama şurasını kesin olarak söyleyebilirim ki hiçbir şey geçmeseydi, geçmiş zaman olmazdı; hiçbir şey olacak olmasaydı gelecek zaman olmazdı; hiçbir şey olmasaydı şimdiki zaman olmazdı.”¹⁷⁰ diyerek ifade etmiştir. “Uzun zaman ve kısa zaman diyoruz, bunları da sadece geçmiş zaman ile gelecek zamana ilişkin kullanıyoruz.” diyerek çok geride kalan bir zaman için uzak terimi kullanılırken yakında olan zaman için kısa teriminin kullanıldığını, fakat olmayan bir şey için nasıl kısa ve uzun terimlerinin kullanılabilecek olduğunu “Geçmiş zaman artık yoktur, gelecek zaman da henüz yoktur, bu nedenle “geçmiş uzundur” değil de geçmiş “uzun oldu” gelecek için de “uzun olacak” deriz.”¹⁷¹ diyerek açıklamaya çalışmıştır. Halbuki geçmiş zaman geride kalmıştır, gelecek zaman için de henüz gelmediği için vardır demek doğru olmayacaktır. Geçmiş ve gelecekte bahsederken uzun veya kısa terimlerini kullanmamak gerekir, bu terimler ancak şimdiki zamanla kullanılabilirler, bunun haricinde yüzyıl olarak bahsedilen zaman da şimdiki zaman olarak ortaya çıkar. O yüzyıldan önce gelenler geçmişte, sonra gelenler ise gelecektedir. Augustinus bu konuda ay ve günlerden örnekler vermiştir; aylar değerlendirilince söz konusu olan hangi ay olursa olsun geçiş halinde bulunan aydır, geriye kalan aylar ise geçmiş veya gelecektedirler. Aylarda geçen ay için şimdiki zamandır denilemez fakat günler için durum farklıdır. Geçiyor olan günün şimdiki zamanda olduğu söylenilebilir, ilk gün inceleniyorsa ilk günden sonra gelen günler gelecektedir; son gün inceleniyorsa bugünden önce gelen günler geçmiştir, bu günlerden rastgele biri inceleniyorsa bugün ya geçmişte kalmıştır ya da gelecekte bulunmaktadır. Tek bir gün için de başlı başına şimdiki

¹⁶⁸ Çiftçi, 2018:317.

¹⁶⁹ Çiftçi, 2018:317-318.

¹⁷⁰ Augustinus, 2016:251.

¹⁷¹ Augustinus, 2016:252.

zamandır demek doğru olmayacaktır, çünkü o günün içerisinde sabah ve akşam vardır. Akşam geldiğinde sabah geçmişte kalır, sabah olduğunda ise akşam gelecektir. Saat dahi kendi içinde bölümlere ayrıldığı için ne uzun zaman ne de kısa zamandan fiili olarak bahsetmek söz konusu değildir. Aynı zamanda şimdiki zaman için de uzunluk durumundan bahsetmek mümkün değildir.¹⁷²

Zaman ölçülmeye çalışılan bir şey olma özelliği taşımaktadır. Zamanlar arasında bir hesaplama bağlantısı kurmaya çalışarak gerekli görülen belirlenimleri yapmak da mümkün olarak görülmektedir; fakat bu belirlenimleri yapma durumu olay ve olgular gerçekleştikten sonra meydana çıkmaktadır, yani zaman geçtikten sonra belirlenimi gerçekleşmektedir. Geçmiş zaman geçmişte kaldığı için varlığı bahsedilebilir değildir; gelecek zaman için de daha yaşanmadığı ve varsayım içerdiği için vardır demek doğru olmayacaktır, şimdiki zaman da tam olarak hesaplanabilir değildir, öyleyse zamanın yalnızca geçtiği sırada hesaplanabilir olma özelliği ortaya çıkartmaktadır. O zaman geçip gittikten sonra kaybolduğu için hesaplamasını yapmak da mümkün değildir, şu durumda insanın hesapladığını zannettiği zamanın kaynağını ve ulaşacağı yeri anlamaya çalışması daha uygun olacaktır. Zamanın kaynağı gelecek zamanda, gittiği yol şimdiki zamanda, giderken de geçmiş zamana doğru yönelir; yani zamanın varsayımlardan kalkıp makro yoldan geçerek varlığı olmayan bir yere gittiği söylenilebilir.¹⁷³ Günlük hayatta kullanılan zaman belirlenimlerinden yola çıkılarak zamanın hızlı veya yavaş geçtiği oranlar verilerek söylenmeye çalışılmaktadır, fakat geçmiş zaman artık geride kalmıştır. Yani var değildir, bu nedenle onu ölçmek sorun teşkil eder. Şimdiki zaman makro olduğu için ölçülemezdir, gelecek zamanda varsayım içerdiği yani kesin olarak gelip gelmeyeceği bilinemeyeceğinden dolayı ölçme durumu mümkün değildir.

Geçmişte kalan zaman ve gelecekte olan zaman şartlar ve durum nasıl olursa olsun kendilerini şimdiki zamanda açığa çıkarırlar, insanlar geçmişte başlarına gelen bir şeyi açıklamaya çalıştıklarında yaşanmış bir olayın başlayıp sonuçlanmasının yerine duyu algıları yardımıyla akla yerleşen olayların tasarımları sayesinde açığa çıkan kelimeler ifade ederler. Olayların tasarımları, insanın zihninde yer edinir ve şimdiki zamanda bu tasarımlar ön planda çıkar. İnsanlar gelecekte yapacak oldukları şeyleri henüz gelecek gelmeden aklında tasarlamaya başlar, gelecekteki davranışlar hakkında sorgulama durumu aslında şu andaki zamanda gerçekleşir. Davranış yapılmak istendiğinde eğer ki o davranış daha önceden düşünülmüşse düşünülen davranışın olduğu kabul edilebilir, bunun sebebi davranışın artık gelecek zamanda değil de şimdide açığa çıkması olarak kabul edilebilir.¹⁷⁴

¹⁷² Augustinus, 2016:251-254.

¹⁷³ Augustinus, 2016:258-259.

¹⁷⁴ Augustinus, 2016:255-256.

Augustinus “Gelecekle ilgili önceden sezme nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin, ancak o var olmayan şey var olduğunda görülür, ama var olan şey artık gelecek değildir, şimdiki zamandadır.” diyerek insanların bazı olayları olaylar gerçekleşmeden önce hissedebilecek olduklarını, fakat davranışın boyutu ne olursa olsun ve hissetme durumu nasıl açığa çıkmış olursa olsun varlıklar sadece varlığa geldikleri zaman ortaya çıkabilecek olduklarından söz etmiştir. Davranışın gerçekleşeceği önceden hissedilmiş olsa da varlığa gelmedikleri sürece o davranışa var denilemez, varlığa gelmiş olan bu şey gelecek zamanda nitelendirilemez. Gelecek zamandaki herhangi bir şeyden bahsedildiği zaman aslında olmamış olan gelecek zamandaki olay ve olguların bizatihi hallerinin görülmeyeceğini “Tan ağarmasını gördüğümde, güneşin doğacağını yakın olduğunu söyleyebilirim.” diyerek gördüğü şeyin şimdiki zamanda olduğunu, göreceğini düşündüğü şeyin ise gelecek zamanda olduğunu dile getirmiştir. Güneş gelecek zamanda olmamasına rağmen vardır ve güneş daha doğmamıştır; eğer ki güneşin doğuşuyla ilgili hayal zihinde bulunmamış olsaydı, güneşin doğma durumu da öncesinde söylenemezdi; tan ağarması ise her ne kadar güneşin doğma durumundan önce gerçekleşmiş olsa da aslında kendisi olmamakla birlikte zihindeki hayal de değildir ve buna rağmen güneşin doğuşu da tanın ağarması da şimdiki zamandadır. Görülen şey gelecekte olma ihtimallerini açığa çıkartan varsayımlardır, yani yaşanmamış bir olayın yaşanmasına kesin gözüyle bakılamaz, çünkü henüz gelecek zaman gelmiş değildir, gelmediği için de varsayımlar üzerine kurulmuş olgu ve olayların kesinliğinden bahsetmek mümkün değildir. Gelecekte olan bu olay ve olguların yaşanma ihtimalleri olduğu kadar yaşanmama ihtimalleri de vardır. Bu olayların olabilme durumlarıyla ilgili birtakım veriler öne çıkartılabilir olsa da bu durum o olay veya olgunun kesin bir biçimde açığa çıkacağını veya gelecekte yaşanacağını göstermez, buna rağmen bazı insanlar bu durumu gördüklerinden bahsetmektedirler, fakat Augustinus bu insanların sadece şimdiki zamanı görebilme imkanına sahip olduklarından söz etmiştir. Gelecekte yaşanacakları şimdiki zaman üzerinden sezme durumu mümkündür. Birtakım kavramlar şimdiki zamanda var olduklarından dolayı gelecek hakkında daha gelmeden konuşan ve varsayımlarda bulunan insanlar şimdi gerçekleşen zamanda yaşadıklarını ifade ederler. Gelecek zaman, gelmemiş olduğu için ona var denilemez, kesin bir biçimde var olmadığı için de varlığından net bir biçimde bahsedilemez, fakat tüm bunların yanı sıra şimdiki zamanda varlığa gelmişse bazı belirleyiciler sayesinde sezgiyle bilinmesinin mümkün olduğu söylenilebilir.¹⁷⁵

Bazı insanlar zamanın varlıkların yer değiştirmesi olabileceğini ifade etmişlerdir. Augustinus bu durumun kabul edilebilir olmadığını söylemiştir, çünkü varlığın yapmış olduğu

¹⁷⁵ Augustinus, 2016:256.

yer değişimleri fark edildiği takdirde gerekli hesaplamalar yapılabilir, bunun haricinde kalan durumlarda herhangi bir hesaplama bahsetmek söz konusu değildir. Varlığın yapmış olduğu değişimler fazlaca bir süredir izleniyorsa o zaman bu eylemin fazla olduğu söylenilebilir fakat tam olarak fazlalık hesaplanamaz, çünkü varlığın gerçekleştirmiş olduğu yer değiştirme durumuyla, süre ölçülmesi aynı değildir. Bunun nedeni varlıkların bazı zamanlarda seri, bazı zamanlarda ise ağır davranışlarda bulunabilir olmasından kaynaklanır. Dolayısıyla varlıkların yer değiştirme durumlarıyla zaman aynı şeyler değildir. İnsanlar geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanları hesaplayamamalarına rağmen aslında bir yandan bunları hesaplama özelliğine sahiptirler. Çünkü insan zamanı hesapladığını düşünürken aslında zihnindeki izlenimlerden başka bir şeyi ölçüyor değildir; bu bakımdan gelecek zaman arzulanan ve istenilen şeylerle hesaplanma imkanına sahip olabilmektedir.¹⁷⁶

Augustinus insanların üç tane zaman algısına sahip olduklarını söylemiştir. Bu zamanlar geçmiş, şimdi ve gelecek zamandır; fakat bu terimleri kullanmak yerine her biri için bir şeylerle ilgili zamanlar olduğunu belirtmek daha doğrudur. Bu zamanlara ilişkin bilgilerin insan zihninde var olduğu açıkça ortadadır. Onların yeri zihindir, çünkü ancak kendilerini zihinde var edebilirler. Bu nedenle farklı herhangi bir yerde bulunamazlar. Geçmiş, şimdi ve gelecek zaman şimdiki zaman ile bağdaştırıldığında geçmişin, şimdinin ve geleceğin de var olduğu söylenilebilir. Bilinç geçmiş zamanda, hisler şimdiki zaman da son olarak da ümit etmek gelecek zamanda vardır.¹⁷⁷ Tüm bu gereklilikler şimdiki zamanda karşılanırsa bahsedilen zamanların var olduğu söylenilebilir. İnsanlar bu söylenilenin aksine doğrudan geçmiş, şimdi ve gelecek zamandan bahsedebilirler. İnsanlar bu zamanlardan kendi kapsamaları çerçevesinde var olduklarını söyleseler de Augustinus'a göre bu zamanlar aslında yoktur, ancak gereklilikler karşılandığında bu zamanlardan bahsedilebilir.

Augustinus, insanın herhangi bir değişikliğe uğramayı ebedi zaman ile ilişkilendirmeye çalışsa dahi zaman ve ebediyetin aynı olmadığını fark edeceğini dile getirmiştir. İnsan, zaman denilen şeyin nicelik bakımından fazla olan anlardan ibaret olduğunu daha iyi anlama imkanına sahip olacaktır. Ebedi hayatta durum farklılıklar gösterir, çünkü ebedi hayatta peşi sıra gelme olayı yoktur. Yaşanılan tüm olaylar şimdiki zaman olarak ifade edilse de aslında olaylar tam anlamıyla şimdiki zamanda yaşanmış değildir; geçmiş zaman gelecek zamanı öterler, gelecek zaman ise geçmiş zamandan pay alır. Aynı zamanda geçmiş zaman ve gelecek zamanda bulunan tüm var olanlar, var olma durumlarını şimdi bulunan zamandan almaktadırlar.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Augustinus, 2016:260-267.

¹⁷⁷ Augustinus, 2016:257.

¹⁷⁸ Augustinus, 2016:249.

Augustinus zamanla ilgili düşüncelerine *Tanrı Devleti* adlı eserinde de yer vermiştir. Bu eserde her şeyin aynı hızda ve aynı devrinde oluştuğunu söyleyerek yaşamı kısa sürmüş birinin günlerini, zamanı uzun sürmüş bir insandan daha hızlı geçirmediğini; aslında bu kişiler için anların eşit uzunluğu olduğunu ve eşit bir şekilde geçmiş olduklarını dile getirmiştir. Augustinus zaman terimini bellekle birleştirerek yeni anlamlar kazandırmıştır.¹⁷⁹ Zamanın anlaşılabilir olması bellekle ilgili bir durumdur; bu nedenle Augustinus “Psikolojik Zaman” kavramından bahsederek zamanın zihnin meselesi olduğunu ve zamanın hem kozmolojiden hem de fiziksel olandan farklı olduğunu, zamanın öznel yönünün nesnel yönüne kıyasla daha fazla öne çıktığını ifade etmiştir.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Knuuttiila, 2012:73.

¹⁸⁰ Çoştı, 2015:653.

SONUÇ

Augustinus Orta Çağ'ın en önemli filozoflarından biridir. Hem dinle hem de felsefe ile ilgilenmiş olması Augustinus'un önemini artırmaktadır. O her zaman kendisini geliştirmeyi hedef olarak belirlemiş ve bu hedefe doğru gitmeye çalışmıştır. Hayatının bazı dönemlerini çalkantılı olarak yaşasa da sonrasında kendisine göre doğru yolu arayıp bulmaya çalışmış olması onun ne kadar cesaretli ve azimli olduğunu gözler önüne sermektedir. Sürekli olarak hakikati aramış olması, bilgelik aşkından kaynaklanmıştır. İnanma durumu ise her zaman bilmekten önce gelmiştir. Augustinus'un din ve felsefe birleştiriciliği yapması hem dine hem de felsefeye verdiği önemi göstermektedir, bu nedenle Augustinus'un hem din felsefesi alanında hem de düşünce tarihi alanlarında birçok konuya açıklık getirmiş olduğu sonucuna varılmıştır. Onun *İtiraflar* adlı eseri Tanrı ve zaman hakkındaki görüşlerine ulaşmakta yardımcı olan önemli eserlerinden biri olduğu için çalışmada *İtiraflar*'dan kısımlar yer almaktadır.

Çalışmanın bütünlüğünü sağlamak amacıyla Augustinus ve Platon'un Tanrı ve zaman konuları hakkındaki düşüncelerini karşılaştırmak gerekmektedir. Augustinus ve Platon, Tanrı ve zaman konuları hakkında bazı ortak noktalarda birleşmişlerdir. Bu ortak noktalardan biri Tanrı'nın değişmeyen varlık olması konusudur. Augustinus, Tanrı'nın hakikatin kendisi olduğunu Tanrı'nın evrendeki tüm değişimleri sağladığını, sınırsız ve sonsuz özellikler taşıdığını bu nedenle herhangi bir değişikliğe uğrayamayacağını dile getirmiştir. Platon da Tanrı'nın değişmediğini ve Tanrı'ya değişen özellikler atfetmenin Tanrı'nın yok olması gibi bir anlamı ortaya çıkaracağını dile getirmiştir. Platon'a göre Tanrı'yı değişen özelliklerle ifade etmek Augustinus'un da söylediği gibi Tanrı'nın gücünü sınırlandırmak anlamına gelir. Tanrı'nın gücü her şeye yeter bu nedenle, Tanrıyı sınırlandırmak doğru olmayacaktır.

Tanrı'nın insani özellikler taşınamamasıyla ilgili Augustinus ve Platon aynı şeyleri düşünmüşlerdir. Augustinus, Tanrı'nın özünün diğer varlıkların özünden farklı olduğunu bu nedenle de Tanrı'nın bir eşi benzeri olmadığını ve insansı özellikler taşımadığını ifade etmiştir. Ona göre evrendeki tüm varlıkları yaratan Tanrı diğer varlıklardan üstün olduğu için hiçbir zaman yaratılanla aynı olamaz. Platon ise Antik Yunan tanrılarının insanlara benzetilmesi konusunu eleştirmiş, Tanrı'nın Antik Yunan tanrılarında olduğu gibi kavga etme, sinirlenme, yemek yeme gibi özelliklerinin olamayacağını dile getirmiştir. Platon her ne kadar bu durumu eleştirmiş olsa da kimi zaman felsefesinde mitolojik unsurlara da yer vermiştir.

Tanrı'nın her şeyi yaratan varlık olmasıyla ilgili Augustinus, evrenin tek yaratıcısının Tanrı olduğunu ve yaratılmış olan varlıkların aynı zaman içerisinde sonlu bir şekilde yaratılmış olduklarını dile getirmiştir. Bu konuda Platon da her şeyin tek nedeninin Tanrı olduğunu,

Tanrı'nın tüm varlıkların yaratıcısı olduğunu dile getirmiştir. Platon'a göre Tanrı evreni yarattığı için Tanrı'nın varlığından önce başka bir varlığın olduğundan söz etmek doğru değildir.

Tanrı'nın bellekte olmasıyla ilgili Augustinus ve Platon benzer şeylerden söz etmişlerdir. Augustinus, Tanrı maddi bir varlık olmadığı için onun fiziksel olarak aranıp bulunmasının mümkün olmadığını bu nedenle Tanrı'yı bulmanın yolunun düşünceden geçtiğini dile getirmiştir. Platon da Augustinus ile aynı düşünerek Tanrı'yı bulmanın yolunun düşünmeden geçtiğini dile getirmiştir.

Tanrı'nın iyi olması konusunda Augustinus, Tanrı'nın iyi bir varlık olduğunu, iyiliğin özünün Tanrıdan geldiğini, her iyi denildiğinde aslında Tanrı hakkında bir şeyler söylendiğini ve iyinin kaynağının Tanrı olduğunu, kötülüğün Tanrı'dan gelemeyeceğini dile getirmiştir. Platon da Augustinus'a benzer şekilde iyinin kaynağının Tanrı olduğunu ve Tanrı'nın evreni en iyi şekilde yarattığını, Tanrı'nın kendisi iyi olduğu için herhangi bir kötülüğün sebebi olmayacağını dile getirmiştir.

Zamanın yaratıcısının Tanrı olmasıyla ilgili Augustinus, zamanın yaratılmış olduğunu ve yaratıcısının Tanrı olduğunu dile getirmiştir. Augustinus'a göre Tanrı sonsuz olan tek varlıktır bu nedenle yaratmış olduğu her şey sonludur. Zaman da Tanrı tarafından yaratılmış olduğu için elbet bir sonu olacaktır, Tanrı sonsuz olduğu için Tanrı'nın varlığından önce zamanın varlığından söz etmek mümkün değildir. Platon da zamanın değişen özellikler taşıdığını ve zamanın Tanrı tarafından yaratılmış olduğunu dile getirmiştir. Ona göre düzen ve uyumu sağlayan Tanrı evren ve zamanı da yaratmıştır.

Tanrı'nın zamanının farklı olması konusunda Augustinus, Tanrı zamanıyla insan zamanının birbirinden farklı olduğunu, insanın zamanının ölçülebilir olduğunu Tanrı'nın zamanının ise ölçülemeyeceğini dile getirmiştir. Ona göre Tanrı sonsuz olduğu için sonlu olan insanın zamanı içerisinde değildir. Tanrı'yı insan zamanı içerisinde düşünmek de Tanrı'yı sınırlandırmak anlamına gelir. Platon'a göre iki farklı zaman vardır, bu zamanlardan biri sonsuz varlık iken diğeri sonlu varlıklar içindir. Sonsuz varlık için olan zaman, tükenmez fakat sonlu varlıkların zamanı tükenir bu nedenle insan, Tanrı'nın zamanıyla herhangi bir etkileşime giremez. Aynı zamanda Augustinus ve Platon'a göre Tanrı'nın zamanının ölçülmesi mümkün değildir, çünkü Tanrı'nın zamanı sınırsız ve sonsuzdur.

Evren ve zamanın aynı anda yaratılmış olmasıyla ilgili Augustinus, evren ve zaman arasında önce, sonra olma ilişkisinin olmadığını, zaman ve evrenin Tanrı tarafından aynı zamanda yaratıldığını dile getirmiştir. Platon'a göre de evren ve zamanın yaratılması eş zamanlı olarak Tanrı tarafından gerçekleştirilmiştir. Zamanın sonunun olması konusunda Augustinus,

Tanrı'nın zaman ve evreni sonlu olarak yarattığını, eğer ki evrenin başı varsa sonunun da olacağını ve evrendeki tüm varlıkları da bir sonun beklediğini dile getirmiştir. Augustinus'a göre kusursuz olan Tanrı zamanı kusurlu olan evren için var etmiştir. Platon'a göre de zamanın bir sonu vardır ve Tanrı zamanı son bulacak bir şey olarak yaratmıştır.

Zamanın fiziksel olarak var olmamasıyla ilgili Augustinus, zamanın insanın algılarına bağlı olduğunu, bu nedenle de zamanın fiziksel olarak olmadığını ve insanın yalnızca kendi zamanını bilebileceğini dile getirmiştir. Ona göre zaman yanılsamadan ibarettir, çünkü zaman öznel bir şeydir, bu nedenle zaman algısı farklılık gösterir, çünkü her insan yaşamı farklı deneyimler. Aynı zamanda geçmiş ve gelecek zaman da yoktur, geçmiş ve gelecek zaman söz konusu olduğunda aslında şimdiki zamandan söz ediliyor demektir. Geçmiş zaman geçmişte kaldığı için yoktur, gelecek zaman henüz gelmediği için yoktur bu nedenle ancak şimdiki zamandan söz edilebilir. Platon'a göre zaman kavramı sonsuzluk kavramıyla bağlantılı bir kavram olduğu için zamanın fiziksel olarak var olduğundan bahsetmek mümkün değildir, çünkü fiziksel maddeler zamanı ortaya çıkarmak için yeterli değildirler. Zaman sonsuz özellikler taşıyan hareketin yanılsamadır bu nedenle geçmiş ve gelecek zaman bilinebilir değildir.

Augustinus ve Platon, Tanrı ve zamanla ilgili bazı düşüncelerinde birbirlerinden ayrılmışlardır. Tanrı'nın evreni yoktan var etmesi konusunda Augustinus ve Platon farklı düşünmüşlerdir. Augustinus, Tanrı'nın evreni ve varlıkları kendi özgür iradesiyle varlığa getirdiğini ve Tanrı'nın yarattığı varlıklardan üstün olduğunu, Tanrı'nın en başta yeri ve göğü yarattığını ve bu evrenin biçimsiz bir şekilde yaratıldığını dile getirmiştir. Platon'a göre Tanrı yoktan var eden bir varlık değildir, Tanrı sadece evrenin düzenini ve uyumunu sağlayandır. Fakat Platon'un felsefesinde evrene düzen verip uyum sağlama konusu en az yaratım konusu kadar önemlidir.

Zamanın döngüsel ve çizgisel olması konusunda da Augustinus ve Platon farklı düşünmüşlerdir. Augustinus'a göre zaman çizgisel olandır, yani zaman sadece gök cisimlerinin hareketlerinden oluşan bir şey değildir. Augustinus'un savunduğu çizgisel zaman, içerisinde gelişmeler olan bir zamandır. Platon'a göre ise zaman döngüseldir, Tanrı evreni küre şeklinde yaratarak gök cisimlerine döngüsel hareketi vermiştir, gök cisimleri kendi içlerinde hareket ederek zamanı oluşturmuşlardır. Aynı zamanda döngüsel hareket tekrarı içerdiği için tüm nedenler aynı sonuçları doğurur. Augustinus bu durumu yeni olayların ortaya çıkma durumunu engellediği için eleştirmiştir.

KAYNAKÇA

- Akça, S. (2020). *Kötülük Problemine İki Bakış: Augustinus ve Spinoza*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Aksüt, F. (2020). “Zaman Metoforu ve Zamanın İlgaı Üzerine Bir İnceleme: Gülten İmamoğlu Resimleri”. *İdil*, 72,1191-1201.
- Arslan, A. (2010). *İlkçağ Felsefe Tarihi 5*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Aster, E. (2005). *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*. (Çev. V. Okur), İm Yayın Tasarım, İstanbul.
- Augustinus, S. (2016). *İtiraflar*. (Çev. Dominik Pamir). Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Aydın, H. (2018). “Aurelius Augustinus’ta Nedensellik Sorunu”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 25,1-24.
- Azimi, S. Naghdeali, M. ve Valashani, R. (2013) “Concept of Time from Saint Augustine Viewpoint”. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 3(9), 360-368.
- Bal, M. (2009). “Roma’da Yeni Platonculuğun Kurucusu Plotinus ve Öğretisi”. *Doğu Batı Dergisi*, 50,87-97.
- Birand, K. (1987). *İlk Çağ Felsefesi Tarihi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Bravo, H. (2007). “Augustinus’un Varlık ve Bilgi Görüşleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 111-128.
- Chadwick, H. (2009). *Augustine of Hippo: A Life*. Oxford University Press, Oxford.
- Cuendet, C.M. (6 October 2012). “Augustine's Understanding of Time and Eternity”. *Liberty Theological Seminary*. Virginia, 1-17.
- Çiftçi, E. (2018). Augustinus’un Zaman Anlayışı. *Mediterranean Journal of Humanities*, VIII/2, 313-319.
- Çoştı, F. C. (2015). “Zaman Üzerine Bir Sınıflama Denemesi”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 648-673.
- Çotuksöken, B. Babür, S. (1993). *Ortaçağda Felsefe*. Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Demirtzis, D. (1998). *Augustinus’un Yeni Platoncu, Epikürosçu ve Kynikler Okullarına Bakışı: De Civitate Dei*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dumont, J.P. (2007). *Antik Felsefe*. (Çev. İ. Yerguz). Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Durak, N. (1995). *Platon ve Farabi Felsefesinde Erdem Kavramı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Ensarioğlu, S.C. (2019). *Hristiyan Siyasi İlahiyatında Egemenliğin Dönüşümü ve Augustinus Aurelius*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erbağcı, H.G. (2007). *Augustinus'ta İrade Özgürlüğü Problemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Erdem, H. (2004). "Platon'un Din Anlayışı". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 7-15.
- Gilson, E. (2003). *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*. (Çev. Ş. Öçal). Açılım Kitap, İstanbul.
- Gökberk, M. (2004). *Felsefe Tarihi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Gronewoller, B. (2019). "Augustine of Hippo". P, Reynolds (Ed.). *Great Christian Jurists and Legal Collections in the First Millennium*. CambridgeUniversity Press, Cambridge, 266-282.
- Hançerlioğlu, O. (1973). *Felsefe Sözlüğü*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O. (1995). *Düşünce Tarihi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hausheer, H. (1937). *St. Augustine's Conception of Time*. Duke University Press, Durham.
- Hernandez, W.A. (2016). "St. Augustine on Time". *International Journal of Humanities and Social Science*, 6, 37-39.
- Kaynak, G. (2018). *Platon'da Tanrı ve Evrenin Oluşumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Keklik, N. (1982). *Felsefenin İlkeleri*. Doğuş Yayın ve Dağıtım, İstanbul.
- Ketenci, T. Kopuz, M. (2013). "Aristoteles ve Augustinus'un İnsan Anlayışları Üzerine". *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 20, 1-18.
- Kızıлтаş, Ş. (2018). *Saint Aziz Augustinus'un Teoloji Anlayışı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Iğdır.
- Knuuttila, S. (2012). "Augustinus'ta Zaman ve Yaratım". (Çev. Metin Bal), *Dokuz Eylül Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 67-73.
- Maher, E. (2002). *Life With Augustine*. Augustinian Press Australia, Australia.
- Manning, L. Cassel, D. Cassel, J. (2013). "St. Augustine's Reflections on Memory and Time and the Current Concept of Subjective Time in Mental Time Travel". *Behavioral Sciences*, 3, 232-243.
- Nordlund, T. (2015). "The Physics of Augustine: The Matter of Time, Change and an Unchanging God". *Religions*, 6, 221-244.
- O'Neill, G. (1914). *The Golden Legend Lives of The Saints*. (Çev. W. Caxton). CambridgeUniversity Press, Cambridge.

- Oktav, Taslaman, (2017). “Felsefe Tarihinde Zaman Düşünceleri”. *Kader*, 15, 718-742.
- Öçal, Ş. (2017). Platon’un Timaios Diyalogunda Tanrı ve Evrenin Oluşumu. *Beytulhikme Philosophy Circle*, 7, 65-83.
- Öner, E. S. (2008). *Augustinus’un Tanrı Devleti*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özcan, Z. (1992). *Augustinus’ta Tanrı ve Yaratma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Özdal, S. (2018). *Augustinus’un Felsefesinde Mutluluk Kavramının Varlık, Bilgi ve Ahlak Kuramları Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Özkaya, Ö. (2015). *Augustinus’un Zaman Anlayışı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Platon. (2013). *Philebos*. (Çev. F. Akderin). Say Yayınları, İstanbul.
- Platon. (2016). *Euthyphron*. (Çev. F. Akderin). Say Yayınları, İstanbul.
- Platon. (2018). *Timaios*. (Çev. F. Akderin). Say Yayınları, İstanbul.
- Russell, B. (1972). *Batı Felsefesi Tarihi II (Ortaçağ)*. (Çev. M. Sencer). Bilgi Basımevi, Ankara.
- Salıya, A. D. (2016). “Plotinus’un Hayatı, Kişiliği ve Felsefi Üslubu Üzerine Kısa Bir Deneme”. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 26, 143-157.
- Takmaz, F. (2010). *Platon’da Kavram ve Gerçeklik*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Tepeli, S. (2019). *Felsefi Metinlerde Zaman Düşüncesi: Platon, Aristoteles, Augustinus*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Topakkaya, A. (2012). “Zaman Kavramı Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 219-231.
- Topakkaya, A. Karakaya, E. (2015). “Din-Felsefe İlişkisi Bağlamında Ruh Kavramına İki Farklı Yaklaşım: İslâm ve Platon Örneği”. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 2, 25-50.
- Tümer, G. Küçük, A. (1993). *Dinler Tarihi*. Ocak Yayınları, Ankara.
- Ural, Ş. (2011). *Bilim Tarihi*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Weber, A. (1198). *Felsefe Tarihi*. (Çev. H. Vehbieralp). Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Yaman, Y. (2018). “Orta Çağ’dan Varoluşçu Felsefeye: Augustinus ve Kierkegaard’da Kötülüğün Kaynağı ve Suçluluğun Devamlılığı Problemi”. *Felsefi Düşün Dergisi*, 10, 1-17.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Burcu Songül SARPYAR
Doğum Yeri- Tarihi	
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Ayten Çağırın Çok Programlı Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Felsefe Anabilim Dalı
Tez/ Dönem Projesi Konusu	Augustinus'ta Tanrı ve Zaman İtrafı
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Antalya Anadolu Lisesi
Çalıştığı Kurumlar	Şehit Muhittin Talha Çalışkan Anadolu Lisesi
E-Posta	